

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

Mustafa CENGİZ

RADİKAL FEMİNİZM VE SOSYALİST FEMİNİZM
PERSPEKTİFİNDEN AİLE KURUMUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUŞ-2023

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

Mustafa CENGİZ

RADİKAL FEMİNİZM VE SOSYALİST FEMİNİZM
PERSPEKTİFİNDEN AİLE KURUMUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Serpil DURGUN

MUŞ-2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT	III
KISALTMALAR DİZİNİ	IV
ÖNSÖZ.....	V
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

RADİKAL FEMİNİZMİN AİLE KURUMUNA BAKIŞI

1.1. RADİKAL FEMİNİZM	10
1.1.1. Ataerkil.....	12
1.2. SHULAMİTH FIRESTONE.....	14
1.2.1. Evlilik ve Aile	22
1.2.2. Kate Millett	25
1.2.3. Cinsel Devrim	32
1.2.4. Radikal Feminizmin Aile Kurumuna Dair Talep ve Önerileri.....	35

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYALİST FEMİNİZMİN AİLE KURUMUNA BAKIŞI

2.1. SOSYALİST FEMİNİZM	39
2.1.1. İkili Sistemler Kuramı.....	42
2.1.2. Juliet Mitchell	45
2.1.3. Heidi Hartmann.....	60
2.1.4. Sosyalist Feminizmin Aile Kurumuna Yönelik Talep ve Önerileri.....	67
SONUÇ.....	70
KAYNAKÇA	73

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RADİKAL FEMİNİZM VE SOSYALİST FEMİNİZM PERSPEKTİFİNDE AİLE KURUMUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

Mustafa CENGİZ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Serpil DURĞUN

2023, 84 sayfa

Tarihsel olarak bakıldığında, insan toplumunun yarısını oluşturan kadınlar sırf cinsiyetlerinden dolayı tarihin her döneminde ötekileştirilmişlerdir. İnsan yaşamının her alanına egemen olan ataerkil yapı tarafından ikincil konuma itilen kadınlar, toplumun en küçük yapı taşı olan aileden başlayarak kamusal yaşamın her alanında birtakım haksızlıklara ve adaletsizliklere maruz kalmıştır. Her ne kadar günümüzde kadın haklarına ilişkin birtakım düzenlemeler ve iyileştirmeler söz konusu olsa da bu durum 21. yüzyılın ilk çeyreğini yaşadığımız bu süreçte de ne yazık ki hala ortadan kalkmış değildir. Geçmişten beri süregelen tarihsel bir adaletsizlik olan cinsiyetlerin eşitsizliği ve bu eşitsizliğin hep yeniden üretilmesi en belirgin olarak toplumun temel yapı taşı olarak kabul edilen aile kurumunda karşımıza çıkmaktadır.

Bu kapsamda çalışmanın amacı, toplumun en önemli birimi olan aile kurumunu farklı yönelimlere sahip olan radikal ve sosyalist feminist perspektiften karşılaştırmalı bir analize tabi tutmaktır. Radikal feminizm ve sosyalist feminizm aile kurumuna ilişkin çok farklı bakış açılarına sahiptirler. Radikal feminizm, kadınların baskı altına alınmasının kökeninde kapitalizmin değil, ataerkilliğin ya da erkek egemenliğinin bulunduğunu savunur. Radikal feminizme göre, ataerkil yapıdan kaynaklanan cinsiyetler arasındaki eşitsizliği yok etmek, aile kurumunun ortadan kaldırılmasıyla mümkündür. Kadının toplumsal konumunu Marksist feminizmin kapitalizm eleştirisi ve radikal feminizmin ataerkil yapıya bakışı üzerinden açıklayan Sosyalist feminizm ise, ailenin kaldırılmasını değil, ataerkillikten arındırılmasını ister.

Anahtar Kelimeler: Radikal Feminizm, Sosyalist Feminizm, Ataerkillik, Kapitalizm, Aile, Kadın.

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
THE EVALUATION OF THE FAMILY INSTITUTION FROM THE
PERSPECTIVE OF RADICAL FEMINISM AND SOCIALIST FEMINISM

Mustafa CENGİZ

Advisor: Associate Prof. Serpil DURĞUN

2023, Page: 84

Historically, women, who make up half of human society, have been marginalized in every period of history just because of their gender. Pushed into a secondary position by the patriarchal structure that dominates every area of human life, women have been exposed to a number of injustice in every area of life, starting with the family, which is the smallest building block of society. Although there are some regulations and improvements regarding to women's rights today, unfortunately, this situation has not disappeared during the first quarter of the 21st century. The inequality of the genders, which is a historical injustice that has been going on since the past, and the reproduction of this inequality all the time, most clearly appears in the family, which is considered the basic building block of society.

In this context, the aim of the study is to subject the institution of the family, which is the most important unit of society, to a comparative analysis from a radical and socialist feminist perspective that has different orientations. Radical feminism and socialist feminism have very different perspectives on the institution of the family. Radical feminism argues that the oppression of women is not based on capitalism, but on patriarchy or male domination. According to radical feminism, it is possible to get rid of the inequality between the genders caused by the patriarchal structure by eliminating the institution of the family. Socialist feminism, which explains the social position of women through Marxist feminism's critique of capitalism and radical feminism's view of the patriarchal structure, wants the family to be cleansed of patriarchy, not abolished.

Key Words: Radical Feminism, Socialist Feminism, Patriarchy, Capitalism, Family, Women.

KISALTMALAR DİZİNİ

Çev.	:	Çeviren
Vd.	:	Ve Diğerleri
Vs.	:	Vesaire
SBE	:	Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖN SÖZ

Homojen bir özellik göstermeyen feminist akımlar, örgütlü bir hareket olarak farklı zamanlarda ve farklı yerlerde çok çeşitli hak ve talepleri öne çıkarmış, kadının erkek karşısındaki ikincil konumunu farklı boyutlarıyla eleştirmişlerdir. Nitekim tarihsel süreç içerisinde liberal feminizm, Marksist feminizm, radikal feminizm, sosyalist feminizm, kültürel feminizm, varoluşçu feminizm, ekofeminizm, postmodern feminizm gibi çok çeşitli feminist akımların tarih sahnesinde farklı konu ve talepleri öne çıkardıklarını görebiliriz. Feminist akımlar homojen bir özellik göstermese de söz konusu akımların kadın emeğinin değersiz görülüp sömürülmesine, kadının erkek karşısındaki ikincil konumuna, cinsiyetler arasındaki hiyerarşiye karşı çıktıklarını söyleyebiliriz.

Doğduğu andan itibaren erkek karşısında ikincil bir konuma itilen kadın, ataerkil zihniyetin bir uzantısı olarak zayıf, akılsız, hizmetkar, yardımcı, eksik insan olarak görülmüş ve daima erkeğin aşağısında konumlandırılmıştır. Tüm feminist akımlar, bu sığ ve insan onurunu zedeleyip aşağılayan düşüncelere karşı çıkmış ve her zorluğa karşın dik durarak bir hak ve özgürlük hareketi ya da mücadelesi sürdürmüşlerdir. Bu mücadelelerden en önemlisi ise, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin hep yeni baştan üretildiği, toplumun en temel yapı taşı olan aile kurumuna yöneliktir. Zira, geçmişten beri süregelen cinsiyetler arasındaki eşitsizlik ve bu eşitsizliğin hep yeni baştan üretilmesi ataerkil toplumsal yaşamın bir tür minyatürü olan aile içi yaşamda en belirgin olarak karşımıza çıkarmaktadır.

Buradan hareketle bu çalışmanın konusunu, radikal feminizm ve sosyalist feminizm perspektifinden aile kurumunun değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Radikal feminist argümanlar kendini en iyi Millet tarafından kaleme alınan *Cinsel Politika* ve Firestone tarafından kaleme alınan *Cinselliğin Diyalektiği: Feminist Devrimin Meselesi* adlı eserlerde açığa çıkmaktadır. Bu eserlere göre, kadınların baskı altına alınmasının kökeninde kapitalizm değil, ataerkillik ya da erkek egemenliği bulunur. Ataerkil yapıdan kaynaklanan cinsiyetler arasındaki eşitsizliği yok etmek, aile kurumunun ortadan kaldırılması veya yeniden yapılandırılması ile mümkündür.

Sosyalist feminizm ise, kadının toplumsal konumunu Marksist feminizmin kapitalizm eleştirisi ve radikal feminizmin ataerkil yapıya bakışı üzerinden açıklamaktadır. Her iki kuramı birbirinin tamamlayıcısı olarak gören sosyalist feminizme

göre, ataerkil yapılanmanın ana kaynağı olarak kapitalizmin emeği sömürdüğü gibi erkek/ ataerkil yapı da kadının emeğini tahakküm altında tutup sömürmekte ve böylece kadını ikincil plana atmaktadır. Özellikle, Heidi Hartmann'ın *Marksizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği* ve Juliet Mitchell'in *Kadın ve Eşitlik* adlı eserleri sosyalist feminist argümanlarının anlaşılmasına ışık tutmaktadır.

Tez çalışmamın her aşamasında geniş bilgi birikimini, tecrübesini, desteğini benden esirgemeyen ve kendisinden çok şey öğrendiğim değerli danışmanım Sayın Doç. Dr. Serpil DURĞUN'a çok teşekkür ederim. Ayrıca, bu süreçte bana destek olan değerli arkadaşlarım Melek ONAT'a, Sinem ÇETİNKAYA'ya ve Ömer Faruk ÖZ'e teşekkür ederim. Son olarak, tez çalışmamı sürdürme aşamasında maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen, her daim yanımda olup beni yüreklendiren sevgili aileme de teşekkürlerimi borç bilirim. Sevgili yeğenim Mustafa'ya atfediyorum.

Muş-2023

Mustafa CENGİZ

GİRİŞ

Etimolojik olarak Latince *femina* –dişi, kadın- kelimesinden türeyen feminizm kavramı, ilk olarak Fransız Devrimi zamanında ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, tarihsel süreç içerisinde söz konusu kavram durumsal olarak pek çok kavramı kendi içinde barındırmıştır (Notz, 2018: 9). Feminizm kavramı her ne kadar başlangıçta, haklar ve özgürlükler bağlamında kadının erkekle eşit olduğunu savunmak amacıyla gönderme yapan bir kavram olarak ortaya çıkmış olsa da tarihsel süreç içerisinde farklı konu ve sorunları imlemiştir. Tarihsel ve felsefi kökenleri bakımından bağlı bulunduğu kuramsal geleneklerin, ortaya çıkış zamanlarının, talep ve önceliklerinin farklılığı nedeniyle büyük bir çeşitlilik barındırdığından feminizme dair tek bir tanımdan ya da tek bir feminizmden söz etmek mümkün değildir (Durğun, 2019: 57). Bunun en büyük nedeni, feminist kuramların kendi içinde birbirini destekleyen ya da eleştiren farklı akımlardan beslenmiş olmasıdır. Bundan ötürü, feminizm için genel, tek bir tanımdan ziyade ancak her akım ve döneme göre oluşan farklı feminizm tanımlarından söz edilebilir. Ramazanoğlu'nun (1998:23-24) da vurguladığı gibi, “feminizm için genel bir tanımlama yapmaya çalışmak kaçınılmaz olarak kafa karıştırıcıdır. Kadın kurtuluş veya özgürlük hareketi, yıllar boyunca sayısız anlamlar geliştirmiştir. Bunun başlıca nedeni de kadınlar için mücadele edenlerin düşüncelerinin ve politik amaçlarının değişik olmasıdır.”

Sözlüklerde, feminizm genel olarak kadın erkek eşitliğini ve kadının erkekle eşit hak ve şartlara sahip olmasını öngörür. Feminizm, sözelimi, Robert Sözlüğünde, “kadınların toplum içindeki rolünü ve haklarını genişletmeyi ön gören bir doktrindir” (Sevim, 2005: 7). Webster Sözlüğünde ise, “kadınlara eşit haklar tanıyan bir doktrin, kadınlar için eşit haklar amaçlayan bir harekettir” (Şahin, 2013:12). Randum House İngilizce sözlüğünde feminizm, “kadınlara erkeklerle eşit olan toplumsal ve siyasi haklar tanıyan bir öğretilerdir” (Şahin, 2013:13). Tüm bu tanımlar dikkate alındığında, feminizmin kadının siyasi, sosyal, kültürel, toplumsal, ailevi gibi konularda erkekle aynı hak ve hürriyete sahip olmasını savunan ve erkekle aynı eşit hakları olması için uğraş edinen bir hareket veya kuram olduğunu görürüz. Buradan hareketle, tüm feminist akımların kadın emeğinin değersiz görülüp sömürülmesine, kadının erkek karşısındaki ikincil konumuna karşı çıkan, cinsiyetler arasındaki hiyerarşiye son vermeyi amaç edinen ideolojiler ortaya koyduklarını söyleyebiliriz. Nitekim, Çaha'nın (2003: 560) da belirttiği gibi, “feminist düşünce yapısı hiçbir zaman tekdüzelik göstermemiştir, gerek zamanın ilerlemesiyle

gerekse coğrafyaların çeşitliliğinden dolayı farklı düşünceler ortaya çıkmıştır. Ama nihayetinde kadınların ezilmesini engellemek ve onları toplumsal olan, sosyal olan her alana dâhil ederek ikincilleştirilmelerini ortadan kaldırmak amaçlanmıştır.”

Kadının erkek egemenliğine dayalı ataerkil toplumda var olma savaşımını vurgulayarak, kimlik arayışına, kadın deneyimine, kadınlığı cinsellikle özdeşleştiren bir topluma, kadın bedeninin salt cinsel bir obje olarak görülmesine, kadın olmaktan kaynaklanan ezilmişliğe, cinsel ayrıma dayalı aile içi şiddetin getirdiği sorunlara, kadının özel alan ve kamusal alanda karşılaştığı ataerkil tabulara, gelenek ve önyargılara (Şahin, 2013:7) yönelik mücadelede çok çeşitli feminist akımlar tarih sahnesinde yer almıştır.

Nitekim tarihsel süreç içerisinde liberal feminizm, Marksist feminizm, radikal feminizm, sosyalist feminizm, kültürel feminizm, varoluşçu feminizm, ekofeminizm, postmodern feminizm gibi çok çeşitli feminist akımların tarih sahnesinde yukarıda verilen sorunların yanı sıra farklı konu ve talepleri de öne çıkardıklarını görebiliriz.

18. yüzyılda karşımıza çıkan liberal feminizme baktığımızda, kadınların erkeklerle eşit hak ve özgürlüklere sahip olmaları gerekliliğinin vurgulandığını, seçme ve seçilme hakkının öne çıkarıldığını görürüz. Liberal feministler temel olarak eşitlik, özgürlük ve adalet ekseninde toplanmışlardır. Liberal feminizm ilk feminist akım olduğu için tüm feminist akımlar tarafından daima sorgulanmıştır. Liberal feminist teori “toplumun yapısını sorgulamaktan ziyade kadınlara eşit haklar ve olanaklar verilmesini” (Ramazanoğlu, 1998:28) savunmuştur. Klasik liberal feminizm olarak da adlandırılan bu teori, “aydınlanmacı bir özellik taşıdığı için akla büyük bir önem vermiştir” (Sevim, 2005:55). Temel ilgi odakları kadın ve erkeklerin eşit düzeyde siyasi, toplumsal ve ekonomik haklara sahip olması olan bu akımın en tipik temsilcisi Mary Wollstonecraft’tır. Wollstonecraft, “kadınların da erkekler kadar Tanrı’nın yarattığı varlıklar olduğunu, kadınların daha ciddi bir şekilde eğitilmeleri gerektiğini, ahlaksal ve zihinsel yeteneklerini geliştirmelerine izin verilmesi gerektiğini” (Donavon,2001:18) savunmuştur. Wollstonecraft, burada kadınların eğitim hakkına özellikle vurgu yapmış ve eşit eğitim hakkını, eğitimde fırsat eşitliğini talep etmiştir. Liberal feminizm reformist bir özellik taşıdığı için ataerkil hegemonyayı eleştirmek yerine, insan haklarını, eğitimde ve siyasal yaşamda eşit hak ve özgürlükleri vurgulayarak kadın-erkek eşitliği üzerine yoğunlaşmıştır.

Marksist feminizm ise, Marks ve Engels'in kapitalizme karşı savundukları işçi sınıfı haklarının ekseninde kadınların ikincilleştirilmesine ve haklarının gasp edilmesine odaklanmıştır. "Marksist feminizm, Karl Marks'ın fikirlerinin feminizme uyarlanmış halidir. Marksist feministler işçi sınıfını yakından etkileyen kapitalizmi, kadınların ezilmişliğinin temel kaynağı olarak görür. Kadınların işgücüne tam katılımları sağlandığı takdirde bu ezilmişliğin de biteceğine inanır" (Şahin, 2013:277). Marksist feminizm, Marks ve Engels'in düşüncelerinden yola çıkarak "hem kadınların hakları hem de işçi sınıfının hakları için mücadele etmiş" (Ramazanoğlu, 1998:32-33) ve kadınların ezilmesinin asıl nedeninin sınıfsal farklılık olduğunu düşünmüştür. Sınıf farklılığının, eşitliği bozduğunu ve kapitalizmin kadınların ezilmesine sebep olduğunu öne sürerek, bundan kurtulmanın yolunu sosyalizme geçmek olarak (Ramazanoğlu,1998 :56) görmüşlerdir. Marks ve Engels kadının ilkel dönemden beri iş bölümünde yer almadığını, bunun sonucu olarak da kadının ev içi olan özel alana hapsedildiğini öne sürmüştür. Bunun neticesinde "erkek kadın üzerinde ekonomik güç elde ederek artı değeri elinde bulundurmuş ve böylece mülk ve varlıkların tek sahibi" (İmançer, 2002:155) olmuştur. Marks, kamusal alana yabancılaşan kadınların bu durumdan kurtulmasının yolunu, "aile kurumunun ortadan kaldırılıp" (İmançer, 2002:156) sosyalist bir toplumsal düzene geçilmesiyle mümkün görmüştür.

Radikal feminizm, temel olarak ataerkil yapıyı eleştiren bir akım olarak kendini gösterir. Söz konusu akım, kadınların baskı altına alınmasının kökeninde kapitalizmin değil, ataerkilliğin ya da erkek egemenliğinin bulunduğunu savunur. Radikal feminizm "1960'ların sonu, 1970'lerin başlarında bir grup 'eylemci kadın' tarafından New York ve Boston'da ortaya çıkmıştır" (Donavan, 2001: 267). 1960'ların dinamik yapısı ve olayları radikal bir feminist düşünceyi doğurmuştur. "68 öğrenci hareketleri, anti- nükleer hareketler, Vietnam savaşı ve anti-bilim hareketleri" (Donavan, 2001: 272) bu düşünceye ivme kazandırmıştır. Radikal feminizm kadınların ezilmesinin ve ikincil planda olmasının asıl sebebinin, kadınlarla erkekler arasındaki biyolojik/cinsel farklılıkta olduğunu savunur. Radikal feministler, kadın ve erkek arasında bir çelişki olduğunu düşünür ve bunun sebebinin ailenin varlığında görür. Bu nedenle, aile kurumunun ataerkil yapıyı devam ettirip yenilediğini, kadınların özgürlüğünü engellediğini öne sürerek aile kurumunu reddeder (İmançer, 2002: 158). Kadının erkekten farklı ve üstün olduğunu savunan bu akım, ulusal erkek kültürüne karşı, evrensel kadın kültürünün egemen

olmasını ister. Kadın kültürüne dayalı yeni bir toplum inşa etmek gerektiğini (Demir, 1997: 69) düşünür. Radikal feministlere göre, kadın ve erkek liberal feminizmin savunduğu gibi eşit değildirler. Kadın erkekten üstündür, “kadının güzellik, cilve, ses tonu, doğurganlık üstünlüğü vardır” (Çaha, 1996:162). Bu akımın, Marksist feminizme olan eleştirileri ise, “eşitsizliğin üretim ilişkilerinden değil üretim sürecinden kaynaklandığı yönündedir. Kapitalist düzen kalksa bile aile kurumu var oldukça ataerkillik devam edecektir. Evlilik, kadınlara eziyet etme fonksiyonuna sahiptir” (Sevim, 2005: 80).

Radikal feministler, kadının baskı altında olmasına neden olan aile kurumunun oradan kalkmasını ve bunun yerine “teknolojik gelişmeler doğrultusunda taşıyıcı annelik” (Demir, 1997: 66) uygulamasının getirilmesini talep ederler. Geleneksel eril sistemli aile yapısını değiştirmek için, kadınların da cinsel özgürlüğe sahip olmaları gerektiğini savunan bu akımın içinde, erkeklerden uzaklaşmak için lezbiyenliği savunanlar da vardır. Radikal feminizmin en önemli temsilcileri Kate Millett ve Shulamith Firestone’dur. Radikal feminizm, sosyalist feminizmle birlikte bu çalışmanın asıl konusunu oluşturduğundan, çalışmanın birinci bölümünde söz konusu akım detaylı olarak incelenecektir.

Sosyalist feminizm, Marksizm’i ve Radikal feminizmi harmanlayan ve her iki sistemden de faydalanan iki sistemli kuram görevi görür. “Komünizmin ilkeleri doğrultusunda bir sentezleme yapan Sosyalist feminizm, 1960’ların sonlarında karşımıza çıkar” (Şahin, 2013:311). Sosyalist kuram savunucuları, tıpkı Marksist kuramda olduğu gibi kadının görünmeyen emeğine dikkat çeker. Kapitalist yapıdan önce de kadının emeğinin gasp edildiğini vurgulayarak feminizmi tarihsel olarak ele alır. Ataerkil yapı ve kapitalizm kısılacında eritilen ev içi emeğin özel alandan kamusal alana geçmesi gerektiğini savunan Sosyalist kuram, Marksist geleneğe bağlı kalarak kadının ezilmesini özel mülkiyetle birlikte ortaya çıkmış bir durum olarak görür. Kadınların kurtuluşunu, özgürlüğe kavuşmalarını, özel mülkiyetin ortadan kalkmasına bağlar. Onlara göre, eşitlik ancak toplumdaki devrimci dönüşümlerle bağlantılı bir şekilde söz konusu olabilir (Arat, 1991:6).

Sosyalist feminizm ekonomik eşitsizliklerin yanı sıra egemen eril anlayışa ve ataerkil yapıya karşı çıkar. Aile kurumunu kökten reddeden radikal feminizmin tersine,

Sosyalist feministler aile kurumunu reddetmeyip onun değişim ve dönüşüm geçirmesi gerektiğini savunurlar. Sosyalist feministler, “ataerkilliğe karşı tavır almakla beraber, radikallerin ‘kökten söküp atma’ düşüncelerine karşı çıkarlar” (Şahin, 2013: 311-312). Sosyalist feminizmin başta gelen temsilcileri Heidi Hartmann ve Juliet Mitchell’dir. Sosyalist feminizm, Radikal feminizmle birlikte bu çalışmanın asıl konusunu oluşturduğundan, çalışmanın ikinci bölümünde söz konusu akım detaylı olarak incelenecektir.

Kültürel feminizmin temelleri, Aydınlanmanın akıl-duygu ayrımını eleştirip, ‘duygu’ kategorisini kadının lehine olacak şekilde yüceltmeyle atılmıştır. Kültürel feministler, kadının ataerkil yapı tarafından dinsel metinlerle, gelenekler ve kurumsal düzenlemelerle varoluşsal özelliklerinden uzak tutulduğunu öne sürmüştür. Böylece, “kadının, aklıyla bedeni arasında uçurumlar yaratıldığını, kadın bedeninin dezavantajlı bir hale getirilip nesneleştirildiğini ve kadının eril dünyanın çizdiği sınırlılıklar içine mahkûm edildiğini (Kaylı, 2009: 63) vurgulamışlardır. Temelleri, Margaret Fuller’in 1845 yılında yazdığı *19. Yüzyılda Kadın/ Woman in the Nineteenth Century* adlı eseriyle atılan kültürel feminizmin hareket noktasını, Aydınlanma düşüncesinin kadını neredeyse yok sayan akıl-duygu ayrımı oluşturmuştur. Kültürel feminizm, bu ayrıma itiraz etmekle birlikte, duygu kategorisini kadınların lehine bir özellik olarak tanımlayarak liberal feminizmden oldukça farklı bir pencere açmıştır” (Güneş, 2018:148).

Kültürel feminizm, kadını aşağılayan ve kamusal alandan uzak tutan ataerkil yapıya karşı, kadının duygu yönünü öne çıkararak, bunu kadının bir eksikliği olarak değil bilakis erkekten üstünlüğü olarak sunmuştur. Kadının erkekle eşit olmadığını, kadının erkekten daha üstün olduğunu savunmuştur. Kadının kendini erkekte değil doğada keşfetmesi gerektiğini, kendi benliğinin ve biricikliğinin farkına varması gerektiğini savunan bu akım, “Hristiyanlıkta Tanrı’nın tüm erkek ve kadınları eşit yaratmış olduğu şeklindeki düşünceye karşı çıkar. Erkeğin savaşçı yönüne karşı kadının merhametli ve şefkatli olmasını öne çıkararak kadının daha baskın ve önde olmasını arzu eder. Ayrıca, kadınların kurtuluşu için, örgütlü dinin ortadan kaldırılmasını ister (Good, 1992: 210). Kadının kendi bedeni üzerinde söz ve hak sahibi olması gerektiğine dikkat çeken kültürel feministler, “kürtaj, doğum kontrolü gibi haklara kadınların sahip olması” (Yörük, 2009: 66) gerektiğini vurgulayıp ataerkil yapıdan anaerkil yapıya dönüşü savunurlar.

Varoluşçu feminizm, varoluşçuluğun kendini sorgulama, kendini bilme ve anlama görüşü üzerinden hareket eder. Ataerkil yapı tarafından nesne haline getirilmiş, kişiliğinden uzak tutulmuş kadının öz'ünü ortaya koymasına yönelik olarak kendisini sorgulamasını ister. Bu noktada, erkeğin kadına üstünlüğünün mantıksal bir açıklaması olabilir mi? Kadının 'öteki' erkeğin 'öz' olduğu ya da 'özne' olduğu fikri kime aittir? Kadın bunu neden kabul edecektir? Gerçek nedir? gibi soruların sorulmasını talep ederler. Bu gibi soruların sorulması, kadınların kendi gerçekliklerini bulmalarında, erkeklerin gerçekliği karşısına nesne değil de özne olarak çıkmalarında elzem görülür (Şahin, 2013:328).

Simone de Beauvoir (Şahin, 2013:329) erkeklerin kadınlara üstün ve yetkin olduğu düşüncesinin toplumsal ve küresel çapta kabul edilen bir yanılğı olduğunu ve bu yanılıyla kadının erkek tarafından saf dışı bırakıldığını söyler. De Beauvoir'a göre kadın öteki konumundan kurtulup asıl ben'ine ulaştığı takdirde özgürlüğüne kavuşacaktır. Varoluşçu feminist görüş kadınların da tıpkı erkekler gibi özne olduğunu, kendi özlerini kendilerinin belirleyebileceğini, "öteki" konumunda olmadıklarını vurgular. Bunun için, kadınların kabul etme- reddetme hakkına sahip olmaları gerektiğini, kendilerine biçilen sert ve tutsak kabuğu kabul etmemelerini, kendi özlerini kendilerinin oluşturması gerektiğini ve bunun sorumluluğunu üstlenmelerini ister.

Çevreci feminizm olarak da adlandırılan Eko-feminizme göre, doğa ve kadın birbirini tamamlamaktadır. Bu akım, kadının ataerkil yapı tarafından ezildiğini doğa örneğinde göstermeye çalışır. Fransız feminist Françoise d'Eaubonne tarafından ilk olarak 1974 yılında kullanılan ekofeminizm terimi, ekoloji ve feminizmin bir aradalığını imler (Donovan, 2016: 399). İdeolojik feminist bir hareket olarak Fransa'da doğan ekofeminizm, ardından Amerika'da yayılmıştır ve asıl gerçek etkisini Amerika'da göstermiştir. Doğa ile kadını bütünleştirici bir rolde benimseyen Eko-feministler, erkeklerin doğayı talan edip tükettikleri gibi kadınları da ezip sömürdüklerini savunur (Şahin, 2013: 370). Doğayı erkek egemenliğinden kurtarıp korumak gerektiğini öne süren Eko-feminizm, kadınların temelde doğaya daha yakın olduğunu düşünürler. Eko-feministlere göre, erkek hem doğayı hem kadını ötekileştirip tahrip etmektedir. "Ekofeminizm, kadın ile doğa arasında bir özdeşim kuran ataerkil düşünceyi, kadını ve doğayı kolektif bir şekilde hâkimiyet altına aldığı gerekçesiyle eleştirir. Tek ya da birleşik bir ekofeminist kuramdan söz edilmesi pek mümkün olmasa da genel olarak ekofeminizm

doğayı, insanın doğaya hâkimiyetini feminizmin bir sorunsalı haline getirmeye çalışır” (Durğun, 2020: 1).

Ekofeministlerin en temel argümanı, “kadınların egemenlik altına alınmasıyla doğanın egemenlik altına alınmasının bir bütün oluşturduğudur” (Donovan, 2016: 399). Doğanın baskı altına alınması ile kadının baskı altında tutulması arasında çok yakın bir ilişki olduğunu öne süren ekofeministler kadının baskı altında tutulmasını temel bir toplumsal tahakküm biçimi olarak görürler (Durğun, 2020: 3). Buradan hareketle, kadını ve doğayı ataerkil baskı ve tahakkümden korumaya çalışırlar.

Postmodern feminizm, “postmodernizmin temel düsturlarından olan dil ve toplumsal cinsiyetten” (Şahin, 2013: 335) etkilenmiştir. Postmodern feminizm, Şahin’in (2013: 335) de belirttiği gibi, toplumsal cinsiyeti doğumla değil, yazgıyla değil, sonradan kazanılan deneyimlerle biçimlenen bir şey olarak görür. Toplumsal cinsiyetin tek bir bakış açısıyla tanımlanmasının imkansız olduğunu düşünen postmodern feminizm, toplumsal cinsiyetin her bireyde farklı açılımlarla kendini gösterdiğini ve toplumdan topluma değiştiğini öne sürer. Postmodern feminizm, toplumun cinsiyetlere yüklediği normların doğal olmadığını, kalıplaşmış görüşler olduğunu savunur. Postmodernizme paralel bir şekilde çeşitlilik ve farklılığa vurgu yapar, insanlar arasındaki farklılıkları kabul eder, insan sayısınca kimlik ve kişilik olabileceğini varsayarak çok cinsiyetli bir yapıyı savunur. Postmodern feminizm, kadının sosyal hayatta erkeklerle eşit haklara sahip bireyler haline gelmemelerinin bir söylem sorunu olduğunun altını çizerek mevcut hiyerarşik düzenin dönüştürülmesini amaçlar. Postmodern feminizmin en önemli temsilcilerinden biri olan Judith Butler, “cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımını bir yanılısma olarak görür, gerçek ve olgusal kabul edilen cinsiyetin de aslında toplumsal cinsiyet için öne sürülen sembolik ve kültürel normlarla inşa edildiğini savunur” (Durğun, 2019: 1).

Yukarıda görüldüğü gibi, tarihsel süreç içerisinde feminist akımlar çok çeşitlilik göstermişlerdir. Toplumda doğduğu andan itibaren ikincil konuma itilen kadın, hayata geriden başlamak ve ataerkil yapının hizmet ve gereksinimleri doğrultusunda hayatını idame etmek zorunda bırakılmıştır. Kadın, ataerki zihniyetin bir uzantısı olarak zayıf, akılsız, hizmetkar, yardımcı, eksik insan olarak görülmüş ve daima erkeğin aşağısında konumlandırılmıştır. Tüm feminist akımlar, bu sığ ve insan onurunu zedeleyip aşağılayan

düşüncelere karşı çıkmış ve her zorluğa karşın dik durarak bir hak ve özgürlük hareketi ya da mücadelesi sürdürmüşlerdir. Bu mücadelelerden en önemlisi ise, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin hep yeni baştan üretildiği, toplumun en temel yapı taşı olan aile kurumuna yöneliktir. Zira, aile içi yaşam ataerkil toplumsal yaşamın bir tür izdüşümü olarak belirir. Geçmişten beri süregelen cinsiyetler arasındaki eşitsizlik ve bu eşitsizliğin yeni baştan üretilmesi, beslenmesi ataerkil toplumsal yaşamın bir tür minyatürü olan aile içi yaşamda en belirgin olarak karşımıza çıkar (Durğun, 2019: 7).

Buradan hareketle bu çalışmanın konusunu, radikal feminizm ve sosyalist feminizm perspektifinden aile kurumunun değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Toplumun en temel birimi olan aile kurumunu farklı yönelimlere sahip olan radikal ve sosyalist feminist perspektiften karşılaştırmalı bir analize tabi tutmak bu çalışmanın amacıdır. Radikal feminizm ve sosyalist feminizm aile kurumuna ilişkin çok farklı bakış açlarına sahiptir. Bu çalışmayla, feminist kuramda farklı yönelimlere sahip olan radikal ve sosyalist feminizmin aile kurumuna ilişkin kavrayışlarını karşılaştırmalı bir analize tabi tutarak bütüncül, sistemli ve sorgulayıcı bir biçimde aktüel hale getirilmesi ve böylece her iki feminist akımın aile kurumuna ilişkin sağladıkları içeriğin birlikte ele alınıp değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

Radikal feminizmin ve sosyalist feminizmin aile kurumuna ilişkin sağladıkları içeriğin birlikte ele alınıp değerlendirilmesine olanak sağlayarak ilgili alanyazına katkıda bulunan bu çalışmada, literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Kaynakçada verilen eserler araştırmacı tarafından ayrıntılı ve titiz bir şekilde okunup incelenmiş, konuyla ilgili bilgiler sistemli ve sorgulayıcı bir biçimde ele alınıp değerlendirilmiştir.

Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Radikal feminizm perspektifinden aile kurumunun irdelenmesi çalışmanın birinci bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde, radikal feminizmin en önemli temsilcilerinden biri olan Shulamith Firestone'un *Cinselliğin Diyalektiği* adlı eseri ve diğer önemli bir temsilcisi olan Kate Millett'in *Cinsel Politika* adlı temel eseri başlıca yol göstericiler olmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünü Sosyalist feminizm perspektifinden aile kurumunun irdelenmesi oluşturmaktadır. Bu bölümde, Sosyalist feminizmin başta gelen temsilcilerinden biri olan Heidi Hartmann'ın *Marksizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği* ve diğer önemli temsilcisi olan Juliet Mitchell'in *Kadın ve Eşitlik* adlı kitapları temel yol göstericilerdir. Bunun yanı sıra, değişik yazarlar

tarafından kaleme alınan ve bu çalışmanın konusuna katkı sağlayacağı düşünölen ikincil kaynaklara da başvurulmuştur. Sonuç kısmında, radikal feminizmin ve sosyalist feminizmin aile kurumuna ilişkin sağladıkları içerik birlikte ele alınıp değeriendirilmiştir. Burada, benzer ve farklı noktalar üzerinde durularak aile kurumuna yönelik her iki feminist teörinin perspektifi karşılaştırmalı bir analize tabi tutulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

RADİKAL FEMİNİZMİN AİLE KURUMUNA BAKIŞI

1.1. RADİKAL FEMİNİZM

Radikal feminist kuram 1960'ların sonlarında ve 1970'lerin başlarında medeni haklar ve savaş karşıtı kampanyalar için politik etkinliklere katılan kadınlar tarafından New York ve Boston'da geliştirilmiştir. Sol hareket içinde yer alan erkek radikallerin bu hareket içinde yer alan kadınlara gösterdikleri aşağılayıcı davranışlara tepki göstererek radikal feministler kendi bilinçlerine erişmişlerdir. Radikal feminist kuramın büyük bir bölümü, erkek "Yeni Sol"un kuramlarına, örgütlenme yapılarına ve kişisel üsluplarına karşı bir direniş içinde şekillenmiştir. Erkek egemenliğinin ve kadınlara hükmetmenin toplumdaki baskının kökü ve modeli olduğunu savunan radikal feministler, devrimci bir değişimin ancak feminizmle mümkün olacağına inanmışlardır (Donovan, 1997: 265-266). 68 öğrenci hareketleri, anti nükleer ve savaş karşıtı hareketler gibi o dönemi betimleyen tepkisel ruh, kadın hakları konusunda daha önce dile getirilmeyen sorunların tartışılmasına neden olmuştur. Dönemin tepkisel ruhunun yansımalarından biri olan Radikal feminizm temel bir kurama dayanmadan bir grup aktivistin ortaya çıkardığı bir baş kaldırı hareketidir.

Toplum üzerinde ataerkilliğin baskınlığını ve etkisini vurgulayan Radikal Feminizm, Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde baş göstermiştir. De Beauvoir'ın "İkinci Cinsiyet" adlı yapıtı Radikal Feminizmin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Radikal feminist akım, Eva Figes, Germaine Greer gibi ilk feminist düşünürler tarafından geliştirilmiştir (Atan, 2015: 8). Radikal feministler kadının ezilmesinin nedenini, ataerkillik, ataerkil aile, hatta ataerkil kapitalizm olarak sıralamaktadır (Atan, 2015: 8). Radikal feministler, ulusal erkek kültürüne karşı, evrensel kadın kültürünü, kadınsılığı savunmuştur. Onlara göre cinsel sınıf sistemi kadının özgürlüğünü sınırlandırmaktadır. Bu yüzden teknolojik gelişmelerin ilerlemesiyle taşıyıcı anneliğin yaygınlaşmasını dile getirmişlerdir.

Radikal feministlerden Alison Jaggar ve Paula Rothenberg'e göre tarihte en çok zulme uğrayanlar kadınlardır. Tarihsel olarak bakıldığında, neredeyse bütün toplumlarda var olan baskı ilk olarak kadına yönelik olmuştur. Kadına yönelik bu baskı yok edilmesi en zor olan derinlikte yer alır. Bu baskı nitelik ve nicelik olarak kurbanlarının çok acı

çekmesine neden olmaktadır. Buna rağmen bu acı hem kurbanların hem de baskı yapanların cinsiyetçi önyargılarından dolayı tanımlanmamıştır. Kadınlara yapılan baskı, diğer bütün baskıların anlaşılmasını sağlayan bir model durumundadır (Atan, 2015: 10-11). Diğer bir ifadeyle, radikal feministler için ataerkil baskı tahakkümün en temel ve en eski biçimidir ve her tür baskı biçimi eril egemen dünyanın bir tür uzantısıdır (Işık, 2021: 30).

Radikal feministlere göre her toplumda, görünen ulusal erkek kültürü ve görünmeyen evrensel kadın kültürü olmak üzere iki kültür vardır. Görünmeyen evrensel kadın kültürü, görünen ulusal erkek kültürü tarafından daima baskı altında tutulur. Radikal feministler için kadının kurtuluşu, erkekten farklılaşmasından geçer. Bu yüzden kadınlardan erkek kültürüne meydan okumalarını ve erkeğe benzememelerini isterler. Kadının erkek tarafından ezilmesine son vermek için kadın kültürünün daha baskın ve yetkin olması gerektiğini savunurlar. Kadın ruhunu ve vücudunu yücelten radikal feministlerin uzun dönemdeki amacı, kadın kültürünün egemen olduğu bir toplum inşa etmektir (Demir, 1997: 68-69).

Radikal feministlere göre insanlar arasındaki en temel çatışma biçimi cinsiyet çatışmasıdır. Çünkü kadının ezilmesinin kaynağı cinsiyetin toplumsal olarak kurumsallaşmasıdır. Bu durumu radikal feministler ataerkil toplum yapısının bir sonucu olarak görürler (Aktaş, 2013: 30). Ayrıca, radikal feministler için sosyalist devrim yeterli bir devrim olmamıştır. Marksist teorinin sınıf bazlı ele aldığı teoriyi radikaller cinsel sınıf bazlı ve biyolojik şartlara karşıtlık olarak ele almıştır. Buna göre Radikal feminizmin ele aldığı dört önemli konu ataerkillik, aile, cinsiyet ve kadın tarihi (Atan, 2015: 11) şeklinde sıralanabilir. Radikal feminizm, ataerkil yapının yani erkek egemen gücün kadınlara dayattığı aile kavramının kapsamındaki şiddete ve ev içi zulme binaen ataerkil yapıyı dolayısıyla aileyi reddetmişlerdir. Radikal feministler, doğal olduğu kabul edilen ve kültürel olarak aile kurumu aracılığıyla nesilden nesile aktarılan kadın-erkek rollerini, erkeklerin kendi rahat dünyalarını oluşturmak için kurduğu gayri insanı bir sistem olarak görürler ve bu egemenliğin sorgulanmasını isterler.

Radikal feministlerin öne sürdükleri temel tezler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Donovan, 1997: 266):

“Kişisel olan politiktir.

Kadınlar kendilerini bastırılmış bir sınıf ya da kast olarak görerek diğer kadınlarla birlikte tüm enerjilerini kendilerine baskı uygulayanlara – erkeklere- karşı mücadele eden bir harekete yönelmelidirler.

Erkekler ve kadınlar temelde birbirinden farklıdır: Farklı kültürlerle ve üsluplara sahiptirler.

Kadınların tarzı gelecekteki herhangi bir toplumun temelini oluşturmaktadır.

Kadınların baskı altına alınmasının kökeninde kapitalizm değil, ataerkillik ya da erkek egemenliği yer alır. Kadın ve erkek rollerinin doğal olduğunu öne süren ataerkillik, aile kurumuyla erkek egemenliğini kültürel olarak aktarır.”

1.1.1. Ataerkil

Ataerkillik, erkek egemenliği üzerine kurulu toplumsal ve siyasal yapıların anlaşılmasını sağlayan bir kavramdır (Akis, Özakın, & Sancar, 2009: 246). Sözcük olarak baba otoritesi anlamına gelen ataerkillik, erkek egemenliğini, toplumsal ve psikolojik tahlilde erkek üstünlüğünü anlatmaktadır. Bunun yanı sıra, soyda, temel olarak babayı alan ve ailede çocukları baba soyuna mal eden topluluk anlamına gelmektedir (Atan, 2015: 8). Ataerkil sistem içinde değerli olanın erkektir. Bu değeri oluşturan erkeklerin biyolojik ve fiziksel yapısı değildir, toplumsal olarak kurgulanan ve toplumsallaşma sürecinde içselleştirilen hegemonik erkeklığe uygun bir kimliktir. Hegemonik erkeklikler her toplumun kendi kültürel yapısına göre oluşturulur ve kurumsallaştırılır. Tüm erkekler sosyalleşme sürecinde bu erkeklik biçimini öğrenir ve buna uyum sağlar (Demren, 2001: 2). Toplumun en elit sınıfından en alt kalmış sınıfına kadar toplumun her kesiminde erkekler ataerkil yapı içerisinde her zaman kadından öncel ve üst klasmanda konumlanır.

Chris Weedon ataerkilliği, “kadın çıkarlarının erkek çıkarlarına tabi kılındığı güç ilişkisi” olarak tanımlamaktadır. Bu güç ilişkisi üremenin toplumsal örgütlenmesinden cinsel iş bölümüne kadar hayatın her alanında görülmektedir. Ataerkil güç sosyal anlamlara yaslanmaktadır ve ataerkil söylemde kadının sosyal rolü ve doğası yine eril olan normlara göre tanımlanmaktadır (Atan, 2015: 8).

Ataerkillik kavramını Radikal Feministler erkeğin kadın üzerindeki tarihsel olarak süregelen tahakkümünü işaret etmek için kullanırlar. Erkekler kadınlar üzerinde kurduğu güçle kendi egolarını tatmin etmek, ev ve bakım işinde kadın emeğini ekonomik olarak sömürmek, siyasal güç elde etmek ve cinsel anlamda bir üstünlük uygulamak gibi birçok yönden yarar sağlamaktadır. Kadınlar üzerinde uygulanan her türlü şiddet erkelerin kadınlar üzerinde kurdukları egemenliği sürdürmek istediklerinin bir kanıtıdır (Atan, 2015: 13). Erkek egemen hegemonya, kadını baskı altına almıştır. Bu baskı, aile kurumu ile daha da perçinleşmiş, ilerlemiş ve kültürel olarak aktarılmıştır. Erkek egemenliğinin aile kurumu aracılığıyla kültürel olarak aktarılmasına hizmet ettiği için Radikal feministler, erkek zulmünün bir aracı olarak gördükleri aile kurumunun ortadan kalkmasını ve böylece kadınların her alanda özgürlüğe kavuşmasını isterler.

Radikal feministler evliliği baskının kaynağının gerçek kuruluşu olarak nitelendirir. Evlilik, erkeğin gücünü devam ettirmek amacıyla çocuk düşüncesini kadının aklına koyması yoluyla kadının bireyselliğine zarar vermektedir. Kadının kendi bedeni üzerinde söz hakkı olması gerektiğini savunan radikal feministler, kadının kendi cinselliğini kontrol edebilmesini isterler (Atan, 2015: 13).

Kadının ezilmesinin temelinde ataerkil ideolojinin olduğunu öne süren radikal feministlere göre, ataerkillik cinsiyet farklılığının cinsiyetlerin eşitsizliğine dönüştürülmesinde etkili olan tüm toplumsal ilişkileri kapsamaktadır (Durudoğan, 2011: 873). Eril bir yapıyı temsil eden ataerkil ideoloji toplumsal hayatın her alanına nüfuz eden erkek üstünlüğüdür, erkek karşısında kadının ikincil olmasıdır. Kadının ev içi ve ev dışı emeği, bedeni, cinselliği ve doğurganlığı daima bu eril ideoloji ekseninde kurgulanır ve kontrol altına alınır.

Radikal feministler, ataerkil sistemle sadece kadın emeğinin değil, aynı zamanda kadın cinselliğinin, bedeninin ve doğurganlığının da denetlendiği bir toplumsal yapıyı imlerler. Bu yapıda korunan daima eril çıkarlardır. Ataerkil sistemin temelini oluşturan ataerkil aile biçimi baba/erkek otoritesine ve soyuna dayalı olan ve aynı zamanda mülkiyetin babadan oğula geçmesini güvence altına alan bir aile biçimidir. Böyle bir sistemde kadın hür olabilmek için daima kendisini ispatlamak çabasıdadır (Berktaş, 2011: 4).

Ataerkillik feminist hareketin ivme kazandığı 1970’li yıllarda erkeklerin kadınlar üzerindeki tahakkümünü gösterme açısından işlevsel olduğu için fazlaca kullanılmıştır. Eril tahakküm ataerkillik kavramı altında çelişkisiz bir bütün olarak ele alınmış ve bu genel kavrayış kadınların yaşamış oldukları baskı ve ayrımcılığın daha rahat kavranmasına neden olmuştur (Sancar, 2011: 23-24). Bu kavrayış radikal feminizmin önemli temsilcilerinden biri olan Shulamith Firestone’un öne sürdüğü düşünceleriyle daha da güçlenmiştir.

1.2. SHULAMİTH FIRESTONE

Erken dönem gelişen radikal feminizmin önemli isimlerinden biri olan Kanadalı radikal feminist Shulamith Firestone’a (1945-2012) göre, insanlığın var oluşundan bu yana kadın ve erkek sürekli birbirleriyle bir ilişki içinde olmuştur. Bu ilişki kadına ve erkeğe geleneksel olarak sosyal bakımdan roller biçmiş, onları toplumun en küçük yapı birimi olan aile içerisinde de birtakım rollere büründürmüştür. Bu roller neticesinde cinsel sınıflaşma meydana gelmiştir. Firestone, 1970 yılında yayımlanan *Cinselliğin Diyalektiği: Kadın Özgürlüğü Davası* adlı kitabında, siyasal bir feminist teori ortaya koyabilmek için Sigmund Freud, Wilhelm Reich, Karl Marx, Friedrich Engels ve Simone de Beauvoir gibi düşünürlerin düşüncelerini sentezlemiştir. Söz konusu kitap, ABD’de İkinci Dalga Feminizm’de büyük bir metin haline gelmiştir (Atan. 2015: 13). Firestone’a göre, Simone de Beauvoir kadın haklarını ilk kez tarihsel bir temele oturtmaya çalışan kişi olmuştur ve kadın hakları kuramcılarının içerisinde en kapsayıcı ve geniş düşünceli olanıdır. Bununla birlikte Firestone, Beauvoir’ın kadın haklarına aşırı ölçekte katı bir varoluşçu yorum getirmesini bir hata olarak görür ve bunun onun Sartre’in etkisinde kalmasından kaynaklı olduğunu düşünür (Firestone, 1993: 18). Firestone, tarihe yeni bir bakış getiren Marx ve Engels’in diyalektik yöntemini cinsel devrimin gerçekleşmesi için bir metot olarak şiar edinir. Bu noktada Firestone cinsel devrim için, çatışmayı doğuran olayların tarihsel sıralanışını ortaya çıkan koşullar içinde inceleyerek çatışmayı ortadan kaldıracak yolların bulunabileceğini öne süren Marx ve Engels’in düşüncesine göndermede bulunur (Firestone, 1993: 14). Cinsel devrimi kendisine bir hedef olarak alan Firestone için, kadın devriminin gerçekleşebilmesinde Marx ve Engels’in sınıf çatışmasını ekonomik devrim amacıyla çözümlemeleri gibi, cinsel savaşın dinamiklerini de çözümlenebilmek gerekir. Firestone’a göre, Marx ve Engels tarihe bilimsel bir metotla yaklaştığı için sınıf çatışmasının reel ekonomik köklerine ulaşmış ekonomik çözümlemeler

yapabilmişlerdir. Bu çözümlenme sonucunda sınıfsız bir toplum ortaya çıkacak ve böylece toplumda bireyin çıkarları ile toplumun çıkarları aynı olacaktır” (Firestone, 1993: 15).

Firestone cinsel devrimin gerçekleşmesinde Marx ve Engels’in tarihsel çözümlenmelerini dikkate almakla birlikte Marx ve Engels’in sadece ekonomi açısından sınıfsal değerlendirme yapmasını yetersiz ve eksik olarak görür. Firestone’a göre, Marx ve Engels’in kuramları gerçekliğe dayanmaktadır, ancak gerçekliğin bir bölümü olan ekonomiye dayanmaktadır. Burada Firestone kadınların ezilmesini, sınıfsal ayrıma maruz kalıp ikincil plana atılıp değersiz sayılmasını sadece ekonomik bir perspektife indirgemenin yanlış olduğunu düşünür (Firestone, 1993: 15-16) ve ataerkil kültürün nesilden nesile aktarılmasının bir aracı olarak gördüğü aile kurumuna odaklanır.

Cinselliğin Diyalektiği: Kadın Özgürlüğü Davası adlı kitabında Firestone, “cinsel sınıflaşmanın gözle görülmeyecek ölçüde derin” (Firestone, 1993: 13) olduğunu söyler. Firestone’a göre, cinsel sınıflaşma sorunu kadınlara verilen veya verilecek olan birkaç temel hakla bitecek kadar yüzeysel bir sorun değildir. Bu cinsel sınıflaşmayı ortadan kaldırmak için çok büyük bir değişimin olması gerektiğini savunan Firestone “eğer devrimden daha geniş kapsamlı bir kelime olsaydı onu kullanırdık” (Firestone, 1993: 13) diyerek olması gereken değişimin büyüklüğünü imler. Ona göre, kadının erkek tahakkümünden kurtulup kendi özgürlüğünü kazanması ancak büyük bir değişim fitilinin ateşlenmesiyle mümkündür. Bunun gerçekleşmesi için sadece Batı kültürünün değil tüm kültürün düzenlenişini, hatta doğanın düzenlenişini değiştirmek gerekmektedir (Firestone, 1993: 14). Firestone için bu büyük ve geniş çaplı değişim aşamalı bir şekilde olacaktır, ancak en büyük hareket teknolojik gelişmelere paralel olarak kadının cesaret göstermesine dayalıdır.

Firestone, kadınlar ile çocuklar arasındaki özel bağın ortak olarak ikisine de uygulanan aile içi baskı olduğunu öne sürer. Firestone, hem çocuğa hem de kadına uygulanan bu baskının karmaşık bir hal aldığını belirterek çocukların özgürleşmesinden söz etmeden kadınların özgürleşmesinden söz etmenin doğru olmadığını ya da kadınlar özgürleşmeden çocukların da özgürleşmeyeceğini vurgular. Firestone, kadının ezilmesinin nedenini çocuk doğurması olarak görür. Kadının görevi çocuk doğurmak ve o çocuğu yetiştirmek olarak görüldüğünden dolayı çocuklar da bu role göre tanımlanmaktadır. Çocuklar ise buna bağlı olarak büyüdüklerinde kuracakları toplumu

belirlemektedir (Firestone, 1993: 83). Firestone, ataerkil çekirdek aile içinde biyolojik ailedeki güç sınırlamasının, kadın ve çocuğun ezilmesine neden olan baskının çok yoğun olduğunu öne sürer (Firestone, 1993: 83).

Firestone, Engels ve Reich gibi yazarların günümüze kadar olan her toplumda bir çeşit biyolojik ailenin bulunduğunu, bu yüzden de kadınlarla çocukların çok değişik ölçülerde baskı altında olduğunu, buyurganlık, sömürü ve cinsel baskının tek eşli evlilikle ortaya çıktığını göstermeye çalıştıklarına dikkat çeker. Firestone'a göre, ataerkilliğin başarısı ne rastlantıdır ne de sarsıcı bir devrimin sonucudur. İnsanlığın başlangıcından bu yana biyolojik olarak kadından üstün olarak kabul edilen erkekler tek ve en üstün cins olarak görülmüştür. Bağımsız varlıklarının bir kısmını doğaya ve kadına bir kez bağlamışlar ama sonra geri almışlardır. Kadınlar üreme işini denetiminde tutabilseydi belki de kadın doğanın ele geçirilmesini erkekle birlikte başaracaktı. Ancak kadın, erkeğin çalışma ve düşünme biçimine katılamadığından, yaşamın gizemli süreçlerine bağımlı kaldığından, erkek, kadında kendisi gibi bir varlık bulunduğunu görememiştir (Firestone, 1993: 84). Görüldüğü gibi, Firestone kadının başlangıçta ve sonraki dönemlerde ezilmesine yol açan şeyi, onun doğurgan beden yapısına sahip olmasına dayandırmaktadır. Erkeğin doğaya ve kadına taparak başladığı sürecin kadını ve doğayı denetimi altına almasıyla sonuçlandığını vurgulayan Firestone, anaerkilliğin, ataerkilliğin boyunduruğu altında ezilmekten kendini kurtaramadığını belirtmektedir. Böylece tarih boyunca, kültürün her evresi ve her türünde kadınların bedensel işlevleri yüzünden ezildikleri şeklinde bir sonuca ulaşmaktadır (Firestone, 1993: 84-85).

Firestone'a göre, ataerkil aile toplumsal örgütler dizisi içinde en sonuncusudur. Bu toplumsal düzenler dizisi kadının doğurganlık özelliğinden dolayı onu hep ayrı bir tür olarak tanımlamıştır. Aile teriminin ilk kez Romalılar tarafından anne, çocuk ve tutsaklardan oluşan ve bir başkan tarafından yönetilen toplumsal bir birimi tanımlamak için kullanıldığını söyleyen Firestone, kadının ezilmesinde çekirdek aileyi çok önemli bir faktör olarak görmektedir (Firestone, 1993: 85).

Firestone, Fransız tarihçi Philippe Ariés'in *Yüzyıllar Boyu Çocukluk: Aile Yaşamının Toplumsal Tarihi* adlı eseri üzerinden, çekirdek ailenin Orta Çağ'dan sonra geliştiğini, 14. yüzyıldan başlayarak önem kazandığını belirtmektedir. Söz konusu eserde ailenin, insanın yasal kalıtım çizgisini gösterdiği, bu çizgide önemli olanın evlilik kurumu

olduğu ve kan bağıının evlilikte önemli olduğu söylenmektedir. Bu kan bağı birliğinin aile üzerindeki etkisinin mirasın kime geçeceği gibi yasal işlemlere dayalı olduğu, karı ve kocanın malları ortak bir şekilde miras edindiği, ancak Orta Çağın sonuna doğru burjuva ailede baba etkisinin artmasıyla beraber evli çiftin ortaklaşa mal sahibi olmasının ortadan kalktığı belirtilmektedir. Buna istinaden tüm oğulların ortaklaşa mal sahibi olması yerine, malların yalnızca büyük erkek çocuklara geçmesinin geçerli olduğu vurgulanmaktadır (Firestone, 1993: 86). Firestone, burjuva sınıfının ortaya çıkmasıyla beraber toplum içerisinde zaten az olanın düzenin bozulduğunu, toplum içinde sınıfsal ilişkilerin oluştuğunu, bu ilişkilerle en küçük yapı birimi olan ailenin parçalandığını ve bunun sonucunda en büyük yarayı kadınların ve çocukların aldığını öne sürmektedir.

Firestone Orta Çağ'da çocukluk diye bir şey olmadığını, çocuğun bir köle gibi yaşadığını ve aile adına hiçbir bağ olmadığını belirtir. Çocukları, toplumda yetişkinlerden ayıran fark kronik bağımlılıktır. Çocukların hepsi tam anlamıyla birer uşaktır ve uşak olmaları onları yetişkinliğe hazırlayan bir çıraklık evresidir. Çocuk, kalabalık ataerkil ev halkının üyelerinden biri olmasına karşın onun yaşamı çok önemli sayılmamaktadır. Her ailede, çocuğa annesinden başka biri süt verir daha sonra çocuk başka bir eve gönderilir. Orada çocuk, bir ustanın yanında çıraklık eder ve oradaki çocuklarla birlikte ev hizmetlerini de öğrenir. Bu yüzden çocuk anne babasına çok büyük bir bağlılık geliştirmez ve anne babalar da çocuklarına karşı bir bağlılık taşımaz. O dönemlerde çocuk ölümü oranı çok yüksektir ve insanlar yetişkinliğe başkalarının çocuklarını hazırlamaktadır. Ev gerçek uşaklarla, kalabalık konuklarla her zaman dolu ve hareketli olduğundan çocuk, öz anne ve babası arasında birinci derecede bir bağlılık ilişkisi geliştiremez, sadece ikinci dereceden bir akrabalık ilişkisine benzer bir ilişki içindedir. Çocuğun eğitim, okul ya da özel uğraşlardan uzak bir şekilde hayatın içine kısa yoldan katılmak zorunda olması gelecek adına bir ilerlemenin ve gelişmenin olmasını kısıtlamaktadır (Firestone, 1993: 87-88).

Ancak, 17. yüzyıla doğru ilerlerken çocukluk kavramı içine hapsediği kölelikten ve uşaklıktan sıyrılmaya başlamıştır. Çocukları ve çocukluğu tanımlamak ve çocukları anlamak için çocuk dili üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Çocuk oyuncakları ilk olarak 1600 yılında yapılmaya başlanmış ve çocuk resimleri çizilmiştir. Bu gelişmeler çocuğun değer kazanması anlamına gelmektedir. Ardından, yazarlar çocukluk üzerine kitaplar

yazmaya başlamış, çocuk merkezli düşünceler gelişmeye başlamıştır (Firestone, 1993: 89).

Firestone, erkek çocuk ve kız çocuk giysilerinin dahi onları sınıfsal bir boyuta taşıdığını ve kız çocuklarının erkek çocuk karşısında değersizleştirilip ikincilleştirildiklerini öne sürer. Firestone'a göre, erkek çocukların giysileri, cinselliğin ve çocukluğun ekonomik sınıflarla ilişkisini ortaya koymaktadır. Buna göre erkek çocuk kabaca üç evreden geçer: Erkek bebek kundaktan çıkınca kız çocuk giysilerine bürünür, 5 yaşlarında yetişkinlik giysilerinin öğelerini taşımaya başlar, delikanlılık çağında ise her şeyiyle asker donanımına geçer. Erkek çocuklar yaşama, kadınlardan oluşan alt sınıf içinde başlar. İlk etapta kız çocukları gibi giyindiklerinden hiçbir biçimde kız çocuklarından ayrılamazlar, bu evrede hem erkek hem de kız çocukları kendilerini anneleriyle özdeşleştirir. Ancak, erkek çocuk beş yaşına doğru gelince annesinden koparılmaya başlar ve babaya benzetilir. Baba gibi yaka takar gömleğine, erkeklerle özdeşleştiğinde büyüklerin giysileriyle ödüllendirilir ve askeri bir donanımla kazanacağı yetişkinlik ona erkeğin egemenliğinin bir habercisi olarak sunulur. Ancak bunlar kız çocukları için geçerli değildir. Kız çocuk kundaktan sonra, yetişkin kadın giysilerine geçirilip küçük hanım rolüne büründürülür. Kız çocukları okula gitmez, yetişkin bir kadının yaptıklarının aynısını yapmaya başlar ve henüz on- on iki yaşlarında kendilerinden çok büyük bir erkekle evlendirilir (Firestone, 1993: 90-91).

Firestone, kız ve erkek çocuklarını yetiştirme biçiminden yola çıkarak, ailenin çocuk yetiştirirken kız ve erkek çocuğuna verdiği önem ve değer aynı olmadığını, birbirine tamamen zıt olduğunu vurgular. Kız ve erkek çocuklarını yetiştirme biçimindeki farklılığın kız çocuklarının ilerlemesine, gelişmesine ve kendilerini tanımlarına engel olduğunun ve erkek egemen bir sınıfın üstünlüğünü kabul etmelerine yönelik olduğunun altını çizer. Bu yüzden çekirdek ailenin kadının ezilmesine ve kız çocuklarının bu ezilmeyi içselleştirmesine ortam hazırladığını savunur.

Firestone, çağdaş ailenin gelişmesini geniş ve bütünleşmiş bir toplumun küçük, ben merkezli birimleri olarak görür. Bu aile biriminde çocuk önem kazanmıştır, çünkü çocuk bu aile biriminin ürünü ve bu aile biriminin devam etme nedeni olarak görülmüştür (Firestone, 1993: 96). Aile kurumu içinde aile üyelerinin sıralanışıyla ekonomik sınıflaşma arasında önemli bir bağıntı olduğunu söyleyen Firestone, Engels'in aile içinde

kocanın burjuva, karı ile çocukların proletarya olarak konumlandığını öne süren düşüncesine göndermede bulunur. Firestone'a göre, ataerkil yapı kadınlar ve çocuklar arasında bir benzerlik kurmakta, onlara özel görevler (ev işi ve ev ödevi) yüklemekte ve aynı zamanda her iki grubun da akıl olarak yetersiz olduğunu varsaymaktadır. Kadın ve çocuklar için özel giysilerle, farklı eğitimlerle, farklı davranış ve eylemlerle kültürel bir zorlama yapıldığını söyleyen Firestone, bu ataerkil kültüre zorlamanın giderek kadın ve çocuk tarafından doğal karşılandığını ve kalıplaştığını öne sürmektedir. Firestone için, tüm bunların sonucunda birey kendini bir dizi yasaları ve davranışları olan değişik bir insan hayvan türüne dönüştürmüştür (Firestone, 1993: 97-99).

Firestone, çocukların ve kadınların birlikte ezildiğine, cinsel sözlü argo söylemlere maruz kalarak aşağılandıklarına dikkat çeker. Özellikle kadına sarf edilen “pis sersem karı, bilmem nerenle gülsen bile gene seninle yatmam, yaşlı kısarak, kancık, fare yavrusu, sersem tavuk” gibi argo kelimeleri kadınların sınıfsal olarak ezilmesini sözde şirinlik edebiyatıyla saran ataerkil eril düşüncenin bir yansıması olarak görür. Ona göre bu tür söylemler kadınların ezildiğini, sınıfsal bir farka ve ayrımcılığa maruz kaldıklarını imlemektedir (Firestone, 1993: 99-100).

Firestone, ezilen kadınların ve çocukların koşullarının birbirleriyle benzer olduğunu ve bu ezilmeden dolayı kadınların ve çocukların bir bütünlük içerisinde insancıl koşullara doğru yol almaları gerektiğini düşünmektedir (Firestone, 1993: 114). Çocuğun saldırgan olmasının altında yatan en büyük nedeni, çocuğa yönelik sınıfsal baskı ve ezilme olarak gören Firestone, bir yaratık haline getirilen çocuğun toplumdaki kopmasının engellenmesi gerektiğini düşünmektedir. Bunun gerçekleşmesi için tüm ezilenleri birleştirmeye götüren, baskı ve ezilmenin tüm koşullarını ortadan kaldıran bütünüyle insancıl koşullara giden bir yolda özgürlüğe doğru yürünmesini istemektedir (Firestone, 1993: 114).

Firestone, *Cinselliğin Diyalektiği* adlı eserinde, ırkçılık üzerine yazdığı bölümde bir esirin özgürleşmesi için bir imkân bulunmasına karşın, kadının özgünleşmesi durumunun çok daha vahim ve zor olduğunu söyleyerek kadına yapılan eziyetin ve cinsiyet ayrımcılığının ne kadar büyük bir boyutta olduğunu anlatmak ister. Ancak yine de Firestone, tüm kadınların birleşerek içinde buldukları bu acıklı durumdan kurtulabileceğini düşünür (Firestone, 1993: 115).

Amerika 'da Cinsellik ve Irkçılık adlı kitabıyla Calvin Hernton'ın cinsellikle ırkçılık arasındaki bağlantıyı özel olarak ele aldığını söyleyen Firestone, söz konusu kitabın cinsellikle ırkçılığın iç içe olduğunu gösterdiğini vurgular. Firestone, ırkçılığın cinsel bir olgu olduğunu, bireyin ruhundaki cinselliğin ırkçılıkta da olduğunu öne sürerek aile içinde bir güç olarak kullanılmaya çalışılan ırkçılığı, cinselliğin bir uzantısı olarak görür (Firestone, 1993: 116-117). Firestone, erkeğin kadına yapmış olduğu cinsel ve ırksal şiddetin, aynı zamanda kadının da kadına yaptığını ve bunun sonucunda ezilen ve ikinci planda kalanın daima “kadın” olduğunu belirtir. Firestone'a göre, kara derili kadın, kara derili erkek tarafından; beyaz derili kadın hem beyaz derili erkek hem kara derili erkek hem de kara derili kadın tarafından rakip olarak görülmüş ve daima ikinci planda bırakılmak istenmiştir. Bunun yanı sıra beyaz kadının siyah kadını ikincil planda bıraktığı da olmuştur. Ancak ne olursa olsun tüm bunların sonucunda kaybeden ve ezilen her zaman kadın olmuştur. Bu noktada Firestone, bir kadın birliğini imleyen “kız kardeşlik” kavramına tutunmaktadır. Kadınların “kız kardeş” olarak bir birlik ve beraberlik içinde olup savaşmalarını, rengi ve ırkı ne olursa olsun bir erkeğe bağlı kalmaktansa kadınların kendilerinin yapacağı bir devrimle kadınların kurtuluşunu savunmaktadır.

Firestone'a göre, kadın gebe kalmak zorunda değildir, kadının gebe kalmama isteği kadının bir hakkıdır. Firestone, gebeliği kadının özgürlüğünü kısıtlayan barbarca bir şey olarak görmektedir. Sekizinci ayda kadının aynanın karşısında döktüğü gözyaşlarını kadının içinden gelen tepkiler olarak değerlendiren Firestone, erkeğin kendi soyunu sürdürmek amacıyla kadının bedeninin gebelikte geçici bir biçim bozukluğuna uğramasının kadının psikolojisini derinden etkilediğini düşünmektedir. Doğum gerçekleşinceye dek kadın ağrı ve sancı çekmektedir, bu sancılara ve ağrılara maruz kalan kadın ancak doğum esnasında bağırabilmektedir. Bir kadının değeri dünyaya kaç erkek çocuk getirdiği ile ölçüldüğünden, kız çocuk doğduğunda kadının çektiği acıların ve sancıların hiçbir değeri yokmuş gibi görülmektedir. Firestone için tüm bunlar kadının cinsel dışlanmaya maruz kaldığını göstermektedir. Kadının doğum öncesinde ve esnasında çektiği tüm acılara ve sancılara rağmen kadının değersiz görülüp ikincilleştirilmesi ve erkek tarafından baskı altında tutulması nedeniyle Firestone, kadının gebe kalmasına, doğum yapmasına karşı bir duruş sergilemektedir (Firestone, 1993: 208-210). Firestone'a göre, insan türünün dünya üzerinde yaşamını devam ettirebilmesi için kadın üzerine önemli bir yük yüklenmiştir. Kadınlar için bu yük yalnızca duygusal,

psikolojik ve kültürel bakımdan değil, bedensel açıdan da çok sıkıntılıdır. Gebelik yüzünden kadınların büyük kısmı hastalıklara yakalanmış, erken yaşlanmış ve hatta doğum esnasında kadınların ölmelerine neden olmuştur (Firestone, 1993: 213-214).

Bu noktada, teknolojik gelişmeleri kadının özgürleşmesinde elzem gören Firestone'a göre, çevre bilim ve toplumsal planlama anlamında en yeni akımlar, kadın haklarıyla aynı amaçlara yönelmiştir. Firestone, bu iki toplumsal olgunun, yani kadın haklarıyla devrimci çevre bilimin böylesi bir rastlantıyla aynı anda ortaya çıkmasını tarihsel bir hakikat olarak niteler. Yeni hareketlerin bir boşluk içinde oluşmadığını, bunların var olan çelişkilerin zorunlu kıldığı bir toplumsal çözümlenmeye başlangıç olarak doğduklarını düşünür. Kadın haklarına dair sorunsalların ahlaksal bir boyutu olduğunu söyleyen Firestone, biyolojik ailenin kadınları ve çocukları her zaman ezdiğini öne sürer. Firestone, tarihte ilk defa teknolojinin, bu ezici koşulları kültürel destekleriyle birlikte ortadan kaldıracak gerçek ön koşulları yarattığını vurgular. Teknolojiyi, insanın biyolojik yapısının egemenliğinden kurtulması için bir çare olarak görür. İnsanların artık hayvansal varoluşla doğanın denetlenmesi arasındaki geçiş döneminde asılı kalamayacağını, büyük bir evrimsel atlayışla kendi bedeni üzerinde kendi isteğinin ve yönlendirmesinin olabileceğini ve böylece içinde yaşanılan hayvani (eril tahakküm) oluşumdan uzaklaşabileceğini savunur (Firestone, 1993: 204-205).

Teknolojiyi hızlandırmak için girişilen devrimci çevre bilim hareketinin kadın hakları hareketiyle ortak bir amaç güttüğünü düşünen Firestone, ilerleyen teknolojik gelişmelerle beraber üremenin denetlenebileceğini düşünür. Kadının üremesinin ve üremenin denetlenmesi ile birlikte nüfus bunalımını ve doğurganlığı denetleyebilme yöntemleri açısından önemli bir evrilme olacağına inanır. Firestone'a göre, kadınlar gebeliği önleyici ilkel yöntemleri bir kenara bırakıp bilimsel yöntemlere yönelmelidirler. Bunun yanı sıra hamile kalamayan kadınlar yapay dölllenme veya yapay yumurtlama ya da tüp bebek gibi yöntemleri kendi istekleri ile kendi vücutları üzerinde kullanma hakkına sahip olmalıdırlar (Firestone, 1993: 204-205).

Doğum kontrol denetiminin kadınların elinde olmasını isteyen Firestone, bilimsel gelişmelerin diğer önemli yanının sibernetik olduğunu söylemektedir (Firestone, 1993: 212). Aile ve toplum içerisindeki sorunları çözmeye insanlara yetişecek belki de onları geçebilecek makinelerin varlığını sibernetik bir olay olarak niteleyen Firestone, bu

teknolojik gelişmenin insan ilişkilerini, kitlelerin boş zamanlarını baştan düzenleyecek yepyeni bir kültür yaratma gereğini doğuracağını öne sürmektedir. Firestone için üretim ve üretme ile ilişkilerimizi böylesine kökten bir biçimde yeniden tanımlamak, aynı anda hem sınıf sistemini hem de aileyi ortadan kaldırmak demektir. Ona göre, eve ekmeği kimin getireceği soruları bu şekilde aşılacak ve makineler emek sömürüsüne dayanan sınıf sistemini oradan kaldırarak insanlar arası eşitliği eksiksiz bir biçimde sağlayabilecektir (Firestone, 1993: 211-212).

Sibernetikin etkileriyle kadınlar için iş alanı açılacak ve aynı zamanda ev içindeki teknolojik aletler de evde kadının işini kolaylaştıracaktır. Böylece erkek aile reisinin durumu sarsılacak, özellikle işçi sınıfında aile yaşamı ve geleneksel cinsellik rolleri daha derinden sarsılacaktır. Bununla birlikte gençlerin, yoksulların ve işsizlerin iş bulmaları zorlaşacaktır. Bu ise toplum içerisinde kültürel bir şoka sebep olacağından kadınların devrim için birleşmelerine olanak sağlayacaktır. Bu devimle birlikte kadınlar seslerini yükseltecek, nüfus patlamaları önlenecek, gebelikten korunmanın yöntemleri öğrenilecek, biyolojik aile içindeki baskılar ortadan kalkacaktır. Sibernetikleşmenin aile biriminin bütünüyle yeniden tanımlanmasını sağlayacağını düşünen Firestone, teknolojinin erkeğin toprağı alın teri ile işleyeceği kadının ise acılar ve sancılar içinde çocuk doğuracağı yolundaki düşünceyi ortadan kaldıracağını, ilk kez insanca yaşamayı olanaklı kılacağını öne sürmektedir (Firestone, 1993: 213-214).

1.2.1. Evlilik ve Aile

Firestone *Cinselliğin Diyalektiği* adlı kitabında aile teriminin ilk kez Romalılar tarafından, anne, çocuklar ve tutsaklardan oluşan ve bir başkan tarafından yönetilen toplumsal bir birimin tanımlanması amacıyla kullanıldığını belirtir. Roma yasalarına göre ailenin başkanının, üyelerin hepsinin yaşamları ve ölümleri üstünde söz sahibi olduğunu vurgular (Firestone, 1993: 85). Romalılarda ataerkil yapı modelinde başkan olarak tanımlanan kişi, çekirdek ailede anne ve çocuklar üzerinde baskın ve ezici bir güce sahip olan baba figürüne karşılık gelmektedir.

Bağımlılığın eşitsizliği de beraberinde getirdiğini düşünen Firestone'a göre, aile içerisinde kadınların ve çocukların aterkinin koruyuculuğu altında olmak bir özgürlük değildir, çünkü özgürlüğün temeli insanın kendi yaşamını kendisinin düzenleyebilmesidir (Firestone, 1993: 106). Burada Firestone aileyi efendi köle ilişkisine benzetir. Ev içi

köleleştirmenin baş aktörü olan baba figürü evin içinde ailenin yani kadının ve çocuğun efendisi ve koruyucusu rolündedir.

Firestone'a göre, aile kurumunun çok eski bir yapı olması ve bu yapının yapay ve kültürel dayanaklarla desteklenmesi, bunun yanı sıra evlilik el kitapları, evlilik üzerine gazete ve dergilerin olumlu yargı oluşturmaya yarayan görüşleri, evlilik üzerine özel hizmet ve dersler, evliliği yücelten hikayelerinin anlatılması, evlilikten kaçınan kişilerin kınanması gibi nedenler evliliğe yoğun bir ilginin oluşmasına neden olmuştur (Firestone, 1993: 229-230). Evliliğin cazibeli hale getirilmesi kadınların çekirdek aile içerisinde ezilmelerinin ve ikincil planında kalmalarının en büyük etkenidir. Yeni evli çiftlerin, eski evli çiftleri fark etmediklerini ve yaşamış oldukları sıkıntıların boyutunu irdeleyemediklerini düşünen Firestone, evliliğin aslında bencil çıkarlar için yapılmış ekonomik bir anlaşma olduğunu öne sürer. Bu anlaşmayla bedensel gereksinimler en rahat bir biçimde doyurulacak, varisler yaratılacaktır. Evlilikte kadın görevlerinin ve ödüllерinin ne olduğunu açıkça bilecek, kendini cinsel ve ruhsal olarak kocasına adayacak, ev ve bakım hizmetlerini ömür boyu aksatmadan yapacak, tüm bunlara karşılık olarak da yönetici sınıftan birisi (baba ya da oğul) tarafından uzun süre beslenip korunacaktır (Firestone, 1993: 230-231).

Firestone, evlilik yeminin en çabuk unutulmuş sözcüklerinin “sevmek ve korumak” olduğunu öne sürer. Ona göre, her kadın annesinin ve arkadaşının başına gelenlerin, kendi başına gelmeyeceğine inanarak evlilik yapar. Ancak aile özel olmadığı gibi bir sığınma yeri de değildir. Tersine, aile bütün toplumda yaygın olan ve bireyin artık dayanamayacağı hastalıklarla doğrudan bağlantılı olan bir yerdir (Firestone, 1993: 231-232). Firestone (1993: 233-234) aile kurumunun varlığını sürdürme sebeplerini aşağıdaki gibi sıralar:

“1. Aile içinde kadınların üreme ve çocuk bakımı yükümlülüğünden kurtulamamış olmaları.

2. Kadınlara ve çocuklara genellikle maddi güvence sağlanması.

3. Cinsel baskının kaynağı olmasına karşın aile, evli çiftlere doyurucu olmasa da düzenli bir cinsel yaşam imkanı vermesi ve ailenin öteki üyelerine de yaşayabilecekleri uzun süreli ilişkiler sunması.”

Firestone için her ne kadar bunlar evliliği ayakta tutan nedenler olarak sıralansa da, o evliliğin hiçbir zaman ailenin gereksinimlerini karşılamayacağını söyler. Bunun sebebini Firestone, aile kurumunun baskıcı bir sistem olmasına dayandırır. Aile kurumunun içindeki baskıcı koşullar devam edeceğinden, evliliğin başarılı olma umuduyla yapılmasının büyük bir yanılgı olduğunu düşünür.

Firestone'a göre, kadının ezilmesinin asıl sebebi çocuk doğurması ve doğurduğu çocuğu tek başına yetiştirmesidir. Aile içinde çocuklar da geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine göre tanımlanır ve ruhsal bakımdan bu rollere göre biçimlenir. Aile kurumu içinde geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri kültürel olarak çocuklara aktarılır ve bu roller çocuklar büyüyünce onların nasıl insanlar olacaklarını, kuracakları ilişkileri ve toplumdaki konumlarını belirler. Kadının ezilmesine yol açan en önemli unsurunun onun doğurgan bir beden yapısına sahip olması olarak gören Firestone, kadının sahip olduğu bu özelliğin tarihsel olarak kadın üzerindeki tahakkümü sürekli kıldığını, kadını erkek karşısında ikinci plana attığını ve erkek tarafından daima ezilmesine neden olduğunu öne sürer (Firestone, 1993: 84-85).

Biyolojik ailenin kendi içinde denk olmayan bir güç dağılımı taşıdığını öne süren Firestone, biyolojik aile kavramının hangi toplumsal yapı içinde olursa olsun temel üreme biriminin erkek, kadın ve çocuktan oluştuğunu belirtir. Firestone'a göre, hamileliği engelleyici bir denetlemenin bulunmasına kadar kadınlar doğum yapma mecburiyetlerinden ötürü biyolojik yapılarının kısıcında tutsak olmuşlardır. Acılı geçen doğumlar, bebeğe süt verme ve çocuk bakımı gibi uzun ve zahmetli süreçler kadınları erkeklere mecbur bırakmıştır. Böylece kadın eş, baba, kardeş gibi bir başka erkeğe bağımlı olmuştur. Kadının doğurganlık özelliğine sahip olması ev içindeki iş bölümünü de şekillendirmiştir (Firestone, 1993: 20). Firestone, tüm bunların kadının kendi özünden başkalaşmasına neden olduğunu öne sürer ve cinsel sınıflaşmayı oluşturan bu yapıya karşı çıkarak tüm kadınların örgütlenmesini ve kendilerini bu acı verici durumdan kurtarmasını ister.

Firestone, biyolojik ailenin kendi içinde var olan baskıcılığının sona ermesini, erkek ve kadın arasında oluşan cinsel sınıflaşmanın ortadan kalkmasını, kadınların başkaldırmasıyla ve üreme araçlarının denetimini ele geçirmeleriyle mümkün görür. Cinsel sınıflaşmadan kaynaklanan boyundurluktan kurtulmak için, kadınlar kendi

vücutlarının denetimini kendi elinde bulundurmalı, insan doğurganlığının denetimini, yani çocuk doğumu ve çocukların yetiştirilmesiyle ilgili toplumsal kurumların tümünün denetimini ele geçirmelidir. Firestone, insan türünün doğal olarak üremesinin yerini yapay üremenin almasını ister. Böylece çocuğun anneye olan bağılılığı azaltılacak ve yerini çekirdek aileden farklı küçük bir gruba bırakacaktır. Bunun yanı sıra, çocuğun beden olarak büyüklerinin yanında yaşadığı aşığılık duygusunu ve aile içinde geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı iş bölümü ortadan kalkacaktır. Çocuk sadece anne tarafından bakılıp büyütülmeyecektir. Bunların sonucunda biyolojik ailenin kendi içinde var olan baskıcılığı yok olup gidecektir (Firestone, 1993: 22). Görüldüğü gibi, Firestone kadınların cinsel sınıflaşmadan kaynaklanan boyundurluktan kurtulmalarının yolunu kadınların kendi doğurganlıkları üzerinde söz sahibi olmasında bulur. Ona göre kadınlar kendi doğurganlıkları üzerinde söz sahibi olduklarında aile içi tecavüze, istenmeyen gebeliğe de ket vurulur. Bunun yanı sıra, kadın özel alan olarak tanımlanan aile ve ev içi yüklerden kurtulup tamamen özgür olabilir.

1.2.2. Kate Millett

Amerikalı radikal düşünür Kate Millett (1934-2017), annesinin üç kız çocuk doğurmuş olmasından ötürü babası tarafından 14 yaşına kadar dayaa maruz kaldığını belirtir. Millett, yaşadığı bu zulmün ancak babası evi terk ettiğinde dindiğini söyler. Babasının onları terk etmesinin ardından annesi iş bulmakta zorlanmış ve toplumun kadına karşı olan tutumuna ilk kez çocukken şahit olmuştur (Atan, 2015: 16). Bu bakımdan “kadınların özgürlüğü benim yaşamımdır” (Millett, 2018: 3) sözü, Millett’in geçmişten bugüne değin kadınların yaşadığı sorunları ve ezilmeleri kendi özel problemi olarak gördüğünün ve bunun gerçekleşmesi için bir özgürlük savaşı verdiğinin bir nişanesidir.

Millett, 1970 yılında yayımlanan ve kadınların özgürlük hareketinde bir simge haline gelmiş olan *Cinsel Politika* adlı eserinde politika kavramıyla cinsler arasındaki ilişkinin politika çatısı altında irdelenebilir olduğunu imler. Söz konusu eserde politika, toplantılar, başkanlar ve partilerden kurulu o dar ve kısıtlı dünyayı anlatmaz, güç temeline dayanan ilişkileri, bir grup insanın bir başka grup insan tarafından baskı altında tutularak yönetildiğini anlatır (Millett, 2018: 44-45). Daha açık bir ifadeyle, Millett, ataerkillik üzerinden hareketle cinselliğin, politik bir nitelik taşıyan (eril) sınıflanma olduğunu öne

sürer. Politika terimi Millett açısından cinslerin hem geçmişteki hem de bugünkü durumlarını gerçek yapısına uygun olarak belirlediği için, söz konusu terimi ırklar, kastlar, sınıflar ve cinsler gibi keskin çizgileri olan gruplar arasındaki ilişkiyi kapsayacak şekilde kullanır (Millett, 2018: 45-46). Burada Millett patriarkal bir temele dayandırdığı dinin de türler arasındaki farklılığı biyolojik farklılığa dayandırdığını öne sürer. Bu farklılık toplumsal şartların dayatması sonucu yaşam şekli halini almış ve böylece cinsiyete dayalı yaşam şekillerini meydana getirmiştir (Şengül, 2015: 19).

Millett, ideolojik olarak cinsler arasında toplumsal ve ruhsal bir ikicilik olduğunu ve bu ikiciliğin etken ve edilgen yapısının cinsler üzerinde konumlandırılan özellikler barındırdığını düşünür. Toplum içerisinde erkeğin üstünlüğünü kabul eden ön yargı daima erkeği daha üstün, kadını daha aşağı bir cins olarak görmüştür. Erkek ve kadın kişiliği de bu ikiciliğe göre belirlenmiş ve erkek saldırganlık, akıl, zeka, güç ve etkenlik gibi özelliklerle, kadın ise bilgisizlik, güçsüzlük, irrasyonellik, edilgenlik ve iffet gibi özelliklerle özdeşleştirilmiştir. Erkek ve kadının bu gibi özelliklerle anılması cinsler arasındaki değişmez kabul edilen cinsel rolleri pekiştirmiştir. Bu cinsel roller kadına ev işi ve çocuk bakımı gibi işleri yüklerken, başarı, ilerleme, yükselme ve uzmanlaşma gerektiren kamusal işler erkeklerle ilişkilendirilmiştir (Millett, 2018: 48-49). İnsanı besleyen bütün hak ve eylemlerin erkeğe bahşedilmiş, kadına ise daima boyun eğme reva görülmüştür (Millett, 2011: 49). Toplumda kadına ve erkeğe atfedilen bu özelliklerin doğal olduğu varsayılmaktadır. Oysa bir bireyin kimlik oluşumunda çevresinden öğrendikleri, çevresel faktörler çok büyük bir önem taşımaktadır. Dolayısıyla kadın ve erkek kimlikleri arasında yapılan bu ayırım gerçekten doğal ya da biyolojik bir temele dayanmaz, ataerkil ideolojiye hizmet eden öğrenilmiş rollerden kaynaklanır (Millett, 2011: 49).

Millett, toplumda politik açıdan üstünlüğün erkeklerde olmasını geleneksel değerler sisteminin kabul edilmesine bağlamaktadır (Millett, 2018: 51). Erkeği kadından üstün kılan geleneksel değerler sisteminin dayatılmasının henüz çok küçük yaşlardan itibaren başladığını, kadın ve erkeğin muhatap olduğu övgülerin bile birbirinden çok farklı olduğunu belirtmektedir. Millett'e göre, kız ve erkek çocukları çok küçük yaşlardan itibaren birbirinden çok farklı olan dile maruz kalarak büyümektedir. Sözgelimi, erkek çocuk için "merhaba koca adam", kız çocuk için "nasılsın cici kız" gibi söylemler kız çocuklarını daha en başından erkeğin arkasında konumlandırmaya hizmet etmektedir.

Millett, bu tür söylemlerin, dilsel belirlemenin cinsel kimliğin oluşumu üzerinde çok önemli bir etkiye sahip olduğunu öne sürmektedir (Millett, 2018: 57).

Ataerkil sınıfsal yapılanma içerisinde kadının kast sistemine benzer bir durum yaşadığını söyleyen Millett, sınıfın ya da etkin yapının işlevini, erkeklerin üstünlüğünün ne denli belirgin olduğuna dayandırmaktadır (Millett, 2018: 66). Cinsel Politika adlı eserinde Millett, ataerkinin kadınların bir dayanışma biçimi olan kız kardeşlik kavramına zarar vermek amacıyla bir kadını diğer bir kadına düşman ettiğini belirtir. Ataerkinin geçmişte bunu namuslu kadınlar ile namussuz kadınlar şeklinde bir ayırım üzerinden yaparken, şimdi artık çalışan kadınlar ile ev kadınlarını karşılaştırarak yaptığını vurgular. Millett'e göre, erkekler kadınları erdemleri, yaşları ve güzellikleri ile kıyaslayarak birbirlerine rakip hale getirmekte ve böylece onları etkisizleştirmektedir. Böylece kadınlar içinde buldukları durumdan kurtulmak yerine birbirleriyle uğraşmışlardır (Millett, 2018: 68-69).

Millett, kadınlar üzerindeki ekonomik baskıyı, ataerkil yapının en etkin yönlerinden biri olarak görür. Geleneksel ataerkil düzende, kadınlar hukuki bir kişilik olarak kabul edilmediğinden onlara para kazanma ve para sahibi olma hakkı verilmemiştir. Reform geçirmiş modern ataerkil toplumlarda bile kadına tanınan ekonomik haklar hiç adil değildir, çalıştığı işlerde aldığı ücret erkeklerle aynı işleri yapsalar bile erkeklerin aldığı ücretten çok daha azdır (Millett, 2018: 71). Millett, özerkliğin ve saygınlığın paraya dayandığı ekonomik düzenlerde, kadın ekonomik bağımsızlığa sahip olmadığından, ekonomik olarak erkeğe bağlı olduğundan kadının özgürlüğünden bahsedilemeyeceğini vurgular. Kadının toplumsal yerinin erkeğin aşağısında olmamasının yolunun kadının ekonomik özgürlüğünden geçtiğini öne süren Millet, ekonomik olarak erkekten zayıf olan kadının toplumsal açıdan da zayıf olacağını altını çizerek ücretli işlerde çalışan kadınların ortalama ücretlerinin, erkeklerin ortalama ücretinin ancak yarısı kadar olduğuna dikkat çeker. Millett, modern kapitalist ülkelerde, kadınların yedek iş gücünü meydana getirdiğini ve yedek işçi olarak kadınların ancak savaş sırasında ya da ekonomik kalkınma dönemlerinde işe alındıklarını ve ekonomik buhran zamanlarında ilk işten çıkarılanların onlar olduğunu belirtir (Millett, 2018: 72-73). Bunun yanı sıra Millett, kadının hem dışarıda ücretli işte çalışıp hem de ev işleri ve çocuk bakımına ücretsiz bir şekilde emek harcadığını ve dolayısıyla erkekten iki kat daha fazla çalıştığını vurgular (Millett, 2018: 73).

Sanayi ve üretimdeki yeri açısından kadınların durumunun sömürge halklarına ya da sanayileşmiş ülkelerin halklarına benzediğini söyleyen Millett, kadınların ilk ekonomik özgürlüklerini sanayi devrimi ile elde etmiş olmalarına ve fabrikalarda çalışan işçilerin düşük ücret alan çok büyük bir bölümünü meydana getirmelerine karşın, sanayi ve teknolojiye bir hayli uzak olduklarını belirtir. Millett, kadının bu alanlardan bu kadar uzak olmasının sebebini, onun sanayi ve teknoloji alanından dışlanmasına, hizmet sektörüne itilmesine bağlar. Millett'e göre, kadınların sanayi ve teknoloji alanından uzak kalmasının bir diğer nedeni, onların erkeklerin aldığı eğitimi alamaması, kız ve erkek çocuklarına eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmamasıdır. Kadınların eğitim alarak kendi yetenek ve kapasitelerini geliştirebilmelerine ataerkil yapı tarafından bilinçli olarak set çekilmektedir (Millett, 2018: 74-75).

Tarih öncesi devirlerde de ataerkil aile düzeni ve evliliğin insan yaşamında değişmez bir şekilde yer aldığını öne süren Millett, Engels gibi evliliği ve aileyi, ataerkil yapının oluşum süreci olarak değerlendirir (Millett, 2018: 197). Millett Cinsel Politika adlı eserinde aileyi, "ataerkil düzenin temel kurumu" olarak tanımlar. Millett'e göre, aile toplumun hem aynası hem de bağlantı noktasıdır. Diğer bir ifadeyle aile, ataerkil birim içindeki ikinci bir ataerkil birimdir. Aileyi, birey ile toplumsal çatı arasında bir aracı olarak gören Millett, politik ve diğer faktörlerin yetersiz kaldığı yerde ailenin denetim görevini yüklenerek düzenin devamını sağladığını vurgular. Ailenin yüklendiği roller, eril toplumun temel aracı ve temel birimi olmaları yönünden bir prototip niteliğindedir. Aile, sadece kendi içindeki bireyleri düzene uymaya yöneltmekle kalmaz, aynı zamanda vatandaşları aile reisleri kanalıyla yöneten ataerkil devletin hükümetinde de bir birim olarak yer alır. Vatandaşlık haklarının yasalarla korunduğu ataerki toplumlarda dahi, kadınlar aile içindeki baskıyla yönetilirler ve onların devletle herhangi bir resmi ilişkileri olmaz ya da yok denilebilecek kadar az oranda olur (Millett, 2018: 60). Millett, kadınların aile ve toplum içerisinde ve devlet kategorisinde maruz kaldığı dışlanmadan, ikincilleştirilmeden ataerkil toplumun aile içinde erkeğe verdiği baskın özellikleri sorumlu tutar. Dolayısıyla Millett için, toplumu cinsel politikalara ayıran ataerkil düşünce yapısının içinde varlık süren aile, ataerkil anlayışın bir devamıdır.

Aile ile toplum arasında iş birliğinin kaçınılmaz bir gereklilik olduğunu öne süren Millett, kadına karşı hareket eden üçlü kurum birliğinden söz eder. Bunlar aile, toplum ve devletin birbiriyle bağlantıları ve ilintileridir. Ataerkil düzenlerin büyük çoğunluğunda

bu ilişkinin genellikle dinsel inanışlarla desteklendiğini söyleyen Millett, buna örnek olarak Katolik kilisesinin “baba ailenin reisidir” düşüncesini gösterir. Laik hükümet sistemlerinin de benzer bir şekilde erkeği aile reisi olarak gösterdiğini, vergilendirme ve pasaport gibi işlemlerde erkeği daima önde saydığını söyleyen Millett, feodal toplumlarda da baba figürünün kadın figürünü tahakkümü altında tuttuğunu ve ataerkil ailenin temelinde feodalizmin bulunduğunu öne sürer (Millett, 2018: 60-61).

Millett’e göre, geleneksel ataerkil düzenlerde babaya verilen yetki babayı tanrısal bir boyuta taşımaktadır. Babaya karısı/karıları ve çocukları üzerinde kaba kuvvet uygulamak, hatta öldürmek ve bir başkasına satmak da dahil olmak üzere her türlü hakkı tanıyan bir mülkiyet hakkı verilmiştir. Akrabalığın mülkiyet biçiminde geliştiği sistemlerde olduğu gibi, baba ailenin reisi olarak hem baba hem de sahip durumundadır. Ataerkil düzenin çok kesin çizgilerle uygulandığı toplumlarda, akrabalık sadece baba soyundan gelenler için kabul edilir. Kadın soyundan gelen akrabalara mülkiyet hakkı tanınmadığı gibi çoğunlukla bunlar akrabadan da sayılmaz (Millett, 2018: 61). Aile reisiyle kan bağı olup olmamasına bakılmaksızın aile reisinin bünyesi altındaki kadın/kadınlar ve çocuklar aile reisinin malları olarak sayılır. Miras erkek çocuklara kalır, sadece erkek soyundan gelenlerin miras hakkı vardır (Millett, 2018: 61).

Bu noktada Millett Sir Henry Maine’in ataerkil aile tanımına yer verir. Bu tanıma göre, ataerkil akrabalık kan bağından ziyade kişilerin egemenliği temeline dayanır. Örneğin, eski ataerkil ailede, aile canlı ve cansız mallardan, karı ve çocuklardan, toprak ve mülkten meydana gelmektedir ve bunların tümü ailenin en yaşlı erkeğinin despotik egemenliği altındadır (Millett, 2018: 62). John McLennon, Maine’in söylediği ataerkil yapının yerel bir boyut taşıdığını, tüm dünyada böyle olmadığını öne sürerek aileye yönelik farklı bir görüş ortaya koymuştur. Maine’in ataerkilliğin ilk aile biçimi olduğuna yönelik görüşünü kabul etmeyen Lennon, annenin aile reisi durumunda bulunduğu toplumları (Afrika ve benzeri yerlerdeki yazı öncesi devirlerde yaşamış topluluklar) örnek vererek, Maine’in bu varsayımının evrensel olmadığını savunur. Nitekim, ataerkilliğin ilk aile biçimi olduğu varsayımı, Patria Potestas’ın sonradan meydana çıktığını, anaerkil düzenin yavaş yavaş ortadan kaybolduğunu ortaya koyan kanıtlar karşısında çürümektedir (Millett, 2018: 62-63).

Çağdaş ataerkil düzenlerde erkeğin kayıtsız şartsız egemenliği, boşanmanın getirdiği koruyucu haklarla, vatandaşlık hakkının tanınmasıyla, kadınların mülkiyet hakkının kabul edilmesiyle beraber bir değişim geçirmiştir. Kadınlar boşandıktan sonra da taşınabilir mallar üzerindeki mülkiyet haklarını sürdürmüşlerdir. Önceleri sadece erkeğe verilen boşanma hakkı çağdaş dönemlere gelindiğinde kadına da verilmiştir. Erkeğe boşanma hakkı, karısının ev işlerini ve karılık ödevlerini yerine getirememesi halinde verilirken, kadına ancak kocası evin geçimini sağlayamadığında boşanma hakkı verilmiştir (Millett, 2018: 63).

Kadının ruhsal ve bedensel olarak erkeğin boyunduruğu altında olduğu sürece özgür olarak eylemde bulunmasının imkansız olduğunu düşünen Millett'e göre, aile ataerkil düzenin en temel kurumudur. Aile ve toplum arasında sıkı bir bağlantı vardır ve birisindeki oluşum diğerini etkilemektedir. Dolayısıyla aile, toplum ve devlet birbirleriyle sıkı bir ilişki içindedir. Ataerkil düzende ailenin ataerkil topluma en büyük katkısı, çocuklara geleneksel cinsiyet rollerinde, ruhsal yapı ve toplum içindeki yer konusundaki tutumlarda ataerkil ideolojiyi aktarıp benimsetmektir. Söz konusu ideoloji daha sonra çocuğun okuduğu okullarda ve ilişki ve iletişim içinde olduğu tüm grup ve kurumlarda pekiştirilmektedir (Millett, 2011: 60). Ailelerde otoritenin kişiler arasındaki derecelendirilmesinde farklı görüşler ileri sürülse de mutlak olan tek şey, kültürün yaşamın bütün alanlarında erkeğin otoritesini desteklediği ve kadına hiçbir hak tanımadığıdır. Millett'e göre, aile içinde baba figürü öncel ve baskındır, anne ve çocukların maddi ve manevi olarak baba figürüne bağımlı olması aile içerisindeki ataerkil yapının devamını sağlamaktadır (Millett, 2018: 63-64).

Ailenin ve toplumun yarattığı kültürün yaşamın bütün alanlarında erkeklerin otoritesini desteklediğinin altını çizen Millett'e göre, ailenin üreme ve toplumsallaştırma olmak üzere iki önemli işlevi bulunur (Atan, 2015: 17). Bu iki işlevin değiştirilmesinin çok zor olduğunu belirten Millet, bu zorluğu ataerkilliğin tüm toplumlarda sarsılmaz bir temele sahip olmasına ve ailenin çocuklar üzerindeki yoğun etkisine bağlar (Millett, 2011: 63). Millett için aile tabakalaşma sisteminin yani kendi varlığını sürdüren toplumsal mekanizmanın en temel yapıtaşıdır ve ataerkillik üzerinde köktenci bir değişiklik yapılmadan ailenin bireyler üzerindeki baskısının ortadan kaldırılması pek mümkün değildir (Millett, 2011: 65).

Ailenin zorunlu olduğunu öne süren ataerkil yapı ailenin yıkılmaması adına büyük bir çaba sarf etmektedir. Millett, bu durumu ataerkilliğin toplumlar üzerindeki sarsılmaz ve yoğun etkisine bağlamaktadır. Devrimci ve ütopyik çabaların ataerkillik karşısında eridiğini söyleyen Millett, toplumu iyice anlayıp kavramadan girişilecek değiştirme çabalarının başarılı olamayacağını altını çizmektedir. Millett'e göre, ataerkil yapının bu kadar güçlü olmasının asıl sebebi, geleneksel ataerkil çıkarları belirleyen aile kurumu yüzündendir. Aileyi, ataerkil yapının tabakalaşma sisteminin ana mekanizması olarak gören Millett, bu konuda bir değişiklik yapılacaksa aile kurumundan başlanması gerektiğini öne sürmektedir (Millett, 2018: 64-65).

Millett'e göre ataerkil aile yapısında erkek ekonomik açıdan üstün durumda ve kadın ekonomik olarak güçsüz durumda olduğu için aile içi yaşamda pek çok suç kadına isnat edilmektedir ve kadına hiçbir özgürlük tanınmamakta, kadın bedeni üzerinde söz hakkına sahip olmamaktadır (Millett, 2011: 105-106). Bu noktada Millett John Stuart Mill'in düşüncelerine göndermede bulunur. Mill, kadının ev içindeki hayatını 'ev köleliği' olarak tanımlamaktadır. Tarihsel olarak baskıcı yönetimin ilk ve en uzun olarak evlilik kurumu altında görüldüğünü belirten Mill, kadının evlilik çatısı altında bir köleden farklı olmadığını söylemektedir. Evlilik kurumunun satış ya da zorlamaya dayanan temelini irdeleyen Mill, kocanın karısının ölü ve diri tüm haklarına sahip olduğunu vurgulamaktadır. Kadın fizyolojik olarak erkekten farklı olsa da temel haklar hususunda erkekle aynı haklara sahip olması gerektiğinin altını çizen Mill, mitolojik kaynaklarda kadının doğurganlık özelliğine sahip olmasının onun kutsal olarak algılanmasına neden olduğunu belirtmektedir. Bu özelliğinden dolayı kutsal sayılan kadının yine aynı özelliğinden dolayı köleleştirilmesinin ahlaka, topluma ve aile kurumuna ters düştüğünü öne sürmektedir. Karı koca ilişkilerinde kocaya bir hükümdar gözüyle bakıldığından İngiliz yasalarının bir kadının kocasını öldürmesini küçük çapta devlete ihanet olarak gördüğünü ve bunun cezasının ise kadının yakılarak öldürülmesi olduğunu söyler. Yasalara göre erkeğin karısına ve çocuğuna tamamen sahip olma hakkının olduğunu, kadının evi terk etmesi durumunda eğer kocası isterse onun yasalar zoruyla zorla eve getirebileceğini, ancak kadın kocası tarafından terk edildiği takdirde kocanın sadece evden hiçbir eşyayı götüremeyeceğini belirtir. Bu tür bir yasanın eşitlik ilkesine ve insani birlikteliğe dayanmadığını, hakkaniyet ve adaletten uzak olduğunu vurgulayan Mill,

böyle bir sistemi gayri insani bir sistem olarak nitelendirir (Millett, 2011: 165). Millett, işte bu gayri insani sistemin yok olmasının yolunu cinsel devrim düşüncesinde bulur.

1.2.3. Cinsel Devrim

Millett, ataerkil yapı tarafından kadına yönelik ikincilleştirme politikaları nedeniyle cinsel bir devrimin imkansız bir ideoloji olarak gösterildiğini söyler. Ancak, bu düzenin değiştirilmeye başlandığını öne süren Millet, cinsel devrimin ilk aşamada tam anlamıyla gerçekleştirilmemiş olmasının ileride de gerçekleştirilemeyeceği anlamına gelmediğini söyler (Millett, 2018: 105-106). Millett'e göre, özellikle 19. yüzyılın son otuz yılı ile 20. yüzyılın ilk otuz yılında, iffet kelimesi değerini ve ağırlığını önceki yıllara göre yitirmiş ve bu dönemler her iki cins için de cinsel özgürlüğün giderek arttığı bir zaman olmuştur (Millett, 2018: 107). Millett için, teknolojik gelişmelerle gebeliği önleyici araçların yapımı ve kullanımı kadının özgürlüğü adına önemli bir aşama sağlanmıştır. Her ne kadar burada Fransız Devrimi'ndeki gibi bir ilerleme olmasa da Millett sanayi ve endüstriyel açıdan ilerleme olmasının cinsel devrimin önemini pekiştirdiğini düşünür (Millett, 2018: 108-109).

Millett, cinsel devrimin 19. yüzyılın otuzuncu ve kırkıncı yıllarında ortaya çıktığını, ancak uzun bir gebelik dönemi geçirdiğini belirtir. Amerika'daki köleliğe karşı kadınların ilk kongre hareketlerinin, bu süreci kapsamlı etkilere ulaştırdığını söyleyen Millett, İngiliz reform hareketinin kadınlara oy hakkını elde etmesini sağladığını ve çalışan kadınların koşullarını iyileştirdiğini vurgular. Amerika'da köleliğin kaldırılmasına yönelik hareket kadınların ilk kez politik bir anlam içinde örgütlenmelerine yol açmıştır. İngiliz kadınları, Mill'in önderliğinde 1860'larda harekete geçmişlerdir. Uluslararası Kadın Hareketi adı verilen 70 yıllık çalışmanın ilk kıvılcımı New York Seneca Falls'da parlamıştır (Millett, 2018: 112-113).

Feminist devrimciler, ataerkil hukuk sistemini bir kere de yıkamamıştır. Ancak bu yavaş yavaş ve sindire sindire kadınların hak mücadeleleri olarak tarihe geçmiştir. Amerika'da 1850'lerde başlayan kadın hukuk mücadelesi ancak 1880'lerde bir taslağa ulaşmıştır. Aynı durum İngiltere'de medeni haklar konusunda evli kadınların mülkiyet hakkı yasası için de yaşanmıştır. 1856 yılında başlamış olan bu mücadele, ancak 1908 yılında taslağına ulaşmıştır. Her iki ülkede de 20. yüzyıla kadar kadının temel hakkı olan boşanma hakkı kadına verilmemiştir. Kadın erkekle evlendiği andan itibaren tıpkı bir

suçlunun hapisaneye girmesi gibi dışarıdaki haklarından yoksun olmaktadır. Kadın, evlendikten sonra erkeğin malı sayıldığından, kadının sahip olduğu her şey kocanın tahakkümü altına girmekte, her türlü ekonomik, sosyal ve politik hakları erkeğin himayesinde olmaktadır. Erkek, karısından boşandığı anda tüm mallara sahip olmakta ve çocukların velayeti de kendi üzerinde kalmaktadır. Erkek öldüğünde, dul kalan eşine devlet mal ve mülkleri, değerli eşyaları tahsis etmemektedir. Millett böyle bir aile sisteminin kadın özgürlüğüne büyük bir engel olduğunu düşünür (Millett, 2018: 115-116). Millett kadının evlilikle beraber adeta bir hapis hayatı yaşamasını ve bu durumdan kurtulmak istediğinde boşanma hakkının bulunmamasını, kadınları cinsel devrime iten en temel unsur olarak görür (Millett, 2018: 114-115).

Millett, Mary Wollstonecraft'ın Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi adlı eserini temel insan haklarından yoksun olan kadınlara temel haklarının tanınması konusunda direten, devrimci düşünceye katkı sağlamış olan çok önemli bir belge olarak görür (Millett, 2018: 211-212). Cinsel devrim ilk aşamasında ataerkil öğreti ve toplumsallaşmanın altyapısına yeterince inme de politik, ekonomik ve yasal üst yapının en önde gelen kurumlarına saldırmış; vatandaşlık hakları, kadınların eğitimi ve çalışma alanlarında önemli reformlar sağlamıştır. Ancak buna rağmen tarihçilerin en ufak ayaklanmaları bile önemli görürken kadının bu çabasını görmemesi Millett açısından elem verici bir durumdur. (Millett, 2018: 110).

Millett'e göre, cinsel devrim için kadın hareketleri eğitim alanında reformlar yapmayı kendilerine şiar edinmişlerdir. Kadınların öğretmenlik yapmaya başlamalarıyla feminizmin gelişiminin birbiriyle doğru orantılı olduğunu söyleyen Millett, kadın hareketinin ve cinsel devrimin itici gücünü oluşturan şeyi kadınların yüksek öğrenim görme hakkına sahip olması olarak görür (Millett, 2018: 128-129). Yüksek öğrenim görme hakkını, siyasal bir örgütlenme döneminin izlediğini söyleyen Millett, Amerika'da köleliğin kaldırılmasına yönelik olan ilk siyasal hareketin diğer ülkelere de siyasal bir özgürlük sıçrattığını belirtir. Bu hareketin Amerika'da hukuki, kültürel ve ekonomik engellerle çevrili olan toplumsal tabloların yıkılabileceğini gösterdiğini öne süren Millett, kadınların da ilk kadın hareketi olarak 19-20 Temmuz 1948'de Seneca Falls'da siyasal örgütler kurarak güçlenmeye başladıklarını vurgular. Millett'e göre, kadın hakları hareketinin kurulmuş olması, kadınları daha cesur bir şekilde özgürlüklerini aramaya itmiş ve bunun neticesinde Birleşmiş Milletler Kadın Hakları Komitesi kurulmuştur.

Cinsel devrimin en özgün etkilerinden birini kadınların elde ettiği oy hakkı olarak gören Millett, oy hakkının aynı zamanda kadınların siyasal alanda söz sahibi olmasının yolunu açtığına altını çizer. Millett'e göre tüm bu gelişmelere karşın ataerkil yapı, kadını durdurmaya ve onu ikinci planda tutmaya var gücüyle devam etmektedir (Millett, 2018: 132-139). Ancak, kadınların hak arama mücadelesinde kararlı olduklarını öne süren Millet, cinsel bir devrimi gerçekleştirmek için kadınların devrimci bir ruhla geçmişteki hatalardan dersler çıkartıp ataerkil yapıya karşı daha sert ve kararlı bir reaksiyon vermesi gerektiğini savunur (Millett, 2018: 106). Cinsel devrim için her şeyden önce, ataerkil düzenin tek eşli evlilik sistemini tehdit eden unsurlar olarak gördüğü eşcinsellik, ufak yaşta cinsel deneyim, evlilik öncesi ve evlilik dışı cinsel yaşam gibi geleneksel cinsel kısıtlamalara ve tabulara karşı çıkılarak cinsel olarak özgürleşmelidir. Millett için ancak bu şekilde geleneksel ataerkil toplum yapısına, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine son verilerek etkin ve edilgin cins ayrımından, özerk ve özgür cinslere geçiş yapılabilir (Millett, 2018: 106-107).

Millett'e göre, kadınlar, yaşamın her anında erkeğin tahakkümü altındadırlar. Bu durumdan kurtulup bağımsızlıklarını kazanmak için çalışma hayatına katılıp bir özgürlük arayışındadır. Erkeğin sahip olduğu haklara kendilerinin de sahip olması için mücadele etmişlerdir. Eşit iş ve eşit ücret hakkını talep ederek ev içi yaşamdan sadece kadının değil erkeğin de sorumlu olması gerektiğini vurgulamışlardır. Bunun gerçekleşmesi için ataerkil ailenin hem otoritesi hem de mali yapısı temelinden sarsılmalıdır. Millett'a göre, cinsel devrim aile bireylerinin babanın/erkeğin malı olarak değerlendirildiği ataerkil aile düzeninin alt üst edilmesine yöneliktir. Çünkü, aile üyelerinin babanın malı sayıldığı ataerkil aile düzenini sarsmadan, cinsel rolün getirdiği uyrukluğun ortadan kalkması ve kadının haklarına ve ekonomik bağımsızlığına kavuşması mümkün değildir. Millett cinsel devrimle birlikte evliliklerin azalacağını, evliliğin yerini istek duyulduğunda cinslerin bir araya geleceği gönüllü birleşmelerin alacağını, çocuk bakımının profesyonelleşeceğini, doğurganlığın azalacağını ve böylece kadınların özgürleşeceğini öne sürer. Cinsel devrimin gerçekleşmesi kadına özgürlüğünü vermesinin yanı sıra nüfus fazlalığı sorununu da ortadan kaldıracaktır (Millett, 2011: 106-114).

Millett, cinsel devrimin başarılı olmasını erkeklerin yüzlerindeki şövalye maskelerini çıkartmalarına, sınıf sınırlarının aşılmasına, hanımefendilerin işçilerle el ele tutuşmasına ve saygıdeğer görünenlerle hafifmeşreplerin omuz omuza vermelerine

dayandırmaktadır (Millett, 2011: 126). Ona göre cinsel devrimin gerçekleşmesi durumunda erkeklerin kadınlar üzerindeki baskın kara gölgeleri yok olup gidecek ve böylece kadınlar özgürleşebilecektir.

1.2.4. Radikal Feminizmin Aile Kurumuna Dair Talep ve Önerileri

Radikal feministlerin cephesinden bakıldığında, kadınların hayatlarını özgürce bir şekilde yaşamalarına ataerkil yapı izin vermemektedir. Tarihsel olarak süregelen kadınlar üzerindeki baskı ve zulüm ataerkil sistem olduğu müddetçe devam edecektir. Bu nedenle yapılması gereken şey ataerkil sistemin kalesi durumunda olan ataerkil ailenin alt üst edilmesidir. Bu bakımdan radikal feministlerin amacı ve mücadelesi cinsel bir devrimi gerçekleştirmeye yöneliktir. Gerçekleşecek olan cinsel devrim kadınlara özlemini ve hasretini çektikleri özgürlüğü verecek, erkek egemen toplumsal düzenden kurtuluşu sağlayacaktır. Bunun yanı sıra kadınları baskı altında tutmaya yarayan her türlü yasaktan da bir kurtuluş reçetesi olacaktır.

Radikal feministler aile kurumunu kadının özgürlüğünü kısıtlayan ve kadını köleleştiren en büyük etken olarak görmüşlerdir. Çünkü onlara göre çocuk doğurmak ve çok uzun yıllar boyu o çocukların bakımını üstlenmek, kadının hem tüm zamanını almakta hem de tüm enerjisini yok etmektedir. Bu da kadının erkekler gibi hür davranmasına, istediği ideallerine ulaşmasına, ekonomik bağımsızlığa kavuşmasına engel teşkil etmektedir. Bu nedenle ataerkil kültürün nesilden nesile aktarılmasının bir aracı olarak gördükleri aile kurumunun ortadan kalkmasıyla kadının özgürleşeceğini savunmuşlardır.

Radikal feminizmin önemli temsilcilerinden biri olan Firestone, tarihte daha önce hiçbir kadın devriminin olmadığını ancak kadın devrimcilerin olduğunu belirtir. Kadın devrimcilerin ise hep erkek devrimciler tarafından kullanıldıklarını, erkek devrimcilerin de köktenci bir kadın haklarını savunmadıklarını söyler. Kadınların başaracağı devrimci eylemin kendi içinden doğacağına inanan Firestone,, kadınların ezilmesine son vermede bir kadın birliğini imleyen “kız kardeşlik” kavramına tutunur. Kadınların “kız kardeş” olarak bir birlik ve beraberlik içinde olup savaşmalarını, rengi ve ırkı ne olursa olsun bir erkeğe bağlı kalmaktansa kadınların kendilerinin yapacağı bir devrimle kadınların kurtuluşunu savunur. Kadınların kendilerinin yapacağı devrime büyük bir savaş olarak bakan Firestone tüm kadınların bu savaşın içinde olmasını ister. Ne yapılırsa yapılsın bu

durumun değişmeyeceğini düşünen kadınların bu savaşın içinde yer almayı göze almadıklarını belirten Firestone, kadınların ezilmesinin ortadan kalkmasına dair umut ve isteğin kadınlar arasında yok olmasını diler (Firestone, 1993:14).

Firestone, kadının erkek tahakkümünden sıyrılıp özgür bir hayat yaşayabilmesi için birtakım devrimsel istekler dile getirir. Öncelikle o, anneliğin kadının özgürlüğünü kısıtladığını düşündüğünden olabilecek her yola başvurarak kadınların çocuk doğurma yükünden kurtulmasını ve çocuk bakımının bütün toplumca, kadınlarla erkekler arasında birlikte benimsenmesini ister. Günlük çocuk bakım evlerinin ve merkezlerinin açılması hem erkek hem kadın için bir kolaylık sağlasa da yine de Firestone çocuk bakımında kadının üzerindeki yükün daha fazla olduğunu düşünür. Kadınların çocuk doğurma yükünden kurtulmasında yapay üremeyi bir öneri olarak sunar. Firestone için böylece, biyolojik üremenin toplumsal birimi olan aileye de gerek kalmayacaktır.

Kadınların ve çocukların ekonomik bağımsızlığa dayanan siyasal özerkliği olmalıdır. Firestone, bu amacı gerçekleştirebilmenin koşulunu hem toplumsal hem de ekonomik yapıda gerçekleşecek olan devrimci değişikliklerde görür. Bu yüzden yeni ödeme biçimlerine ek olarak, siberetik komünizmden pay edilmek gerektiğini söyler. Çünkü ona göre teknolojik ilerleme olmadan kapitalizm ortadan kalksa dahi, kadınların iş gücüne katılması yine çok az olacaktır. Ayrıca, cinsiyete dayalı iş bölümü sorununu da kökten çözmeyeceği gibi ruhsal ve kültürel yıkıcı sonuçları da ortadan kaldırmayacaktır. Siberetik üzerinden türün kadınlar tarafından üretilmesiyle ve bunun uzantısı olarak kadınların ve çocukların birbirine bağımlılığının ortadan kalkmasıyla, egemenlik psikolojisini besleyen aile kurumunun ortadan kalkacağını öne sürer.

Firestone, kadınlarla çocukların topluma bütünüyle katılmalarını, iki cinsi birbirinden ayıran ve çocukların yetişkinler kesimine girmesini engelleyen tüm kurumların ortadan kaldırılmasını ister. Erkek-kadın, yetişkin-çocuk konusundaki kültürel ayrımlar ortadan kaldırıldığında sınıf eşitsizliğini sürdüren cinsel baskılara da gerek kalmayacağını, böylece doğal cinsel özgürlüğün tarihte ilk kez ortaya çıkacağını düşünür.

Devrimle birlikte tüm kadınlar ve çocuklar cinsel özgürlüğe kavuşacaktır. Kadınlar ve çocuklar cinsel açıdan istediklerini yapabileceklerdir, yapmamaları için hiçbir neden kalmayacaktır. Firestone'a göre kadınlar ve çocukların cinsel açıdan istediklerini

yapamamalarının nedenleri şunlardır: Cinsel özgürlük insan ırkının devam etmesi için zorunlu olan sürekli üremeyi tehlikeye soktuğundan, din ve öteki kültür kurumları aracılığıyla sınırlandırılarak yalnızca üreme amacına yönelik olmasıdır. Üreme amacına yönelik olmayan tüm cinsel zevklerin sapıklık ya da daha kötü bir şey olarak sayılmasıdır. Kadınların cinsel olarak özgür olması, çocuğun babasının kim olduğu sorusunu yaratacağından, babalığı tehlikeye sokmasıdır. Cinsel özgürlüğün ailenin çok değerli görülen iç dengesini tehlikeye açık hale getirmesidir. Cinsel baskıların kültür içinde biyolojik aileye verilen önemle doğru orantılı olarak artmasıdır.

Firestone yeni toplum düzeninde insanlığın artık doğal olarak çok biçimli cinselliğine dönebileceğini öne sürer. Toplumdaki her türlü cinsellik hoş görülecek ve yaşanmaması için hiçbir neden kalmayacaktır. Cinsel bakımdan insanın kendini gerçekleştirebilmesine giden tek yol insanın artık kültür içindeki yapay başarısı olmayacaktır. İnsan artık kendisini yalnızca varoluş ve davranışları içinde bütünüyle gerçekleştirebilecektir (Firestone, 1993: 214-218).

Yukarıda görüldüğü gibi, Firestone aile kurumunu kadının baskı altında tutulmasının bir aracı olarak gördüğünden aile kurumunun tamamen ortadan kaldırılması gerektiğini öne sürmektedir (Firestone, 1993: 229). Bu noktada Firestone, ailenin ortadan kalkması ile ortaya çıkabilecek olan potansiyel sorunlara birtakım çözüm önerileri de sunmuştur (Firestone, 1993: 246).

Firestone, hem nüfus artışının azalmasına hem de toplumsal ve duygusal gereksinimlerini kendi özel yapısı içinde karşılamasına olanak sağladığından bekar mesleklerin olması gerektiğini söyler. Bekar meslekleri daha çekici ve cazibeli olduğundan erkeklerin ve kadınların anne- baba olma düşüncesinden uzaklaşacağını öne sürer.

Firestone'a göre, özellikle büyük kentlerde yaşayan gençler arasında gittikçe yaygınlaşan birlikte yaşama, genç bir toplumsal uygulamaya dönüşmektedir. Birlikte yaşama durumu her iki cinsin de iki ya da daha çok eşin süresiz bir şekilde yasal olmayan cinsel arkadaşlık anlaşmasının esnek toplumsal biçimidir. Bu eşlerin anlaşmaları kendi aralarında olup toplumun buna karışma hakkı yoktur. Eşler sadece kendi aralarında üremeye ya da ürememeye karar verebilirler ve ekonomik bakımdan da kimse kimseye

bağlı değildir. Birlikte yaşama esnek bir yaşama biçimi olduğundan herkes tarafından standart bir birim olarak yaygınlaştırılabilir.

İnsanların istedikleri cinsten kişilerle özgürce aynı ortamda birlikte yaşamaları sağlanmalıdır. İnsanların aralarında yaptıkları sözleşmelerle yedi yılda bir istedikleri on kişiyle aynı evi paylaşmaları sağlanmalıdır ve istedikleri takdirde birlikte yaşamaya devam edebilmelidir. Böylece bu kalabalık birliktelik hem iş bölümünü sağlayarak işlerin bir kişinin üstüne yüklenmesini önleyecek hem de çocuklar bu kalabalık ailede özgürce ve farklı kişilerin bakımı ile büyüyeceklerdir. Belli bir yaştan sonra anne baba konusunda seçim hakkı çocuklara ait olacaktır. Kan bağı ile bağlılık zayıfladığı için aile içindeki güç sınırlaması da ortadan kalkacaktır. Mekânlar bu kalabalık ailelerin yaşayabileceği tarzda dizayn edilecektir (Firestone, 1993: 234-242).

Firestone'nun kadının özgürlüğünü kısıtlaması noktasında daha çok kadının biyolojik anneliği üzerinde durduğu ve teknolojinin de gelişmesi ile farklı bir yolla (tüp bebek merkezlerinde) çocuk sahibi olmanın bir kurtuluş olabileceği üzerinde durmaktadır. Kate Millett ise her ne kadar birçok konuda Firestone ile benzer sorunları dile getirmiş olsa da onun kadının cinsel anlamda özgürlüğü (lezbiyenlik, evlilik dışı birliktelik, erken evlilik gibi) üzerinde daha fazla durduğu görülmektedir (Atan, 2015: 20). Millett kadının cinsel anlamda özgürlüğü için geleneksel cinsel yaşam kısıtlamalarının kaldırılmasını, cinsel tabuların yıkılmasını, kadının ekonomik bağımsızlığına kavuşmasını savunmuştur. Kadın ve erkek cinslerinin eşit ve adil bir düzeye gelmelerinin ancak köktenci bir değişimi imleyen cinsel bir devrimle mümkün olabileceğine inanan Millett, gerçekleşecek olan cinsel devrimin kadınlara özlemini ve hasretini çektikleri özgürlüğü vereceğini düşünmektedir. Millett'a göre, cinsel devrim aile bireylerinin babanın/erkeğin malı olarak değerlendirildiği ataerkil aile düzeninin alt üst edilmesine yöneliktir. Çünkü, aile üyelerinin babanın malı sayıldığı atarerkil aile düzenini sarsmadan, cinsel rolün getirdiği uyrukluğun ortadan kalkması ve kadının haklarına ve ekonomik bağımsızlığına kavuşması mümkün değildir. Millett cinsel devrimle birlikte evliliklerin azalacağını, evliliğin yerini istek duyulduğunda cinslerin bir araya geleceği gönüllü birleşmelerin alacağını, çocuk bakımının profesyonelleşeceğini, doğurganlığın azalacağını ve böylece kadınların özgürleşeceğini öne sürer. Millett erkek egemen toplumsal düzenden kurtuluşu sağlayacak olan bu devrimi, kadınları baskı altında tutmaya yarayan her türlü yasaktan kurtaran bir reçete olarak görür.

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYALİST FEMİNİZMİN AİLE KURUMUNA BAKIŞI

2.1. SOSYALİST FEMİNİZM

Sosyalist feminizm, 1960'lı yılların sonunda 1970'li yılların başlarında kadınların ikincil konumunun tek bir sistemle açıklanmayacak kadar kapsamlı olduğunu öne sürerek ortaya çıkmıştır. Eleştirisinin köklerini Marksist kapitalist eleştiri ve radikal feminizmin ataerkillik eleştirisi oluşturmaktadır (Özdemir, 2017: 399).

Sosyalist feministlerin kullandığı en önemli slogan “önce insan sonra kadınız” sloganıdır. Onlar, diledikleri sosyal değişimin herkese fayda sağlamasını istemişlerdir (Altınbaş, 2006: 37). Kadın haklarını cinsiyet ve sınıf kavramlarına vurgu yaparak savunan sosyalist feminizm, sosyalizmin baskı altında tutulan tüm grupların sorunlarına çözüm bulmadığı gerekçesinden yola çıkarak yeni fikirler geliştirmiştir. İlk olarak, sosyalizmin “cephe” politikasından ayrılarak “ortak platform” siyaset anlayışını benimsemişlerdir. Buna göre, merkezi siyasal oluşuma karşıt olan ve değişik kaynaklardan meydana gelen ırkçılık karşıtı hareketler, kadın hareketi, sendikal hareketler ve etnik gruplar gibi siyasi ve toplumsal hareketlerin hep beraber mücadele halinde olmaları gerekmektedir (Ataman, 2009: 18).

Sosyalist feministler kadının pozisyonunu tanımlamak için cinsiyet kavramının yanında kadınların ekonomik ve sınıfsal şartlarını da analizlerine dahil etmiştir. Kapitalist ataerkil sistem içerisinde kadınların sömürülmesini ve baskı altında tutulmasını toplumsal cinsiyet bakımından emeğin parçalanmasıyla açıklamışlardır. Sosyalist feministlere göre, kapitalist dünya düzeninde kadına uygulanan baskı türlerinin dereceleri yalnızca kadının önceki dönemlerindeki sosyal konumları ile karşılaştırma yapılarak kontrol edilebilir (Özdemir, 2017: 399).

Sosyalist feminizm, radikal feminizm ve Marksist feminizmi harmanlayan iki sistemli bir kuram öne sürmektedir. Sosyalist feministlere göre kadın hem kapitalizm hem de ataerkil yapı tarafından ezilmektedir. Daha açık bir ifadeyle, Marksist feminist kuram sınıfsal bölünmeye odaklanırken, radikal feminist kuram ataerkilliği merkeze almaktadır. Bu iki kuramı birleştiren sosyalist feminist kuram ise Marksizm'in temel kavramlarını kadınların içinde bulunduğu durumu açıklamak için kullanmakta ve bu kavramlara yeni bir içerik kazandırmaya çalışmaktadır. Kadınların ezilmesinde sınıfın yanı sıra

ataerkilliğe de pay biçen sosyalist feminizm, çağdaş toplumlarda kapitalizm ve ataerkilliğin karşılıklı olarak birbirlerini desteklediğini, bir etkileşim içinde olduklarını öne sürerek kadınların ezilmesini daha kapsamlı bir kuramla açıklamaktadır. Sosyalist feministlere göre, Marksizm tek başına bir ekonomik üretim tarzı kuramı olarak kadınların yalnızca ekonomik sömürsünü açıklayabilmektedir. Radikal feminizmin ise cinsiyet eşitsizliğini ve kadının ezilmesini sadece ataerkillik kavramına tutunarak ele almaktadır. Bu iki kuramı birleştirerek “kapitalist ataerkillik” kavramına ulaşan sosyalist feministler için ataerkil pratiklerin, toplumsal ilişkilerin ve ideolojilerin, zihniyet yapılarının aile içindeki ve dışındaki ekonomik sömürüyü nasıl yoğunlaştırdığını açıklamak mümkündür (Berktaş, 2011: 11).

Marksist Feminizm geleneği içerisinde gelişen sosyalist feminizm özel alana sıkıştırılan kadının konumu ve görünmeyen emeği üzerine odaklanmıştır. Sosyalist feminizm kadınların ezilmişliğini kapitalist sistemin gelişimine paralel olacak bir şekilde açıklamaktadır. Kapitalist sistem tarafından üretilen toplumsal cinsiyette kadın, erkeğe göre konumlandırılmış ve ikincil konuma itilmiştir (Özdemir, 2017: 399). Kapitalist sistemin gelişme sürecinde, kadının ev içine hapsedilerek sadece ev işleri ve çocuk bakımını üstlenmesi, erkeğin ise ev dışına çıkarak ücretli işte çalışması yeni iktidar ilişkilerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Ücretli işten elde edilen ekonomik güç, erkeği aile reisi konumuna getirmiş ve kadın üzerinde erkeğin otorite sahibi olmasına neden olmuştur. Ev içinde harcadığı emeği gözükmeyen kadın, otoriteye boyun eğmiş ve kamusal alandan uzaklaştırılmıştır (İmançer, 2002: 155).

Engels “Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni” adlı eserinde anaerkil düzenden ataerkil düzene geçişi bazı temel kavramlar üzerinden açıklamıştır. Bunlar kullanım değeri, değişim değeri ve artı değer kavramlarıdır. Bu kavramlar üzerinden emeğin yabancılaşmasını ele almıştır. Anaerkil düzende güç sahibi olan kadını yemek yapma, örgü ve el işi örme, dokuma gibi kullanım değeri olan üretim süreçleriyle ilişkilendiren Engels, hayvanların evcilleştirilmesiyle birlikte değişim değerini elinde tutarak birikim sağlayan erkeğin, artı değer aracılığıyla gücü, kadınlardan devraldığını ifade etmiştir. Ayrıca, bu dönüşümün ve değişimin hem sınıf bazında hem de toplumsal bazda cinsiyet temelli bir nitelik taşıdığını da belirtmiştir (Donovan, 2016: 147-149).

Engels tarihte kendini gösteren ilk sınıf çatışmasının ve erkekle kadın arasındaki uzlaşmaz karşıtlığın evlilik ilişkisinde karı-koca arasında olduğunu öne sürmektedir. Buna paralel bir şekilde ilk sınıf baskısının da dışı cinsin erkek cins tarafından baskı altına alınmasıyla gerçekleştiğini belirtmiştir (Engels, 2003: 64) Kadının kendine ve özgürlüğüne yabancılaşma halinin bu noktada başladığını söyleyen Engels, kadının ataerki hâkimiyet altında bir hizmetçiye dönüştürüldüğünü, onun emeğinin değersizleştirildiğini öne sürmüştür.

Marx ve Engels, yeniden üretimin bir boyutu olarak fizyolojik emek gücü yaratma niteliğinin maddi boyutunu görmüşler ancak bunu analizlerine yaymamışlardır (Savran, 2003:168). Sosyalist feminizmi, Marksist feminizmden yöntemsel olarak birbirinden ayıran nokta, Marksistlerce ihmal edilen ev içi üretim ve onun ataerki kökenlerinin kadın ezilmişliğinde somutlaştırılmasıdır (Güneş, 2018: 149). Sosyalist feminizm ev içindeki emek hakkını da sorgulamıştır. Marksistler üretim ilişkilerinin değişimi için yapılacak olan devrimle kadının görünmeyen emeği sorununun da çözümlenebileceğini düşünmüşlerdir. Buna karşın, sosyalistler aile kurumunun karmaşık ve çok boyutlu olduğunu düşündüklerinden devrimin bu sorunu çözemeyeceğini öne sürmüşlerdir. Aile kurumunun sadece üretim boyutunu içermediğini bunun yanı sıra psikolojik, ideolojik ve kültürel pek çok boyutu içerdiğini öne süren sosyalist feministler dikkatlerini kadının görünmeyen ve değersizleştirilen ev içi emeğine yöneltmişlerdir (Güneş, 2018).

Kadınlar hem ev içinde yani özel alanda hem de ev dışında yani kamusal alanda üretime katkı sağlamaktadır. Ancak ataerki yapı tarafından ev içi emek yok sayılmakta, değersizleştirilmektedir. Ataerki sistemde özel alanda üretken olmayan bir emek söz konusudur ve onun tam karşısına yerleştirilen kamusal alanda üretken bir emek bulunmaktadır. Sosyalist feministlere göre kadının kamusal alanda harcadığı emeğin karşılığı, kapitalist sistemin ona uygun gördüğü düşük ücretle, yarı zamanlı çalışma gibi seçeneklerle değersizleştirilmektedir. Ancak bu zaten analizlere dâhil edilen görünür kısmı oluşturmaktadır. Kadınların, asıl görünür olmayan ve analizlere dâhil edilmeyen emeği maddi açıdan diğerinden daha büyüktür. Örneğin, 1990'ların başlarında İskoçya'da yapılan bir araştırmaya göre, kadınların ev içinde harcadıkları emeğin değeri, orta düzeyde bir yöneticinin ücretine eşit ve ortalama ücretten ise %70 daha fazla bulunmuştur (Savran, 2003: 160). Ev içi emeğin değerinin görünür kılınmasını amaçlayan sosyalist feministler, kapitalist sistemi ve ataerki yapıyı tek bir hedefe yöneltmek için bu

iki kavramı “ataerkil kapitalizm” şeklinde tek bir kavrama çevirmişlerdir. Nihayetinde, aile kurumu ataerkil yapı ve kapitalizmin birlikte analizinin merkez noktası haline gelmiştir (Güneş, 2018: 149). Her iki kavramı birleştiren sosyalist feministlere göre kapitalizm kadının emeğinin sömürülmesine, ataerkil yapı da kadının özel alanda da sömürülüp kendisine dahi yabancılaşmasına sebep olmaktadır.

Marksist düşünürler analizlerinde aile kurumunu, tıpkı hukuk gibi yabancılaşmış bir kurum olarak görürler ve üretim ilişkilerini proletarya lehine dönüştürecek devrimle birlikte aile kurumunun tasfiye olacağını öne sürerler. Sosyalist bir devrimle, ev işleri topluluk tarafından üstlenilecek, çocuk büyütme ve eğitim devletin sorumluluğuna bırakılacaktır. Marksistlere göre bu noktada aile kurumu çözülecek ancak tekeşlilik yeni başlayacaktır. Maddi kısıtlamaların boyunduruğundan kurtulan kadın ve erkek için evlilik, duygunun bittiği yerde kolayca bitecektir (Güneş, 2018: 150).

Sosyalist feminizme büyük bir esin kaynağı olan Engels’e göre, kadınlar ancak erkelerle gerçek bir toplumsal eşitlik kurdukları ve eşit haklara sahip oldukları zaman özgürleşebileceklerdir. Bunun gerçekleşmesi için bütün kadınların toplumsal üretime katılması, aile kurumunun tasfiye olması ve ev işlerinin kamusal sanayiye dönüştürülmesi gerekmektedir (Özdemir, 2017: 402). Ancak sosyalist feministler açısından kadının ezilmesinin ortadan kalkması bu kadar basit değildir. Sosyalist feministlere göre aile kurumunun kadını ezen baskılayan sistemi sadece üretim ilişkilerini değil, psikolojik, ideolojik ve kültürel boyutları da içermektedir. Bu noktada onlar, aile kurumunu tamamen ortadan kaldırmayı değil, söz konusu kurumu ataerkil ve kapitalist sistemin baskısından kurtarmayı, değiştirmeyi, dönüştürmeyi ve özgürleştirmeyi isterler.

2.1.1. İkili Sistemler Kuramı

Sosyalist feminizm iki grup altında incelenmektedir. İkili sistem kuramını savunan feministler kapitalizm ve ataerkilliği kadının pozisyonunu anlamak için birbirinden ayrı ayrı ele almışlar, birleşik sistemler kuramını savunan feministler ise kapitalizm ve ataerkilliği birlikte ele almışlardır. İkili sistem kuramını savunan feministlerden biri olan Juliet Mitchell, kapitalizmin maddi tarafı ile ataerkil sistemin maddi olmayan tarafı birleştirildiğinde kadınların sosyal pozisyonlarının anlaşılabilirliğini ileri sürmüştür. Ona göre ataerkil sistem, ideolojik ve psikolojik niteliktedir (Özçelik, 2003: 34). İkili sistem kuramını savunan bir diğer sosyalist feminist Heidi Hartmann ise, aile reisi konumundaki

erkek, kadının ve çocuğun emeğini kontrol altında tutmayı öğrendiğinde ataerkil sistemin kapitalizmden önce oluştuğunu ve zaman içerisinde hiyerarşik bir yapı halini aldığını belirtmiştir. Hartmann'e göre erkek tarafından kadının emeğinin kontrol edilmesinin problem olarak görülmesi iki şekilde olmuştur. Birincisi, devletin ilerlemesi ile birbirinden ayrılan kamusal ve özel alan, ikincisi ise ekonomik sistemle gelişen makro büyüklükte üretimdir. Erkek tarafından kontrol edilen kadın emeği, emeğin ücretli olması ve devletin kurumlarının kurulmasından sonra dolaylı bir şekilde kontrol edilmiştir (Özdemir, 2017: 397). Einsenstein ve Young gibi sosyalist feministler ise iki sistemli kurama karşı çıkararak, kadının ikincil konumunu ataerkil yapı ve kapitalizmi birlikte ele alarak değerlendirmiştir (Özdemir akt. Güneş, 2018: 149). Almanya'da Rosa Luxembourg, Clara Zetkin ve August Bebel'in çalışmaları ilk sosyalist feminist hareketin içerisinde yer almıştır. Bu çalışmalarda sınıf hareketi içerisinde kendine özgü bir kadın hareketinin gerekli olduğu söylenmiş ve Engels'in savlarından yola çıkılarak kadının, başta kadın emekçilerinin durumlarıyla ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Friedrich Engels'in 1884 yılında yazdığı "Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni" isimli eseri bu sosyalist feministlere ilham kaynağı olmuştur (Sümer, 2009: 115).

Marksistlerin kadına yönelik katı ve sert cinsiyetçi bakışını reddeden sosyalist feministler, Marksizm'in temel kavramlarını kadınların durumunu anlamak için yeniden yorumlamaya ve bu kavramlara yeni bir içerik kazandırmaya çalışmışlardır. Temelde Marksist ve radikal feministlerin kadın konusundaki yaklaşımlarını sentezlemeye çalışan sosyalist feminizm, sınıf mücadelesi konusunda toplumsal cinsiyeti görmezden gelen sol örgütleri de eleştirmiştir (Işık, 2021: 34). Bu noktada sosyalist feministlerin öne sürdüğü 'ikili Sistemler Kuramı' Marksist feministlerin sınıf analizi ile radikal feministlerin ataerkillik analizini anlamlı bir şekilde bir araya getirmektedir (Ecevit, 2013: 36).

Erkeklerin daha kolay iş bulması için kadınların yüksek ücretli ve itibarlı işlerde çalışmaları mevzuatla kısıtlanmıştır. Bu durum kadın işçilerin geliri düşük olduğundan onları evlenmeye mecbur bırakmıştır (Hartmann, 1979: 215-216). Düşük ücretle çalışan kadınların geçinmek için evlenmek zorunda kalmaları onları erkeklere muhtaç bir duruma düşürmüştür. Ev içi kadın emeği üretken olarak görülmemiş ve değersiz olarak kabul edilmiştir (Özdemir, 2017: 403). Erkek egemenliğini pekiştiren bu durum kapitalizmin ve ataerkil yapının etkileşimi sonucu ortaya çıkmıştır (Hartmann, 1979: 207-210).

Kapitalist ataerkil düzen işçi sınıfı erkeğin hem iş alanında hem de ev içinde otoritesini sağlamlaştırarak kadın karşısında üstünlük elde etmesine neden olmuştur. Sendikalar ise erkek işçiye aile geçim ücreti ödenmesi konusunda mücadeleler vererek erkek egemenliğini pekiştirmiş ve cinsiyete dayalı ayrımcılığın oluşmasına zemin hazırlamışlardır (Sancar, 2011: 51-52). Bu ise kadının ikincilleştirilip yok hükmünde sayılmasına, erkeğin hem özel alanın hem de kamusal alanın sahibi ve yöneticisi vasfına ulaşmasına yol açmıştır.

Kapitalist sistemde tıpkı işçinin kendi emeğinin ürününe yabancılaşması gibi kadın da kendi bedenine yabancılaştırılmıştır. Kadınlar kendi bedenleri üzerinde denetim sahibi değillerdir. Diyet, güzelleşme, estetik gibi faaliyetleri kadın kendisi için yaptığını söylese de aslında erkek için yapmakta, kendi bedenini başkaları için bir nesne olarak görmektedir. Annelik de cinsellik gibi kadınlar için yabancılaştırıcı bir deneyim görünümündedir. Kadının kendisinin karar veremediği çocuk sayısı ve doğum zamanı gibi durumlar kadını kendi doğurganlığının ürününe yabancılaştırmaktadır (Çakır, 2008: 194). Akıl ve mantık sahibi olarak kabul edilen erkek hem bir dünya imparatorluğu olarak kapitalizmin hem de erkek üstünlüğü olarak ataerkilliğin gelişimini sağlayan bir cinsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır (Sancar, 2011: 48). Erkeği hemen her konuda kadından üstün ve yetkin hale getiren kapitalist sistem kadının emeğine de el koymuştur.

Sosyalist feministler tüm ilişkilerin maddi bir temeli olduğunu savunmakla birlikte aile kurumunun analizinin çok karmaşık ve çok boyutlu olduğunu öne sürerler. İkili Sistemler kuramını savunan Mitchell, üretim ilişkilerini değiştirecek bir devrimle kadın ve aile sorununun çözülebileceğine inanmamaktadır. Onun açısından bakıldığında sosyalist değişim ailenin ideolojik, biyolojik ve psikolojik boyutunu ortadan kaldırmayacaktır. Nitekim Sovyet deneyiminin sonraki yıllarında, boşanmalardaki artış, çocuk doğum oranlarındaki düşüş, velayet sorunu gibi birçok faktör, ekonomik sorunlar yaşayan ve işgücü açığıyla yüz yüze gelen ülkenin başını oldukça ağrıtmış ve önceki kazanımları geri çevirecek türden düzenlemelere mecbur kalmıştır. Sosyalist feministler açısından bu kaçınılmaz bir sonuçtur, çünkü aile, mülkiyet ilişkileri kadar ruhsal ilişkileri de içermektedir ve bu noktada ataerkillik bu ilişkileri birbirine bağlayan bir işleve sahiptir (Güneş, 2018: 150).

Kapitalizm ve ataerkil yapının kadının emeğini kendine yarar sağlayacak şekilde sömürmesi, iki sistemli kuramın en temel argümanıdır. Söz konusu kuramda, kadınların ev emeği hem kapitalizm hem de ataerkil yapı açısından incelenmiştir (Özdemir, 2017: 407). Örneğin, iki sistemli kuramın önde gelen isimlerinden olan sosyalist feminist Juliet Mitchell, toplumsal cinsiyet kavramının kapitalist ilişkiler tarafından düzenlenen ekonomik düzeyde ve ataerkil hukukun bilinçaltı seviyesinde ayrı ayrı ele alınması gerektiğini savunmaktadır (Özdemir, 2017: 397).

2.1.2. Juliet Mitchell

1940 Yeni Zelanda doğumlu olan Juliet Mitchell, psikanalizi ve feminist kuramı bir araya getirmeye çalışan bir psikanalist ve sosyalist feministtir. Toplumsal bir grup olarak kadınların baskı altına alınmasının erkek tarafından uygulanan gayri insani bir zorbalık ve zulme dayandığını belirten Mitchell, bu duruma bilinçli ve mantıklı bir şekilde karşı çıkılması gerektiğinin altını çizer. Mitchell için, kadın ile erkek birbirleri karşısında gerçekte insandırlar ve eğer cinslerden biri cins olarak lekelenirse, o zaman kaybeden insanlığın kendisi olur. İnsanın temel düzeyde hayvanlıktan çıkıp insan olabilmesi ancak cinsellik ve üreme işlemleri ile iletişimini, duygusal ilişkiye ve dille dönüştürmesine bağlıdır (Mitchell, 1998: 23-24).

Mitchell'a göre, bütün demokratik ülkelerin en büyük ülkülerinden biri vatandaşları arasında eşitlik sağlamaktır. Buna karşın yeryüzündeki hiçbir demokratik ülkede kadınlar, erkeklerle eşit haklara sahip değildir. Sözelimi, İngiltere üç yüz yıldan fazla bir süredir demokratik bir ülkedir ve eşitlik onun yol gösterici ilkelerinden biridir. Ancak buna rağmen İngiltere'de toplumun hiçbir düzeyinde kadınlar erkeklerle eşit haklara sahip değildir. Mitchell 19. yüzyılın başlarında kadınların fiilen hiçbir haklarının olmadığını, onların babalarının ve kocalarının malları sayıldığını, evlilik adı altında alınıp satıldıklarını, oy kullanamadıklarını, sözleşme yapamadıklarını, mülk sahibi olamadıklarını, çocukları üzerinde herhangi bir hakları olmadığı gibi kendi bedenleri üzerinde de hiçbir söz hakkına sahip olmadıklarını, kocalarının hiçbir hukuki engel olmaksızın onları dövdiğini, ırzlarına geçebildiğini, eve kapatıldıkları zamanlarda ise, gelişen sanayileşme tarafından işçi ordusunun en aşağı kesimlerine katılmak zorunda bırakıldıklarını hatırlatır. O zamandan bu yana, kadınlara eşit haklar verilmesi konusundaki ilerlemenin çok yavaş bir şekilde gerçekleştiğini vurgulayan Mitchell (1998:

25-26), sosyalist ve anti sosyalist feministlerin kadınlar için eğitim, sosyal yardım ve hukuki haklar verilmesi talebinin hiçbir zaman tam olarak yerine getirilmediğine dikkat çeker. Mitchell, kadınlara eşit haklar verilmesi konusundaki ilerlemenin yavaş olmakla birlikte bazı dönemlerde bu sürecin kadınların aleyhine bir şekilde gerçekleştiğini de vurgular. Bu kapsamda Mitchell, kürtaja karşı ilk yasanın 1803'te çıktığını, gebeliğin ilk 14 haftası içinde çocuk aldırmanın cezasının ömür boyu hapis olduğunu belirtir. Bunun yanı sıra 1832 yılında, seçimlerde kadınların oy kullanılmasını yasaklayan ilk yasanın yayınlandığını, 1877'de Birinci Sendikalar Kongresi'nin, kadının yerinin evi olduğunu, erkeğin görevinin ise kadını korumak olduğunu savunduğunu söyler (Mitchell, 1998: 27).

Mitchell için “eşit haklar, esas gövdesi çok derinlerde olan bir buz dağının önemli uç kısmıdır. Yalnızca uç kısmı olması, hem eşitlik kavramının sınırlılığının bir yansıması hem de kadınların baskı altında tutulması sorununun ne denli ve temelli olduğunu bir göstergesidir” (Mitchell, 1998: 26). Bu eşitsizliğin siyasi ve toplumsal olarak toplumun tüm damarlarına bulaşmış olduğunu söyleyen Mitchell, bunun üstesinden gelmede bilinçli bir haykırışı ve yetkin bir birliği savunmaktadır.

Mitchell, kadını ev içinde köleleştiren ve bunu kadının kaderi ve yazgısıymış gibi gösteren ataerkil ve kapitalist toplum yapısının kadını kendi öz değerinden ve öz kimliğinden uzaklaştırdığını, böylece kadını kadın olmaktan çıkarıp onu erkeğe yardımcı bir konuma koyduğunu vurgular. Mitchell, bu sorunun toplumsal bir sorun olarak tartışıldığını ancak söz konusu sorunun toplumsal boyutu kadar siyasi ve ekonomik boyutunun da olduğunu belirtir (Mitchell, 1998: 36). Mitchell'a göre, “kapitalizmin iktisadi gelişmesi daima eşit olmayan bir biçimde gerçekleşmiştir; iktisadi gelişme ile el ele yürüyen ideolojik dünya görüşü de aynı şekilde eşitsizdir ve iktisadi gelişmeye koşul bir biçimde gelişmemiştir (Mitchell, 1998: 27). Mitchell kapitalizmin gelişmesinin ve kadınların durumunun maddi, iktisadi ve toplumsal temeli üzerinde değil kapitalizmle el ele giden bazı özel ideolojiler ve politikalar üzerinde durmaktadır. Mitchell için, kadınların maddi durumu ve kadınlara karşı takılan tavırlar zikzaklı olmuş ya da kuyunun duvarına tırmanmaya çalışan yılan meselesinde olduğu gibi iki adım ileri bir adım geri, bazen de bir adım ileri, iki adım geri giden bir seyir göstermiştir (Mitchell, 1998: 27).

Mitchell'a göre, kapitalizme göre eşitlik sadece yasa önünde eşitlik anlamına gelir. Kapitalizmin toplumun temel eşitliğini dikkate alması mümkün olmadığı için, hukukun

kendisi, bireyleri genelleştirebilir soyut bir kategori olarak ele almakta ve onların bireysel farklılıklarını, farklı ihtiyaç ve yeteneklerini, toplumsal ve ekonomik durumlarındaki mutlak farklılıkları göz ardı etmektedir (Mitchell, 1998: 29). Kapitalist burjuvazi insanların eşit ve özgür olduğu şeklindeki süslü sözlerle ve sözde haklarla insanları kendi sistemine bağlamaya çalışmaktadır. Kapitalist bir sistemde ekonomi her zaman ön plandadır ve sürekli olarak insanlar üzerinden kâr amacı güdülmektedir. Mitchell, yasa önünde eşitlik söylemini ekonomik eşitsizliklerin varlık nedeni olarak görür (Mitchell, 1998: 30).

Mitchell için, eşitlik ya da kurtuluş gibi kavramlar gökten zembille inmezler; bu kavramların içeriği, belirli bir çağda onların doğmasına yol açan özel tarihsel koşullar tarafından belirlenir. Mitchell, burjuvanın hiçbir zaman eşitsizliği kabul etmediğini, eşitsizliğin onlar için sadece soyut bir ölçü birimi olduğunu, somut olarak bir geçerliliğinin olmadığını öne sürer. Eşitlik kavramı ile feminizmin aynı zikzakları çizdiğini söyleyen Mitchell, 17. yüzyılın devrimci İngiltere’inde yeni toplum ideolojisinde ortaya atılan eşitlik kavramının, 18. yüzyıldaki Aydınlanma Döneminde ve Fransız Devriminde yeni bir yükseliş yaşadığını belirtir. Ancak feodalizm bitip kapitalizmin eline bayrağı almasıyla beraber mutlak tiranlığa karşı çıkarak özgürlük ve eşitliği savunan burjuva kadınının kendisini özgürlüğün ve eşitliğin dışında bulduğuna dikkat çeker (Mitchell, 1998: 32).

Eşitlik konusunda kadının kendini değiştirmesini değil, toplumun kendisinin değişmesi gerektiğini savunan Mary Wollstonecraft’ın düşüncesine yakın bir duruş sergileyen Mitchell’a göre, erkekler ve kadınlar, içinde yaşadıkları toplumda egemen olan görüşler ve tutumlar tarafından eğitilirler. Bu nedenle, toplum farklı bir biçimde oluşturulana dek eğitimden fazla bir şey beklemek bir yanılgıdır (Mitchell, 1998: 39). Bu noktada Mitchell, Mary Wollstonecraft’ı 18. yüzyılın sonunda yaşamış ve sesini Amerika ile Fransa’daki devrimlerin doğurduğu radikal-entelektüel coşku dalgasının çalkantıları arasında yükseltmiş cesur bir feminist düşünür olarak görür. *Kadın Haklarının Gereçlendirilmesi* adlı eseriyle Wollstonecraft’ın ilk büyük feminist bilge olduğunu düşünür. Söz konusu eserde bir yüzyıldan uzun süredir kadın üzerinde dile getirilen düşüncelerin güçlü bir protestoda harmanlandığını söyleyen Mitchell, Wollstonecraft’ın kadınların da erkekler kadar Tanrı’nın yarattığı varlıklar olduğu, daha ciddi bir biçimde eğitilmeleri ve ahlaksal, zihinsel yeteneklerini geliştirmelerine izin verilmesi gerektiği

şeklinde önemli bir tez sunduğunu vurgular. Wollstonecraft'ın, kadının sosyal alandaki yaşamış olduğu sorunları siyasi alana aktardığının altını çizen Mitchell, *Kadın Haklarının Gereçlendirilmesi* adlı eseri aynı zamanda “kadınsılık” kavramının ciddi bir eleştirisi olarak da değerlendirir. Wollstonecraft'ın söz konusu eserinde kadına dayatılan kadınsılık reçetesinin ve esaretinin çelişkili ve saçma yanlarını açıkça ortaya koymasını takdir eder (Mitchell, 1998: 135-137). Wollstonecraft'ın düşüncelerine benzer bir şekilde Mitchell, erkeklerle eşit ve özgür olmayan kadınların evlilik ile ilgili durumunu aşağıdaki gibi açıklar:

“Eğer mutlak hükümler devlet içinde gerekli değilse, nasıl oluyor da aile içerisinde gerekli sayılıyor? Eğer aile içerisinde gerekli ise neden devlet işinde de aynı şey geçerli değil? Çünkü biri için öne sürülecek gerekçenin diğeri için daha geçersiz olması mümkün değildir. Bütün insanlar doğuştan özgürse nasıl oluyor da bütün kadınlar köle doğuyor? Çünkü kadınlar, erkeklerin tutarsız, belirsiz, bilinmeyen keyfi iradelerine tabidir” (Mitchell, 1998: 32).

Erkeklerin Tanrı huzurunda yeni bir toplumsal değişme ve eşitlik anlayışını savunurken nüfusun yarısını oluşturan kadınları sürekli olarak göz ardı ettiğini vurgulayan Mitchell, kimi kadınların da özgürlük ve eşitliği sözde savunan burjuvazinin oyununa geldiğini söyler. Burjuvazinin savunduğu eşitlik ve özgürlük kavramlarının içi boşaltılmış kavramlar olduğunun altını çizen Mitchell, burjuvazinin Aristoteles'in kadını eksik ya da kusurlu bir erkek olarak gören düşüncesini sürdürdüğünü belirtir. Bunun yanı sıra İncil'in de kadını geri plana attığını kadını ikincilleştirdiğini öne sürer (Mitchell, 1998: 33).

Mitchell bu noktada Condercet'ten yaptığı bir alıntıya yer verir: “Dini rengi ya da cinsiyeti ne olursa olsun bir başkasının haklarına karşı çıkmak için oy kullanan kişi kendi haklarını da tehlikeye atar. Köle olmak kadar despot olmak da kötüdür, kadınların baskı altında tutulması kadınları olduğu kadar erkekleri de alçaltır (Condercet akt. Mitchell, 1998: 37). Erkeklerin kadınlaşmasının, kadınların erkekleşmesi kadar önemli olduğunu düşünen Mitchell, Çinlilerin “erkeğin yaptığı her şeyi, kadın da yapabilir” sloganına, kadının yaptığı her şeyi bir erkek de yapabilir tümcesini ekler (Mitchell, 1998: 34). Bu düşüncesiyle erkeğin kadından üstün olmadığını, kadınla eşit bir iş bölümü

yapabileceğini, kadının da erkeğin yapabileceği tüm işleri yapabileceğini imler. Kadının ev içi emeğinin değerli olduğunu ancak bu değer kadının eve mahkûm edilmesi anlamına gelmemesi gerektiğini savunur. Mitchell'a göre, evcilliğin kendisinde yanlış bir şey yoktur; bu noktada kötülüğü yaratan yalnızca kadınların zorunlu olarak eve kapatılması, erkeklerin ise kendilerini evin dışında tutmalarıdır. Bunun zalimce olduğunu düşünen Mitchell, bu konudaki görüşlerini aşağıdaki gibi ifade eder:

“Erkekler bize karşı o denli vicdansız ve zalim ki bizleri her türlü özgürlükten uzak tutmak istiyorlar, kendi cinsimizden olanlarla serbestçe birlikte olmamıza izin vermektense, bizleri kendi evlerine ya da yataklarına, tıpkı mezara koyar gibi gömmeyi tercih ediyorlar. Gerçek şu ki bizler yarasalar ya da baykuşlar gibi yaşıyor, hayvanlar gibi çalışıyor ve solucanlar gibi ölüyoruz” (Mitchell, 1998: 34).

Mitchell, aynı Mill gibi doğa vergisi ve kadın doğası gibi düşüncelere tutunarak kadının kısıtlandığını, erkeğe bağımlı bir hale getirildiğini ve bunun bir zorbalık olduğunu söyler (Mitchell, 1998: 39). Ancak, kadının aile içerisinde erkekle adil ve eşit bir konuma sahip olması için Mill'in savunduğu eşitliğin sadece yasa önünde eşitlikten ibaret olduğu gerekçesiyle onu eleştirir. Mitchell'a göre, Mill kadınlara toplumda eşit haklar tanınmamasının nedenini büyük ölçüde, erkeklerin kadınları ev ve aile içine hapsedmesi olarak görmekte ama bunun uzantıları üzerinde derinleşmek yerine, programsal olarak bu hakları talep etmekle yetinmektedir. Böyle olunca da onun savunduğu eşitlik yasa önünde eşitlikten ibaret kalmaktadır (Mitchell, 1998: 40). Mill'in teorik olarak düşündüğü düşüncelerini pratik olarak hayata geçirmek için bir şey yapmadığını öne süren Mitchell'a göre, Mill'in kadın haklarını savunması sadece teorik bir savunmadan ibarettir. Mitchell, kadınların sınırlamalardan ve kısıtlamalardan kurtulunca yapabileceği katkıları Mill'in tam olarak görememesinin nedenini onun erkek oluşuna ve içinde yaşamış olduğu toplumsal koşullara dayandırır (Mitchell, 1998: 41). Bu noktada Mitchell, sosyalist bir tavırla sınıfsız bir toplum önerisi sunan, kadınların hem ayrı hem de ayrıcalıksız bir toplumsal grup olduğunu savunan Tavney'in görüşlerinin yanında yer alır. Sadece yasa önünde eşitliğin yerine kadın ve erkeğin gerçek anlamda eşit olduğu sosyalist bir toplum düzeninin oluşturulmasını isteyen Mitchell, bu yeni toplum düzeninde hiçbir gruba bir ayrıcalık tanınmayacağını öne sürer. Bu sömürü düzeninden ancak her iki cinsin kendi

elleriyle gerçekleştirebilecekleri sosyalist bir devrimle kurtulabileceklerine inanır (Mitchell, 1998: 80).

Mitchell, daha önceki feminist hareketlerin kadın psikolojisinin ve biyolojisinin sorunlarını göz ardı ettiğini ve dolayısıyla yaşamın kişisel ve cinsel yönlerini küçümsemek eğiliminde olduğunu belirtir. Çağdaş feminizmin ise, bunu telafi etmek için söz konusu sorunları vurguladığına, kadınların karşılaştığı özel baskının nedenini çoğunlukla kadınca bir kişilik yaratılmasında aradığına dikkat çeker. Mitchell, kadınların ilk kez ücretli sanayi işçisi ordusuna katılıp işçi olarak çalıştıklarında bile, kadınca bir kişiliğin verdiği özel baskıdan kurtulamadıklarını, sömürüye maruz kaldıklarını vurgular. İşçi kadınların çok tutucu olduğunu, ekonomik bakımdan ilerlemek yerine manevi huzur peşinde koştuklarını, kendilerini işçi sınıfının bir parçası olarak tanımlamak yerine birer eş ve anne olarak tanımlamayı yeğlediklerini ve böylece sınıf bilincinin ve dayanışmanın oluşumunu engellediklerini öne sürer (Mitchell, 1998: 79-80).

Mitchell toplumdaki kadın ve erkeği psikolojik ve toplumsal olarak birbirinden ayıran ve kadını erkek karşısında ikincilleştiren, kendi özüne yabancılaştıran ve onu özel alana yani eve içi yaşama mahkûm eden ataerkil yapıyı sanayi devrimi üzerinden analiz eder. Sanayi üretiminin ev dışına çıkması, üretim araçlarının mülkiyetinin ya da denetimin artık ailenin elinde olmaması, yapılan işin bir bütün olarak ailenin işi olmaktan çıkması, babanın daha aktif olmasına zemin hazırlamıştır. Örneğin önceleri, iplik eğirme ve dokuma sürecinde baba, anne ve çocuklar hep birlikte bu sürece katkı sağlamaktaydılar. Ancak, babanın artık tekstil fabrikasında çalışmaya gitmesi sonuç olarak evde karısının diğer şeylerin yanı sıra çocuklar için de daha çok çalışıp ev içi alana hapsolmesine neden olmuştur. Fabrika sistemi başladıktan hemen sonra ev sadece kadının çalışma alanı ve çocukların yetiştirildiği bir yer haline gelmiştir. Bunun yanı sıra meta üretiminin sanayi işletmesinde gerçekleşiyor olması, örgütlü mücadele olanaklarını sanayi alanına odaklamıştır. Ekonomik düzenlemelerdeki ve egemen ideolojilerdeki bütün değişikliklere karşın, kadının ev içi alan için gerekli olduğu, ev dışı alan için ise gereksiz olduğu görüşü ortaya çıkmıştır. Ev dışında çalışmanın, kaba ve acımasız bir dünyaya girmenin, fazla ince ve narin olan kadın cinsi için uygun olmadığı inancı beslenmiştir. Ataerkil zihniyetli erkeklere göre, bir kadının ev dışında çalışması o kadının ya sokak kadını olduğu ya da kocalarının onlara bakamadığı anlamına gelmekteydi ve bu da bir kadın adına utanılacak bir durum olarak nitelendirilmekteydi. Fabrikadaki ağır ve

zor işlerin kadını erkekleştireceği, kabalaştıracağı görüşü öne sürülerek özel olan ev içi yaşam kadına bir sığınak olarak gösterilmekteydi. Buna karşın özel ev işleri de erkeğe göre değildi, zira bu tür ince işleri yapmak için erkeğin incelikten yoksun olduğu ve eğer bu inceliği yapmaya kalkarsa erkeklik onurunun zedeleneceği düşünülmekteydi. Bunun yanı sıra 18. yüzyılda, kadınların zihin güçlerini erkek işleri için harcamalarının, onların rahimlerine giden enerjiyi azaltacağına ve böylece çocuk doğurma işlevlerinin sona ermesine yol açacağına inanılmaktaydı. Mitchell'a göre tüm bunlar, kadınların sadece ev işlerine ve çocuk bakımına mahkûm edilmesine neden olmuştur (Mitchell, 1998: 81-82).

Mitchell, Birleşik Amerika'da ilk fabrika işçilerinin çiftçi kızlar olduğunu, erkeklerin ise çiftlik üretimini sürdürmekle uğraştıklarını belirtir. İç pazarın giyim ihtiyacını karşılamaya yönelik bu az sayıdaki fabrikalarda, kadınlar o zamanların sosyo-ekonomik geleneğine göre evliliği bir süre erteleyerek birkaç yıl çalışıp para kazanabiliyorlardı. Bu fabrikalardan önce kadınlar, daha önceki tarımsal toplumlarda olduğu gibi evlerinde iplik eğirme ve dokuma işinde çalışmaktaydılar. Birleşik Amerika'da sanayi, Avrupa pazarları ile rekabet edecek düzeye ulaşır ulaşmaz fabrikalarda çalışan kadınların önemi azalmıştır. Daha fazla hız gerektiren ve daha ağır işler Amerika'nın sanayisini dünya çapında rekabete sokacak olan İrlanda ile Almanya'dan gelen erkek göçmenlere verilmiştir. Bunun sonucunda fabrikada çalışan kadınlar fabrikada çalışan erkekler tarafından cinsel hiyerarşiye maruz kalmışlardır. (Mitchell, 1998: 82-83).

Bekar kadınlar ve kocaları az para kazanan ya da hiç para kazanmayan evli kadınlar, ev dışında çalışmaya devam etmişlerdir ve koruyucu deneklere katılmışlardır. Erkeklerin yardım örgütleri genellikle bu tarz kadınlara kapalı olduğundan, kadınlar dayanışma için zengin reformcular olan insanların açtığı kurumlarda, örneğin yoksul yurtlarında ve Genç Kadınların Hristiyan Derneklerinde çalışmışlardır. Bu örgütler kadınların sanayide ücretlerini arttırmaya ya da çalışma koşullarını düzeltmeye yarayan birer güç odağı işlevine sahip olmasalar da işverenlerin ideallerine seslenen bazı dilekçeler yayınlatabilmişlerdir. Bu, kadınların maruz kaldığı ekonomik haksızlığı yazılı olarak haykırmanın bir yolu olarak görülmektedir. Bu süreçte kadınlara sözde destek veren bazı erkek dernekleri ise, sürekli olarak kadının yerinin evi olduğunu beyan etmişlerdir (Mitchell, 1998: 83-84).

İkinci Dünya Savaşına kadar çalışan kadınların çoğunluğunun bekar kadınlar olduğunu belirten Mitchell, evli bir kadının ancak kocası sakat, işsiz ya da onu terk etmişse çalışma hakkına sahip olduğunu vurgular. Evlilik, işçi kadının meslek yaşamının sonu anlamına geldiğinden pek çok sendikacı kadınları örgütlemenin boş bir çaba olduğunu düşünmekteydi. Sendika gazetelerinde bile kendilerine bir eş bularak işçi saflarını terk eden kadınları kutlayan sütunlar dizayn edilmekteydi. Çünkü ücretli çalışmak kadınlara yakışmayan bir şey olarak görülmekteydi (Mitchell, 1998: 86-87). Ancak, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra erkek sayısının azalması ile beraber fabrikalarda oluşan boşluklar kadınların yerleşmesine, kadınların çalışma hayatına girmesine bir olanak sağlanmıştır. Kadın işçi sayısı artmasına karşın ataerkil yapı ve kapitalist sistem yüzünden fabrikalarda iş ayrımcılığı sürmüş ve kadınlara erkeklerin aldığından düşük ücret verilmesi devam etmiştir. Bunun yanı sıra, kadınlara ayrılan iş alanı olabildiğince sınırlandırılmıştır. Kurulan sendikaların çoğunda kadın bölümleri bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra kadınların bir bölümü kocaları izin vermediği için sendika üyesi olma hakkını elde edememektedir. Tüm bunlar kadınların gruplaşma ve haklarını arama noktasında önlerine konulan büyük bir engel teşkil etmektedir (Mitchell, 1998: 89-90).

Mitchell, Engels'in *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* adlı eserinin Lewis Henry Morgan'ın *Eski Toplum* adlı eserinden etkilenecek şekilde ortaya çıktığını söyler (Mitchell, 1998: 116). Engels, Morgan gibi aile biçimindeki değişimler ile geçim kaynaklarındaki gelişmeler arasında bir bağ kurmaktadır. Engels söz konusu eserinde geçim araçlarının sağlanmasında ve doğaya egemen olmak için gerekli aletlerin yapımında kayıt edilen tarihsel ilerlemenin aile biçiminde gerçekleşen değişime denk düştüğünü öne sürer (Mitchell, 1998: 116-117).

Engels, soyun analık hukukuna göre belirlendiği ilk toplumlarda cinsler arasında bir iş bölümünün var olduğunu ancak cinsiyet uzlaşmazlığının bulunmadığını söyler. Bu toplumda ev içindeki üretim araçları kadınların, ev dışındakiler de erkeklerin denetimi altındadır. Aile içinde egemen olan iş bölümüne göre, yiyeceğin ve bu iş için gerekli aletlerin sağlanması erkeğe düşmektedir ve dolayısıyla bu aletlerin mülkiyeti de erkeğin elinde bulunmaktadır. Eşlerin ayrılması halinde erkek bunları da yanında götürmekte kadına ise evin içindeki eşyalar kalmaktadır. Daha sonraları, büyükbaş hayvancılığının, maden işletmeciliğinin, dokumacılığın ve nihayet tarla tarımının başlamasıyla beraber kölelik de başlamış ve üretim ev dışına çıkmıştır. Ev dışındaki üretimler erkeğin denetimi

altındadır. Erkeklerin alanındaki emek üretkenliğinde görülen artış servet olarak edinebilecek bir fazlanın yaratılmasına yol açmış ve böylece erkeğin kadın üzerinde yeni bir ekonomik güç elde etmesine olanak sağlamıştır. Engels, bu durumun iş bölümünü, mülkiyetin kadın ile erkek arasındaki paylaşımını düzenlediğini, kadının ev içindeki üstünlüğünü sağlayan ev işlerini değersizleştirdiğini, erkeğin geçim sağlaması adına ev dışında yaptığı işlerin üstünlük kazandığına yol açtığını öne sürmektedir. Engels erkeklerin kadınlara karşı siyasal bir devrime girebilmelerini, analık hukukunu devirerek yerine babalık hukukunu geçirebilmelerini sağlayan şeyin yeni ekonomik güç olduğunu söylemektedir. Bu ise, soy zincirinin kadına göre belirlenmesinin ortadan kalkmasını, bunun yerine soy zincirinin erkeğe göre belirlenmesini, mirasın babadan devralınması durumunu doğurmuştur. Bu değişikliklerle beraber aile üzerinde tartışmasız bir şekilde babalık hakkı yerleşmiş, analık hakkı eriyip yok olmuş ve böylece ataerkil bir aile biçimi ortaya çıkmıştır (Mitchell, 1998: 119).

Engels'a göre, emeğin gelişme düzeyi ne kadar düşük, üretim hacmi ne kadar az olursa, toplumsal düzen üzerindeki kan bağı egemenliği de o kadar belirgin olmaktadır. Toplumdaki kan bağı egemenliği azaldığı ve sınıfsal farklılık oluştuğunda toplum üzerindeki yetkinlik de azalmakta ve özel mülkiyet, iş olanakları gibi değişimler meydana gelmektedir. Toplum içinde meydana gelen bu değişimler arasındaki uyumsuzluklar tam bir devrime yol açmaktadır. Kan bağına dayanan eski toplum, yeni gelişen toplumsal sınıf çatışmaları içerisinde erir onun yerine belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan grupların oluşturduğu bir devlet içinde örgütlenmiş yeni bir toplum geçer. Bu toplum içinde aile sistemi tümüyle mülkiyet ilişkileri tarafından belirlenir ve bu toplum içinde günümüze kadar olan bütün yazılı tarihin özünü oluşturan sınıf çatışmaları ve sınıf mücadeleleri serbestçe gelişir. (Mitchell, 1998: 115- 116).

Engels'e göre, kadınlar toplumsal olarak üretici çalışmadan dışlanıp ev işleri ile sınırlı tutuldukları sürece kadınların kurtuluşu ve erkeklerle eşit olmaları mümkün değildir. Engels, kadınların kurtuluşunu ancak kadınlar üretime geniş çapta ve iyi bir ücrette katıldıklarında ve ev içindeki görevleri iyice önemsiz hale geldiğinde mümkün görür. Bunun ise yalnızca kadınların üretime geniş çapta katılmalarıyla değil, özel ev işlerini geniş çaplı kamusal bir sanayiye dönüştürmeyi sağlayan bir modelle gerçekleştirebileceğini düşünür. Evlilikte eşlerin her birinin tam bir özgürlüğe kavuşmasını,

kapitalist üretimin ve onun yarattığı mülkiyet ilişkilerinin yıkılmasına dayandırır (Mitchell, 1998: 120-121).

Görüldüğü gibi Engels, kadının ezilmişliğini onun üretim sürecine katılma düzeyine bağlayarak cinsiyetler arasındaki çatışmayı özel mülkiyetin ortaya çıkmasına dayandırmaktadır. Cinsiyetler arasındaki uzlaşmazlığın ancak özel mülkiyet ortadan kalktığı zaman mümkün olacağını varsaymaktadır. Kadınların kaderi ile ezilen sınıfların kaderini birbirine benzetmektedir. Özel mülkiyetlere dayanan ekonomik formasyonlar ortadan kaldırılmadan hem ezilen kadınların hem de ezilen sınıfların özgürlüklerine kavuşamayacaklarını düşünmektedir.

Engels tek eşli aileyi, doğal koşullara değil de ekonomik koşullara dayanan, yani ilk başta doğal olarak gelişmiş ortak mülkiyet üzerinde özel mülkiyetin zafer kazanmasına dayanan bir aile biçimi olarak görmektedir. Engels tek eşli ailenin, kadın ile erkek arasında bir uzlaşma ile değil, aynı devletin ortaya çıkmasını sınıfsal çıkarların uzlaşmazlığına dayandırdığı gibi bir cinsin diğeri tarafından boyunduruk altına alınmasını, cinsler arasındaki çatışmanın bir ifadesi olarak ortaya çıktığını öne sürmektedir. Bir aile güçlenmesi türü olarak gördüğü tek eşliliğin, yapısında ekonomik ve tarihsel değişimin yarattığı değişikliklerle beraber zaman içinde eski Yunan'dan günümüze dek süre geldiğini söyleyen Engels, tek eşli evliliğin egemen sınıfın aile biçimi olduğunu düşünmektedir (Mitchell, 1998: 126).

Engels, kapitalist meta üretiminin ücret köleliğini yoğunlaştırırken fuhuşu da yoğunlaştırdığını ve üstelik fuhuşun bizzat burjuva evliliğini vurduğunu öne sürer. Evliliğin bazen her iki tarafın, ama daha çok kadının fuhuşu haline dönüştüğünü söyler. Engels için kadını alelade fahişeden ayran tek şey, bedenini bir ücretli işçi gibi parça başına kiralamayıp, bir defada tümüyle satarak köle haline gelmesidir. Toplumsal bakımdan cinsel sömürünün egemenlik kurduğunu ve kadını mahkûm ettiğini belirtmektedir. Engels proleter kadına oranla burjuva kadınının erkeğin gücüne daha kolay boyun eğdiğini ve buna istinaden burjuva kadınının kadın olarak daha fazla baskı altında olduğunu vurgular. Bu düşünceciyle Engels, aslında işçi sınıfın zulmü ve baskıyı kabul etmediğini imler (Mitchell, 1998: 126-128).

Mitchell'a göre, kapitalizmin ilk dönemlerinde kadınlar, fabrika ve sanayide endüstriyel alanda erkeklerle rekabet edebilecek oranda işçi sınıfına dahil olup ekonomik

bir güç elde etmişlerdir. Ancak egemen sınıf çocuk ölümü oranının yüksek olmasının ve sağlıksız işçiler de dahil olmak üzere bir dizi toplumsal hastalığın nedeni olarak çalışan anneyi göstermişlerdir. Kapitalist sistem bu sorunu çözmek için ekmek parasını erkeğin kazandığı, kadının ev işleri ve çocuk bakımıyla ilgilenerek yuvayı dışı kuş yapar rolünü üstlendiği ideal bir aile biçimini savunmuştur. Böylece yasalarla fabrikalarda kadınların ve çocukların çalışmasına sınırlamalar getirilmiş ve sanayi sektörü tamamen erkeklerin egemenliğine teslim edilmiştir. İşçi sınıfı kadınlarına ev ekonomisi üretilmesi yönünde bir hareket başlatan kapitalist sistem ev içi hizmet ve eşli ailenin evde öğrenmesi adı altında çeşitli kadın dergileri ve kurslarla kadınları evde kalmaya mahkûm etmiştir. Düşük ücretli erkeklerin karıları ev dışında çalışmaya devam etmiştir, ancak emperyalist ve kapitalist sistem onlara işveren kişilerin cezalandırılması yasasını getirmiş ve ideolojik bir bombardımanla kadınların yaşamının merkezinin “ev içi” olmasına neden olmuştur (Mitchell, 1998: 129).

Mitchell günümüz işçi sınıfı kadınının durumunda, Engels’in sözünü ettiği koşulların artık geçerli olmadığını belirtir. Mitchell’a göre işçi sınıfının mülkiyetle olan bağı burjuvazi sınıfı ile aynı oranda ve aynı nitelikte değildir, ancak Engels’in belirtmiş olduğu işçi sınıfı ile günümüz işçi sınıfı arasında büyük bir fark vardır. Mitchell bu farkı feminizmin kadın ve işçi hakları konusunda kat ettiği yolun bir meyvesi olarak görür. Her ne kadar bu meyve henüz ham bir halde olsa da kadın hakları konusunda gelişmelerin olması ve kadının özgür olması gerektiğini görmesi önemli bir adımdır. Engels’in zamanından bu yana kat edilen mesafe azımsanmayacak niteliktedir. Günümüzde kadınların kendi bedeni üzerinde söz hakkı sahibi olmak istemesi, kürtaj ve doğum kontrolünün serbest olması talebi yalnızca kadının kendi üreme yetilerini kendi denetimi altına almak istediği anlamına gelmemektedir. Bunun yanı sıra erkeklerin otomatik olarak baba olma haklarının bulunduğu varsayımına karşı da açıkça meydan okumayı içeren bir başkaldırıdır. Ayrıca, kadın hareketleri eşcinselliğin toplumsal ve hukuksal olarak haklarının tanınmasından yana bir tutum da sergilemiştir. Mitchell bu tutumun karşı cinsle ilişki kurulmasından yana olan ve eşcinselliği çürüten toplumsal düzenin bir göstergesi olarak kabul eden Ortodoks sosyalizmle taban tabana zıt olduğunu söyler (Mitchell, 1998: 129-131).

Öte yandan Mitchell, Engels’in *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* adlı eserine yönelik bazı eleştiriler yöneltir. Engels söz konusu eserinde kadınların evde

erkeklerin ev dışında oldukları iş bölümünü, mülkiyetin paylaşımındaki ayrılığın bir yansıması olarak kabul ettiği için erkeklerin evin dışındaki, kadınların ise evin içindeki çalışma aletlerini denetlediklerini öne sürer. Mitchell, Engels'in bu eserinde cinsiyete dayalı iş bölümüne ve kadının ezilmesine yönelik herhangi bir eleştiriye yer vermediğini söyler. Ayrıca, Engels iş bölümünü belirleyen nedenlerin, kadının statüsünü belirleyen nedenlerden tamamen farklı olduğunu düşünür. Gelecekte, kadının ev içi çalışmasının özel bir hizmet olmaktan çıkıp kamusal bir nitelik kazanacağı ve çocuk bakımının toplumsallaşacağı şeklinde bir toplum tasarımı çizmesine karşın, gelecekteki toplumda bu tür kollektifleşmiş işlerin yalnızca kadınlar tarafından yapılmasının sona ereceği konusunda herhangi bir ipucu da vermez. Mitchell'a göre, Engels'in klasik sosyalizm çözümlemesi ile feminist bakış açısı arasındaki ayrılığı cinsiyete dayalı iş bölümü eleştirisi ortaya koymaktadır. Karşılıklılık düşüncesini öne süren çağdaş feminizm, bir erkeğin her yaptığını kadın da yapabilir düşüncesinin değil, bir kadının her yaptığını erkek de yapabilir tezinin bir tezahürüdür. Ev işinin bir kişinin ya da kadın cinsinin tek başına yapmasının hiçbir zaman toplumsal alanda bir uzlaşıyla sonuçlanmayacağını düşünen Mitchell, evlilik içerisinde ev ve bakım işlerinin müşterek olarak yapılması gerektiğini savunmaktadır (Mitchell, 1998: 131-132).

Mitchell'a göre, tekelci kapitalist ve emperyalist ülkelerde cinsiyetler arası iş bölümünün feminist eleştirisi önem taşımaktadır. Çünkü bu tür toplumlarda kadın ve erkek arasındaki cinsiyete dayalı iş bölümü kadının ikincil planda kalmasına neden olmaktadır. Mitchell kadına özgü ya da kadın işi sayılan iş ve özelliklerin doğal olmadığını, bunların tamamen kültürel olduğunun altını çizer. Erkeklerin de en az kadınlar kadar ev ve bakım işinden sorumlu olduğunu savunur (Mitchell, 1998: 132). Kadın feminist teorisyenler, kadın doğası olarak öne sürülen bu teze karşı çıkıp bunun kültürel bir dayatma olduğunu öne sürmüşlerdir ve sadece kadının değil erkeğin de toplumsal düzen içerisindeki yerini sorgulamışlardır.

Bu süreçte sosyalist feministler kadının işgücünün yeniden üretimindeki çalışmasının ekonomik önemine ilişkin yeni bir çözümleme getirerek esasen ev işinin ekonomi politiği üzerinde yoğunlaşmışlardır. Daha çok istihdam alanındaki cinsel bölünmenin uzantıları ve gelişmesi üzerinde durmuşlardır. Kadın hareketi içindeki çeşitli eğilimler, erkeklerin de küçük çocukların bakımı ve eğitimiyle ilgilenmelerini özendirici bir rol model çizmişlerdir. Hem iş gücünün yeniden üretiminin ekonomik ve ideolojik

öneminin vurgulanması hem de bunun kadının işi olmaktan çıkarılması talebi, Sosyalist perspektiften köklü bir ayrılığı temsil etmektedir. Mitchell, çağdaş feminizmin tek eşli evliliğin ve iş bölümünün eleştirisi noktalarında Engels'ı aştığını, ancak Engels'ın da hala çözüm bekleyen bazı can alıcı sorunlara parmak bastığını söylemektedir. Engels, kapitalizmle birlikte kadınlar için toplumsal üretimde çalışma ile ev içinde çalışma arasında bir çelişme doğduğuna işaret etmiştir. Kadının ezilmesinin kavranması adına aile örgütlenmesinin tarihsel aşamalarına dair değerlendirmeler yapması da önemli bir noktadır. Engels temelde üretim biçimi, aile biçimi, akrabalık sistemi, hukuksal ilişkiler ve toplumsal cinsel teoriler üzerinde aile biçiminin devrimci bir dönüşümünün analizini yapmıştır. Mitchell da en başta üretim biçiminin devrimci dönüşümünü, bir dizi yeni hukuksal güvenceyi ve toplumsal cinsel törelerin dönüşümü ve değişimini gerekli görmektedir. Kadının ezilmişliğinin biyolojik bir sorun olmadığını, tarihsel materyalizmin kadının ezilmesini çözümlemesini ve devrimci serisinde kadının ezilmesini çözmesi gereken bir sorun olarak ortaya koymasını gerekli görmektedir. Bunu ise gelişmiş bir ideolojik mücadelenin teorikten pratiğe geçilmiş hali olarak tasavvur etmektedir (Mitchell, 1998: 133).

Aslında Engels aile çözümlenmesinde her şeyi ekonomiye indirmediği gerekçesiyle pek çok kesim tarafından eleştirilmiştir. Engels, aile çözümlenmesinde her şeyi ekonomiye indirmediği gerekçesiyle eleştirilse de Mitchell, Engels'ın aileye bakışının kadınların ezilmişliğinin ve bundan kurtuluşunun ön koşullarını veren bir sosyalist çözümlenme unsurunu barındırmasından ötürü önemli bulur. Mitchell'ın cephesinden bakıldığında, Engels'ın aileye dair düşünceleri analık hukukuna dayanan bir aile biçiminin, soy zincirinin yalnızca ana tarafından izlendiği ve dolayısıyla sadece kadın soy zincirinin tanındığı bir sistemin varlığını öne sürmeye yarar. Mitchell için eğer böyle bir sistemin varlığı kanıtlanabilirse, 18. yüzyılda dokunulmazlık kazanan, tek eşli bireysel ailenin etrafında toplumun ve devletin adım adım billurlaştığı yolundaki varsayıma ağır bir ideolojik darbe indirilebilir. Ayrıca, bu sistemle tarihsel bakımdan analık hukukunun babalık hukukundan önce geldiği, birinden diğerine geçişin, kadın cinsinin erkek cinsine bağımlı kılınmasına karşılık düştüğü gösterilebilir. Mitchell'a göre bu iki önermenin kanıtlanabilmesi yalnızca kadınların ezilmişliğinin tarihsel kökleri olduğunu göstermekle kalmaz aynı zamanda bu sorunun tarihsel çözümünün bulunduğunu da ortaya koyar. Mitchell, bu varsayımın bilimsel olarak kanıtlanmasını mümkün görmese de geçmiş

anlayıp anlamlandırmaya dair bir projeksiyon işlevi gördüğüne inanır ve kadınların ezilmişliğinin ve kurtuluşunun sosyalist çözümlemesi için gerekli olan ön koşulları barındırdığını düşünür (Mitchell, 1998: 117-118). Mitchell sosyalist teorisyenlerin, sosyalist devrimin başlangıçlarını Engels'in bu düşünceleri üzerinden sınınamaya başladıklarını belirtir ve bu noktada Çin'de kadınların verdiği sosyalist kurtuluş çabalarını buna örnek olarak gösterir (Mitchell, 1998: 122).

Geleneksel Çin ailesi belirgin bir biçimde ataerkil bir toplum yapısına sahiptir. Ailenin reisi babadır, ancak bu büyükbaba amca ya da büyük ağabey de olabilir. Evlilikler aileler arasında kesinlikle egzogami kuralına göre yapılmaktadır. Evlenen kadın kocasının klanına girmektedir ve bu durum kadının kendi klanına karşı olan görev ve sorumlulukları önemli ölçüde azaltmaktadır. Erkek çocuk doğurmak, bir kadının en önemli görevidir. Eğer bir kadın erkek çocuk doğuramazsa erkeğin ikinci bir kadın almasına izin verilir. Boşanma durumunda kadın ailesine geri dönebilir, ancak bu pratik yaşamda yalnızca erkeğe ait bir haktır. Erkek çocuklar kocada kalır ve kadınlar eve kapatılıp ayakları bağlanır. Bu ise kısıtlı özgürlüğün ve cinsel köleliğin aleni bir simgesi durumundadır. Kadınların alınıp satıldığı bir toplumda bütün toprak ağalarının ve zengin köylülerin karıları ve metresleri vardır. Orta düzeydeki köylülerin yüzde doksanının, zanaatkarlar ile yoksul köylülerin yüzde yetmişinin, lümpen- proleterlerin yüzde onunun ve tarım işçilerinin yalnızca yüzde birinin karıları vardır (Mitchell, 1998: 122-123).

Tüm bunlar karşısında devrimci strateji toprak reformu ve evlilik reformu olmak üzere iki şekilde yön almıştır. Toprak yeniden dağıtıldığında kadınlar da pay almışlardır ve kadın birliklerinin aracılığıyla tarımsal beceriler kazanmaları planlanmıştır. Yeni evlilik yasası ise, genç kızların alınıp satılmasını, önceden ayarlanan evlilikleri, poligamiyi odalık edinmeyi yasaklamıştır. Kuzenler arasında evlilik de dahil olmak üzere kan bağı bulunan akrabalar arasında evlenme yasadışı sayılmıştır. Gayri meşru ve meşru çocuk ayrımı ortadan kalkmıştır. Boşanmadan sonra kadına geçimini sağlama hakkı verilmiş, boşanma özgürlüğü savunulmuş ve bununla beraber boşanmalar olağanüstü bir artış göstermiştir. Böylece, tarımsal üretim ilişkilerindeki devrim ile üreme ilişkilerindeki devrim arasında bağıntı kurularak kadın birlikleri, kadın haklarını savunmuş, siyasal iktidar organlarında kadınların taleplerini ve çıkarlarını dile getirmişlerdir. Ev dışında çalışan kadınların ekonomik bağımsızlığı ve ev içinde işlerin paylaşılması, evlenme

özgürlüğü ve boşanma hakkı gibi çok önemli konularda başarı sağlanmıştır (Mitchell, 1998: 123-124).

Mitchell bu Çin tecrübesinde, kadınların kurtuluşu hareketi için kadın birlikleri tarafından Engels'in teorilerinin yansıtıldığını öne sürer. Aile biçimindeki yeni bir gelişmenin aynı zamanda yeni bir ekonomik gerçekliğe eşlik ettiğini vurgular. Mitchell, Çin kadınlarının, sanayi alanına çok büyük çapta katkı sağladıklarını ve bu açıdan "erkeğin yapabildiği her işi, kadın da yapabilir" sloganıyla çalıştıklarını söylemektedir. Bununla birlikte, toplumsal üretime kadınların bu katkısı yeni bir çelişkiyi de beraberinde getirmiştir. Bu çelişki toplumsal üretimde yer alan kadının çocuk bakımı ile arasındaki çelişki olarak karşımıza çıkmaktadır. Mitchell buna çözüm olarak çocuk bakımının toplumsallaştırılmasını, kreş, yuva ve okul gibi yerlerin artmasını savunmaktadır (Mitchell, 1998: 124) Yeni gelişen evlilik sistemi ile kadınlar daha geç evlenebilmekte ve boşanma hakkını da ellerinde bulundurmaktadır. Buna rağmen Çin'de boşanma oranlarının eski yıllara göre büyük oranda düşüş gösterdiğini belirten Mitchell, Çin'deki yeni evlilik sisteminin kadınların ihtiyaçlarına cevap verdiğini söylemektedir. Mitchell, bu yeni sistemde Çinli kadınlar ile erkekler arasındaki karşıtlığın kapitalist ülkelerdeki kadar belirgin olmadığını ve Çin'de cinsiyetler arasında eşitliğin kapitalist ülkelerden daha çok olduğunu öne sürmektedir (Mitchell, 1998: 125).

Mitchell, erkek üstünlüğünün aile içerisinde varlığını ideolojik ve toplumsal olarak yok etmenin temel hedefleri ve temel yolları üzerinde Çin kadınların, toplumca birlikte hareket ederek tüm yayın ve basın organlarının desteğini alarak sosyalist devrimleri yapmayı şiar edindiklerini vurgular. Bu mücadelenin en önemli aşaması olarak, Komünist Partisinin yönetmelik ve siyasal iktidar açısından çeşitli organları ve farklı düzeydeki devrimci komiteleri devreye koyarak ülkede aile içi baskının azaltılması ve hatta yok edilmesi için kadın birliğine destek olmasını görür. Bu mücadelenin fabrikalarda, komünlerde ve semtlerde kitle örgütleri, sendikalar, kadın örgütleri, gençlik örgütleri ve köylü örgütleri aracılığıyla yürütüldüğünü vurgular. Bu süreçte duvar gazeteleri, yerel ve ulusal gazeteler, dergiler, resimli romanlar, toplantılar, konuşmalar, tiyatro oyunları, filmler gibi tüm araçlardan ve gereçlerden yararlanılmıştır Ancak Mitchell, buradaki en önemli ve en güçlü silahı kadınların toplumsal faaliyetlerin her türlü biçiminde yerlerini almaları olarak görür (Mitchell, 1998: 124).

Mitchell için Çin, aileyi dönüştürmeye çabalayan bir toplumun en tipik örneğidir. Ancak bu tecrübenin tekeli kapitalist ülkelerdeki feministler için fazla bir önem ifade etmediğini öne süren Mitchell, çağdaş feminizmin tek eşli aile ve cinsel iş bölümü konusunda Engels'in teorisiyle ve sosyalist tecrübeyle hemfikir olmadığını öne sürer (Mitchell, 1998: 125).

İkili sistem kuramını savunan diğer sosyalist feminist Heidi Hartmann'dır. Kadın emeği üzerindeki erkek kontrolüne odaklanan Hartmann göre, erkekler kadınların geçimlerini sağlayacak işlerden onları uzaklaştırarak ve onların cinselliklerini kısıtlayarak kontrol etmektedir. Hartmann için bu durum iki şekilde olmaktadır. İlk olarak, tek eşli evlilik ve sonrasında çocuk doğurma kadınları erkeklere bağımlı hale getirmektedir. İkinci olarak ise, kadın emeği ev içinde sömürülmektedir (Özdemir, 2017: 407).

2.1.3. Heidi Hartmann

1945 Amerika'nın Nev Jersey eyaletinde doğan Heidi Hartmann, Washington merkezli Kadın Politikaları Araştırma Enstitüsü'nün kurucusu ve başkanıdır. Hartmann özellikle kadın, ekonomi ve kamu politikasının kesişimi konusunda uzmanlaşmıştır.

Hartmann için "Marksizm ile feminizm tek bir şeydir. O tek şey de Marksizmdir" (Hartmann, 2006: 1). Burada Hartmann, Marksizmle feminizmin evliliğini, İngiliz örfi yasasında tanımlanan kocayla karının evliliğine benzetmektedir. "İngiliz yasasında karı ile koca birdir o bir de kocadır" (Hartmann, 2006: 1). Daha açık bir ifadeyle, İngiliz yasası kadın ve erkeği evlilikte bir kişi olarak sayar. Çünkü bu evlilikte kadının hak ve yasal varlığı tamamen kocasının boyunduruğu altındadır. Kocanın varlığı kadının varlığını kapsamakta ve kadın saf dışı bırakılmaktadır. Hartmann evlilikte cinsiyetler arasındaki bu eşitsizlik durumuna karşı çıkarak daha iyi bir evliliğin ya da boşanma hakkının kadının ihtiyacı olan en temel hak olduğunu savunur (Hartmann, 2006: 2).

Hartmann'e göre, Marksizm sadece sınıf mücadelesi adına savaş vermekte, cinsiyetlerin eşitliği adına hiçbir çaba sarf etmemektedir. "Pek çok Marksist, en iyi halde, feminizmin sınıf mücadelesinde daha önemsiz olduğunu, en kötü haldeyse işçi sınıfını böldüğünü iddia etmektedir" (Hartmann, 2006: 2). Hartmann, Marksizmin aile ve cinsiyet ilişkilerini sorgulamak açısından feminizmin gerisinde olduğunu söylemekle birlikte feminizmin de tarihsel bir körlüğe sahip olduğunu ve bu nedenle kendi başına yetersiz

olduğunu öne sürmektedir. Buradan hareketle hem Marksizmin tarihsel materyalist yönteminden hem de feminizmin patriyarkanın toplumsal ve tarihsel yapısından yararlanmak gerektiğini savunmaktadır (Hartmann, 2006: 2-3). Batılı kapitalist toplumların gelişimini ve bu toplumlar içinde kadınların içinde bulunduğu kötü durumu anlamak için Marksizmden yararlanmayı bir ihtiyaç olarak gören Hartmann'e göre, feminizmin tarihsel bazda ve yöntem konusundaki eksikliği Marksizmle gerekli olan bir birlikteliği ortaya çıkarmıştır.

Bu kapsamda Hartmann, Marksizmi üç aşamada tanımlamaktadır. Birinci aşamada Engels üzerinden kadın ve emeğini ele almaktadır. Hartmann'e göre feminist sorun, kadınlar ve erkekler arasındaki cinsel eşitsizliğin nedenlerine ve erkeklerin kadınlar üzerindeki hakimiyetine yöneliktir. Kadının durumuna ilişkin çoğu Marksist analiz ise asıl sorunun kadının erkekle ilişkisinde değil, kadının ekonomik sistemle ilişkisinde olduğunu düşünür. Diğer bir ifadeyle, Marksistler kadınların ezilmesini üretim ilişkisiyle açıklar (Hartmann, 2006: 4-5). Burada, kadınla erkeğin ilişkisi, işçilerin sermayeyle ilişkisi ekseninde ele alınır ve kadınlar işçi sınıfının bir bölümü olarak ele alındığından kadınların ezildiği belirtilir.

Hartmann'e göre, Engels "Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni" adlı eserinde, kadının ikincil konumunu kabul etmiş ve bu durumu özel mülkiyet kurumuna atfetmiştir. Engels, burjuva ailelerde kadınların, patronlarına ve efendilerine hizmet etmek, tek eşli olmak ve ailenin malını miras edinecek ve bu malları artırmaya devam edecek çocuklar doğurmak zorunda olduklarını belirtir. Proleterler içinde kadınlara baskı uygulanmadığını, çünkü proleterlerin çocuklarına miras bırakacakları bir özel mülkiyete sahip olmadıklarını vurgular. Ayrıca, ücretli işin yaygınlaşmasının küçük topraklı köylülüğü yok ettiğini ve erkeklerin yanı sıra kadınların ve çocukların da ücretli iş gücü içinde yer aldığını, böylece erkeğin hane halkı üzerindeki otoritesinin zayıfladığını ve patriarkal ilişkilerin yok olduğunu söyler (Hartmann, 2006: 5-6). Bu durumda Engels'a göre, kadının kurtuluşu ve kendi varlığını idame ettirebilmesi ancak iş gücüne bağlıdır. Devrimden sonra, tüm insanlar işgücü içinde yer aldıklarında ve özel mülkiyet ortadan kaldırıldığında kadınlar, erkeklerin yanı sıra sermayenin egemenliğinden de kurtulacaklardır. Sosyalizmde, ev işi de kolektifleştirilecek ve kadınlar çifte yükün altında ezilmeyeceklerdir. Hartmann'e göre, Marksistler kadınların evde sürüp giden ikincil konumları üzerinde daha az, kapitalizmin patriarkal ilişkileri "erozyona uğratici"

ilerlemeci karakteri üzerinde daha çok durmuşlardır (Hartmann, 2006: 6-7). İlk Marksistler, kadınların kurtuluşunu onların erkekler gibi işgücüne katılmalarına ve ikinci olarak da erkeklerle birlikte kapitalizme karşı verilecek devrimci mücadeleye destek vermelerine dayandırmışlardır. Sermayenin genel olarak işçilerin sömürülmelerinin nedeni olduğunu, sermaye ve özel mülkiyetin kadınların da baskı altında olmalarının nedeni olduğunu öne sürmüşlerdir. Kendi dönemlerinde kadınların içinde bulunduğu kötü durumun farkında olmalarına karşın, kapitalizmde kadın ve erkeğin deneyimleri arasındaki farklar üzerinde durmakta yetersiz kalmışlardır. Kadınların ikincil konumda olmalarının erkeklerin çıkarlarını koruyup sürdürmelerine hizmet ettiğini kabul etmemişlerdir. Bu yüzden kadınların kadın olarak neden ve nasıl ezildikleri üzerinde bir çalışmaları olmamıştır. Hartmann bunun sebebini, “erkeklerin ev işi yapmak zorunda olmamaktan, kızları ve karılarının kendilerine hizmet etmelerinden ve iş pazarında daha iyi yerlere sahip olmaktan yarar sağlamalarına” dayandırmaktadır (Hartmann, 2006: 7). Hartmann, kadınların kadınlar olarak baskı altında tutulmasının tek nedeninin sermaye ve özel mülkiyet olmadığını öne süren Hartmann, sadece sermaye ve özel mülkiyetin ortadan kalkmasıyla kadınlar üzerindeki baskının sona ereceğini kabul etmemektedir.

Hartmann, ikinci Marksist görüşü Zaretsky üzerinden ele alır. Zaretsky, cinsiyetçiliğin kapitalizmin yarattığı yeni bir görüngü olmadığını söylemekle birlikte, cinsiyetçiliğin şimdiki aldığı belli şeklin, sermaye tarafından biçimlendirildiğini ileri sürer ve kapitalizmde kadınların ve erkeklerin farklı deneyimleri üzerine odaklanır. Engels’den bir yüzyıl sonra kapitalizmin olgunlaştığı dönemde yazan Zaretsky, kapitalizmin tüm kadınları erkeklerle eşit bir biçimde işgücü içine çekmediğini belirtir. Ona göre, sermaye bir taraftan ev, aile ve bireysel yaşam, diğer taraftan da işyeri arasında bir ayrım meydana getirmiştir. Kadınların ücretli işe sahip olmadıklarından dolayı ezildiğini söyleyen Zaretsky, bunun ilk sebebi olarak kapitalizmi görür. Kapitalizm hem ev dışında ücretli çalışma olanakları yaratmaktadır hem de kapitalist sistem için ücretli işçilerin yeniden üretimini sağlamak amacıyla kadınların evde çalışmalarını gerekli kılmaktadır (Hartmann, 2006: 8-9).

Zaretsky’ye göre kapitalizm hem kadını hem erkeği ayrı ayrı ezmekte ve onları baskı altında tutmaktadır. Kadınlar ve erkekler birlikte ya da ayrı olarak, yaşamlarının bölünmüş ya da parçalara ayrılmış alanlarını yeniden birleştirmek için ve kamusal olduğu kadar özel ihtiyaçlarımızı da karşılayan insani bir sosyalizmin yaratılması için

mücadele etmelidirler. Sosyalist bir devrimi ön gören Zaretsky'ye göre, sorunların kökeninde kapitalizmin bulunduğunu anlayan kadın ve erkekler birbirlerine karşı değil sermayeye karşı savaşıacaklardır (Hartmann, 2006: 10). Burada Zaretsky, cinsiyetçiliğin kapitalizm öncesinde de var olduğunu öne süren feminist argümanı kabul etmektedir. Bunun yanı sıra sermayenin yeniden üretimi için ev işinin önemli olduğu yolundaki Marksist feminist argümanların çoğunu benimsemektedir. Ev işinin ağır bir iş olduğunu kabul eden ve ev işini küçümsemeyen Zaretsky, erkek egemenliği ve cinsiyetçilik kavramlarını kullanmaktadır. Ancak Zaretsky'nin analizi eninde sonunda, merkezi olarak ayrılık nosyonuna ve kapitalizme atfedilebilecek bölünme kavramına dayanmaktadır.

Engels'in kadınların baskı altında tutulmasına kapitalist katkı olarak özel mülkiyeti görmesi gibi, Zaretsky de özel alanı görmektedir. Zaretsky ve Engels kadınların, erkeklerin, çocukların ve yetişkinlerin aile merkezli girişimlerde beraber çalıştıkları ve hepsinin cemiyet yaşamına katıldıkları sanayi öncesi aile ve cemiyeti romantize etmektedir. Zaretsky'nin düşüncesine göre insani sosyalizm aileyi yeniden birleştirecek ve bu "mutlu atölyeyi" yeniden yaratacaktır (Hartmann, 2006: 12). Hartmann, Zaretsky'nin sosyalist bir devrimi arzularken kadınların ezilmesini ev içi emeği ve kamusal alandaki çabalarını "sermaye" edinmek için olduğunu belirtse de Hartmann bu görüşe karşıdır. Hartmann'e göre kadınlar erkekler için çalışmakta, kendi hayatları için değil daha ideal bir erkek hayatı için çaba göstermektedirler.

Hartmann'in ele aldığı üçüncü Marksist düşünür ise Mariarosa Dalla Costa'dır. Dalla Costa'nın ev işi konusundaki teorik analizi, esas olarak ev işinin sermayeyle ilişkisi üzerine ve kapitalist toplumda ev işinin yeri konusunda bir argümandır. Dalla Costa, kadınların ev işi için ücret talep etmeleri gerektiği konusunda, kadın hareketi içinde yer alan kadınlar arasında ev işinin önemi konusunda bilinçlenmeyi büyük ölçüde arttırmıştır. Ev işinin ücretli iş olması gerektiğini savunan Dalla Costa, ev işinin gerçek bir çalışma olduğu konusuna yönelik öne sürülen feminist düşünceleri, kapitalizmde ev işine meşruiyet kazandırmak için kullanır. Dalla Costa, ev işi karşılığında ücret alan kadınların toplu çocuk bakımı, yemeklerin hazırlanması ve benzeri yollarla ev işini kollektif olarak organize edebileceklerini söyler. Ona göre, ücret talep etmek ve ücret almak, yaptıkları işin önemi konusunda kadınların bilincini artıracaktır. Ev işinin özel zorunluluğunun yanı sıra onun toplumsal öneminin de görülmesi sağlanacaktır ki bu da daha kapsamlı bir toplumsal değişim için gerekli olan ilk adımdır. Dalla Costa'nın cephesinden

bakıldığında, kadınların mücadeleleri feminist olduğu için değil sermaye karşıtı, yani anti kapitalist olduğu için devrimcidir. O, kadınları artı değer yaratıcıları ve bunun sonucunda işçi sınıfının bir parçası yaparak devrimde kadınların mücadelesi için bir yer bulur ve böylece kadınların siyasi faaliyetlerini meşrulaştırır (Hartmann, 2006: 13-14).

Bu nokta Hartmann Dalla Costa'ya stratejik bir eleştiri yöneltir. Hartmann'e göre, Dalla Costa ev içi emekten bahsederken kadın ve erkek arasındaki ilişkilere değil tamamen sermayeye odaklıdır. Dalla Costa'nın düşünceleri feminizmin retoriğine - kadınların baskı altında tutulmaları, erkeklerle mücadele- sahip olmakla birlikte feminizmin odağından uzaktır. Hartmann, toplumsal bir ilişki olarak ev işinin öneminin, erkek egemenliğini sürdürmede merkezi bir rol oynadığı argümanını getirmedeğinden dolayı Dalla Costa'nın feminizmin odağından uzak olduğunu düşünür. Onun, kadınların erkekler için çalışarak ev işi yapmalarının, patriarkanın sürdürülmesindeki önemini gözden kaçırdığını düşünür (Hartmann, 2006: 16-17).

Görüldüğü gibi Hartmann, aile içi emeğin Engels, Zaretsky ve Dalla Costa tarafından yeterince analiz edilmediğine ve onların kadına kadın olarak gerekli hakları vermediklerine dikkat çeker. Hartmann, kapitalistlerin ve koca/erkek egemen aile reislerinin kadınların emeğinden faydalandığını, erkelerin kadınlara göre lüks tüketim içinde yaşadığını, reis/efendi/yönetici gibi daha yüksek bir hayat standardına sahip olduğunu, kadınların köleleştirilip aile içinde sömürüldüğünü öne sürerek asıl olan şeyin kadının haklarını savunmak olduğunu vurgular. Hartmann'e göre, Marksist analizin odak noktasını sınıf ilişkileri oluşturmaktadır. Kapitalist toplumun hareket yasalarını anlamak Marksist analizin amacıdır. Hartmann, Marksist metodolojinin feminist stratejiyi formüle etmede kullanılabileceğine inanmakla birlikte, yukarıda anlatılan üç Marksist görüşün bunu başaramadığını ileri sürer. Onların savunduğu Marksizmin, feminizm üzerine bir egemenlik kurduğunu ve feminizme baskın geldiğini söyler (Hartmann, 2006: 18).

Endüstriyel değişimler ve sanayi devriminin kadınlar ve çocuklar da dahil olmak üzere tüm insanları işgücü içine çektiğini ve ilk fabrikaların hemen hemen tamamıyla kadın ve çocuk işgücüne dayalı olduğunu belirten Hartmann, kadınların ve çocukların erkekler gibi iş gücüne katılıp ücret alabilmelerinin hem hakimiyet ilişkilerini zayıflattığını hem de erkek işçiler de dahil olmak üzere herkesin ücretlerinin düşürülmesine yol açtığını öne sürer. Kadınların sanayi öncesi dönemde de gerek zanaat

gerekse tarımsal işlerde ücretsiz işçi olarak çalıştıklarını söyleyen Hartmann, sanayi ve fabrikalaşmayla birlikte kadının düşük dahi olsa emeğinin karşılığında bir ücret almış olmasını, bunu kocalarının ve babalarının denetimi dışında yapmış olmasını büyük bir yenilik olarak görür. Hartmann'e göre, kadının iş gücüne katılımı erkek işçiler için sadece bir rekabet unsuru değildir, aynı zamanda kadının işte (kapitalizme) ve evde (kocaya) iki efendiye birden hizmet ettiği anlamına gelmektedir (Hartmann, 2006: 41).

Bu gelişmelere paralel olarak erkekler, yüksek ücretli işleri kendilerine saklamak ve erkek işçilerin ücretlerini genel olarak yükseltmek istemişlerdir. Erkek işçiler, tek başına ailelerinin geçimini sağlamaya yeterli olacak kadar bir ücret talep etmişlerdir. Bu "aile ücreti" sistemi, on dokuzuncu yüzyılın sonu ve yirminci yüzyılın başında işçi sınıfı aileleri için tedricen standart haline gelmiştir. Erkek işçiler, kadınlar ve erkeklere eşit ücretler verilmesi yönünde mücadele etmek yerine, karılarının evde verecekleri hizmeti sağlama almak için aile ücreti sistemini savunmuşlardır. Aile ücreti adı altında kadının da hakkını kendi zimmetine geçirerek kadını ev içi köleliğe hapsedmek istemişlerdir. Kadının ev dışına çıkmamasını, kamusal alanla bağının kopmasını ve kendi rolüne uygun yaşamasını arzu etmişlerdir. Hartmann'e göre bu durum aile ücretlerinin kapitalist ve patriarkal çıkarlar arasında sürdüğünü göstermektedir (Hartmann, 2006: 41).

Hartmann, erkeklere aile ücreti ödenmesinin ve kadınların evde tutulması yönündeki tutumların erkek işçilere olduğu kadar kapitalistlere ve patriarkal düzene de uygun geldiğini vurgular. Ona göre, kadınların aile içinde çalışmaları, sermayeye iş gücü sağlayacak erkeklere ayrıcalıklarını kullanabilecekleri bir alan yaratarak hizmet etmektedir. Kadınlar, erkeklere ve ailelerine hizmet için çalışırken, aynı zamanda tüketiciler olarak kapitalistlere de hizmet etmektedir. Bu kapsamda Hartmann, aile kurumunu hakimiyet ve itaatin öğrenildiği bir yer olarak konumlandırır (Hartmann, 2006: 47-48).

Hartmann'e göre aile ücreti, kapitalizmin patriarkaya göre ayarlandığını göstermektedir. Aile ücreti sistemi kadınların ve çocukların ücretli işten mahrum edilmeye başlanmasına neden olmuştur (Hartmann, 2006: 49). Aile ücretinin, patriarka ve kapitalizm arasındaki ortaklığı pekiştirdiğini öne süren Hartmann, aile ücretiyle desteklenen ailede kadınların emeğinin aile içinde ve dışında erkekler tarafından kontrol edilmesine olanak sağladığını belirtmektedir. Cinsiyete dayalı iş bölümü, kadınların

sadece geleneksel kadın rolüne uygun işlerde çalışmalarına yani onların yemek, temizlik, çocuk bakımı ve kocaya hizmet gibi evde yapmaya alışkın oldukları türden işler yapmalarına neden olmuştur. Bu durum kadınların iş pazarında yeniden ortaya çıkmalarını oldukça zorlaştırmıştır. Aile ücreti adı altında kocaya tanınan haklardan kadınların yoksun olması, kadının kamusal alanda varlık göstermesinin önünü kestiğinden pek çok feminist tarafından aile ücreti sisteminin kaldırılması talep edilmiştir (Hartmann, 2006: 53).

Kadınlara kamusal alandaki işlerde düşük ücret verilmesinin kadınları erkek denetimi ve tahakkümü altına soktuğunu vurgulayan Hartmann (2006: 53-54), kadınlara daha yüksek bir ücret verilmesi gerektiğini öne sürmektedir. İş bölümünün cinsiyete göre ayarlanmasının kadının çalışacağı iş alanının daralmasına yol açtığını belirten Hartmann, iş bölümünün cinsiyete göre ayarlanmaması gerektiğini savunmaktadır. Sendika sözleşmelerinin kadının kamusal alanda ilerlemesine bir engel teşkil ettiğini düşünen Hartmann'e göre, kadınlara tanınan hakları kısıtlayan sendika sözleşmelerinin ortadan kaldırılması ve erkeğe tanınan kamusal hakların eşit ve adil bir şekilde kadın için de tanınması gerekmektedir.

Cinsiyete dayalı iş bölümünün iş ayrımcılığına ve ücret farklılıklarına neden olduğunu söyleyen Hartmann, bu durumun kadınları evlenmeye teşvik ederek cinsiyete dayalı iş bölümünü güçlendirdiğini, kadının ekonomik açıdan bağımsızlığını fiilen sona erdirdiğini ve böylece patriarkanın varlığını ve gücünü arttırdığını öne sürmektedir (Hartmann, 2006: 55-56). Hartmann, kadınların aile içindeki baskı ve ezilmelere karşı çıkması, boyun eğmeyi reddetmeleri ve söz söyleme haklarının olması için onların para kazanma yeteneklerinin artmasını, kamusal alanda varlık gösterebilmelerini önemli bulmaktadır.

Kadının hem kamusal hem de özel alanda söz sahibi, iş sahibi ve güç sahibi olması gerektiğini savunan Hartmann'e göre, kapitalizmi bile aile içindeki ve dışındaki patriarkal iş bölümü şekillendirmektedir (Hartmann, 2006: 59). Hem özel alan olan ev içinde hem de kamusal alan olan ev dışı işlerde patriarkal düzenin tahakkümü kadını boyunduruğu altına almaktadır.

Hartmann'e göre, çekirdek ailelerin psikolojik olarak yıkıcı olduğu eleştirilerine rağmen, rekabete dayalı bir toplumda aile pek çok insan için çok çeşitli ihtiyaçlara cevap

vermektedir. Ancak, ücret karşılığı çalışan kadınların olduğu ailelerde bile ev işlerinin çoğunu yine kadınlar yapmaktadır. Patriarka hem kapitalist kontrolü meşrulaştırmakta hem de sermayeye karşı belli mücadele biçimlerinin meşruiyetini ortadan kaldırmaktadır. Ataerkillik ve kapitalizm kadını kısıkacına almaktan vazgeçmeyene kadar kadının bu iki baskın hegemonyadan kurtulması pek mümkün gözükmemektedir. Bu bakımdan Hartmann için kadının en büyük sorunu ve engeli ataerkil aile yapısı ve kapitalist iş bölümüdür. Hartmann kadının kamusal alanda özgürlüğü elde etmesiyle kadının aile içinde özgür, yetkin ve seçkin olabileceğini düşünür. Kadınları ezen bu ikili sistem ilişkisinden kurtulmanın yolunu, sosyalist bir düzen kurulmasında bulur.

2.1.4. Sosyalist Feminizmin Aile Kurumuna Yönelik Talep ve Önerileri

Kadın ve erkeğin eşitliği için toplumun kendisinin değişmesi gerektiğinin altını çizen Juliet Mitchell, sosyal ve kültürel bir değişim gerçekleştirebilmede, kadının ikincil konumuyla mücadele edecek toplumsal bir öz bilincin öncelikle çekirdek aile içinde oluşması gerektiğini savunur. Kadının toplumsal yaşama ve toplumsal üretime katılabilmesi için ev işi ve çocuk bakımının toplumsallaştırılmasını, kreş, yuva ve okul gibi yerlerin artmasını savunur (Mitchell, 1998: 124). Cinsiyete dayalı iş bölümünün kadının ikincil planda kalmasına neden olduğunu düşündüğünden böyle bir iş bölümüne karşı çıkar. Erkeklerin de en az kadınlar kadar ev ve bakım işinden sorumlu olduğunu vurgulayarak evlilik içerisinde ev ve bakım işlerinin müşterek olarak yapılması gerektiğini öne sürer. Mitchell, kadının erkek karşısındaki ikincil konumuna, onların sadece ev işlerine ve çocuk bakımına mahkûm edilmesine ya da ev dışındaki alanlarda çalışsalar bile daha az ücret almalarına örgütlü bir şekilde karşı çıkılmasını ister. Mitchell'a göre kadınlar her yerde kendi özel taleplerini dile getirmelidir. Bunun için özellikle tamamıyla kadınlara özgü olan kadın sendikalarının kurulması gerektiğini savunur. Mitchell'ın cephesinden bakıldığında, kadınlardan oluşan bir sendika kadınların maruz kaldığı haksızlıklara ve ev içine hapsedilme durumlarına karşı çıkabilecek faydalı birtakım talep ve öneriler sunabilir.

Mart 1974'te açılan Sendikalı Kadınlar Koalisyonu'nu kadın emekçileri için açılan önemli bir cephe olarak görür ve bu cephenin dünyanın dört bir yanında yayılmasını ve daha geniş bir yankı bulmasını arzular. Bu sendikanın kadınlar adına düşük ücret dışındaki diğer konuları da savunmasını, diğer konular adına da savaşmasını ister.

Böylece bunun sosyalist bir kadın birliğinin nişanesi olacağını ve emekçi kadınların zaferine yol açacağını düşünür.

Kadın işi adı altında kadınlara sunulan cinsiyete dayalı iş bölümünün kadınları dar bir alana hapsettiğini vurgulayarak kadınların istediği işi yapabilme ve istediği sektörde çalışabilme hakkına sahip olmasını ister. İş sektöründe erkeğe verilen imtiyazların bir hak olarak kamusal yaşamda kadınlara da verilmesini, kadınlara ödenen düşük ücretin ortadan kalkmasını savunur (Mitchell, 1998: 91-95). Ataerkil ve kapitalist sistemin el birliği ile oluşturulan bu sömürü düzeninden kurtulmayı, Çin örneğinde gösterdiği gibi ancak her iki cinsin kendi elleriyle gerçekleştirebilecekleri sosyalist bir devrimle mümkün görür (Mitchell, 1998: 80).

Heidi Hartmann ise, erkeği akılcı ve pragmatik olarak niteleyen patriarkal yapının ve kapitalist anlayışın, kadının akılcı olmayan duygusal bir varlık olarak tanımlanmasına ve böylece toplumda cinsiyetçi bir rekabet ve ayrımcılığa zemin hazırladığını düşünür (Hartmann, 2006: 60-61). Patriarka cinsiyete dayalı bir iş bölümünü senaryolaştırdığı için kadınları cinsiyetleri nedeniyle geride bırakan ve onların gelişimlerine ket vuran bir anlayışı hüküm sürdürmektedir. Cinsiyete dayalı iş bölümünün kadınların ilerlemesine ve gelişmesine engel olduğunu düşünen Hartmann, bu durumun bir an önce değişmesini istemektedir.

Hartmann ailenin kurtuluşunu ve kadının özgürlüğünü eşit ve özgür bir iş bölümünde, kadının özel alandan kurtulup kamusal alanda istediği bir işte çalışabilme özgürlüğünde görmektedir. Bunun gerçekleşebilmesi için, Marksizmin ve radikal feminizmin tek başlarına yeterli olmadığını düşünmektedir. Ailenin kurtuluşu ve kadının özgürlüğü için yeni kategorilere ihtiyaç olduğunu altını çizen Hartmann, cinsiyete dayalı iş bölümünün ortadan kalkması, cinsiyetlere eşit haklar verilmesi ve patriarkal kapitalist toplumdaki yalıtılmak gerektiğini düşünmekte ve buna ulaşmak için herkes için adil sosyalist bir düzeni savunmaktadır (Hartmann, 2006: 63).

Bu noktada Hartmann için, kadınları sadece kapitalist baskı ilişkilerini yok etmeyi amaçlayan bir mücadele beklememektedir. Bunun yanı sıra kadınlar için yararlı sosyalizm türünün tanımlanması için patriarkanın analizi de esastır. Kadınlar ve erkekler kapitalizmi yıkma ihtiyacını paylaşıyorlarsa bile, erkekler kendi toplumsal cinsiyet gruplarına özgü çıkarlarını koruma mücadelesinde olacaktır. Mücadelesi verilen insani bir

sosyalizmin yalnızca yeni toplumun ve cinsiyetlerin sağlıklı ilişkilerinin nasıl olması gerektiği konusunda görüş birliği sağlaması yetmeyecektir. Aynı zamanda bu sosyalizm daha somut olarak, erkeklerin sahip oldukları ayrıcalıklarından vazgeçmelerini de gerektirecektir. Kadınların feminist amaçlardan vazgeçmeleri için girişilen, gizli ve açık baskıya karşı bir savaş vermeleri gerekmektedir. Sosyalist bir devrimden önce ve sonra kadınlar bir grup olarak erkeklerden kendilerini kurtarmalarını beklememelidir. Bunun yerine kadınların kendisi, kendi örgütüne ve kendi güç temeline sahip olarak bunu kadının kendisi başarmalıdır. Patriarkal kapitalist sistemin yok olması en çok ataerkil eril yapının işine gelmeyeceğinden, onlar bu durumdan kar ve zararlarını hesap edip statik bir yol izlemek isteyeceklerdir. Bu nedenle sosyalist feministler hem patriarka hem de kapitalizme karşı mücadeleyi içine alan bir pratik oluşturmalıdır. Karşılıklı bağımlılığın kabul edilmesinin utanç olmaktan çok kurtuluş olduğu, bakıp-beslemenin baskıcı bir iş değil evrensel olduğu, erkeklerin somut olduğu kadar sahte olan özgürlüklerini kadınların desteklemeye devam etmedikleri bir toplum oluşturma konusunda ısrarlı olunmalıdır (Hartmann, 2006: 67-71).

SONUÇ

Toplumsal cinsiyet evrensel bir gerçeklik değil, toplumsal bir inşadır. Buradaki sorun, erillik ve dişiliğin belli inşalarının tarihsel bağlamlarda nasıl ve niçin ortaya çıktığının, belli inşaların diğerleri üzerinde nasıl ve niçin tahakküm kurduğunun ve egemen inşaların kadın ve erkeklerin yaşadıkları gerçeklikle nasıl ilişkilendirildiğinin çözümlenmesidir. Bu çözümlenmenin, tarihsel ve felsefi kökenleri bakımından bağlı bulunduğu kuramsal geleneklerin, ortaya çıkış zamanlarının, talep ve önceliklerinin farklılığı nedeniyle büyük bir çeşitlilik barındıran feminist yaklaşımlar tarafından farklı farklı yapıldığı görülmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde feminist akımlar çok çeşitlilik göstermekle birlikte, tüm feminist akımlar insan onurunu zedeleyip aşağılayan düşüncelere karşı çıkmış ve her zorluğa karşın dik durarak bir hak ve özgürlük hareketi ya da mücadelesi sürdürmüşlerdir. Bu mücadelelerden en önemlisi ise, ataerkil toplumsal yaşamın bir tür izdüşümü olarak beliren, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin hep yeni baştan üretildiği, toplumun en temel yapı taşı olan aile kurumuna yöneliktir. Geçmişten beri süregelen cinsiyetler arasındaki eşitsizlik ve bu eşitsizliğin hep yeni baştan üretilmesi, beslenmesi ataerkil toplumsal yaşamın bir tür minyatürü olan aile içi yaşamda en belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır (Durğun, 2019: 7). Bu kapsamda radikal feministler, aile kurumunun ataerkil yapıyı devam ettirip yenilediğini öne sürerler. Çocuk dünyaya getirmek ve yıllar boyunca onun bakımını sağlamak kadının hem tüm vaktini hem de tüm enerjisini aldığından onlar aile kurumunu kadının özgürlüğünü kısıtlayan en büyük etken olarak görürler. Bu nedenle radikal feministlerin mücadeleleri ve tezleri aile kurumunun ortadan kalkması halinde kadının özgürleşeceği yönünde olmuştur.

Yerleşik ataerkil düzene karşı oldukça sert bir tavır takınan radikal feministler, toplum tarafından pek hoş karşılanmamışlardır. Özellikle aile kurumuna ve anneliğe karşı yaklaşımları nedeniyle erkek düşmanı, kavgacı, lezbiyen gibi kavramlarla etiketlenerek aşağılanmışlardır (Şahin akt. Kılıçaslan ve Işık, 2016: 26).

Aslında toplumun en küçük yapı taşı olan aile kurumunun ortadan kalkması halinde ortaya çıkabilecek düzensiz bir toplum yaşamının sonuçlarını radikal feministler de tam olarak kestirememektedir. Sınırsız bir özgürlük belki de hem kadına hem de çocuğa mutluluk yerine mutsuzluk ya da tatsız, ruhsuz bir yaşam getirebilir. Sorumluluk

duygusundan tamamen kaçmak yerine ailenin gerektirdiği tüm sorumlulukların hem erkek hem de kadın tarafından birlikte yüklenilmesi daha adil ve eşit bir aile yaşamını beraberinde getirebilir.

Öte yandan, kadınların ezilmesini ve ikincilleştirilmesini ataerkil ideolojiyle ve kadınların doğurgan bir beden yapısına sahip olmasıyla açıklamaya çalışan radikal feminizm cinsiyetler arasındaki eşitsizliğin anlaşılması noktasında eksik bir açıklama sunmaktadır. Nitekim radikal feministler tarafından ortaya koyulan analizler ırk, sınıf gibi tabakalaşma biçimlerinden bağımsızdır. Kadınlar arasındaki sınıf farklarına vurgu yapan ve alt sınıftaki kadınların daha fazla ezildiğini öne süren Marksist feminizm ise, kadınların erkek karşısındaki ikincil konumunu cinsiyet ayrımcılığından ziyade sınıflı bir toplum yapısına dayandırmaktadır. Bu noktada radikal feminizmin ve Marksist feminizmin öne sürdüğü temel argümanları sentezleyen sosyalist feminizme yöneldiğimizde, kadınların ataerkil ideolojinin yanı sıra sınıfsal farklılıkların etkisi ile de ezildiğini öne sürdükleri görülmektedir. Sosyalist feminist düşünürler, radikal feminist düşünürlerle karşılaştırıldıklarında, sosyalist feministlerin emek piyasasındaki eşitsizliklerle daha çok ilgilendikleri de dikkat çekmektedir (Ecevit, 2013: 36).

Aralarında bazı farklılıklar olmakla beraber sosyalist feministlerin temelde uzlaştığı nokta, kadının görünmeyen emeğinin kapitalist ve ataerkil yapı tarafından baskılandığıdır. Bundan dolayı, radikal feministlerden farklı olarak sosyalist feministler emek ve sermaye ilişkisi üzerinde durmaktadır ve kadınların ezilmesinden hem ataerkil yapıya hem de kapitalizmi sorumlu tutmaktadır. Diğer bir ifadeyle, sosyalist feminizm kadının ikincil konumunu açıklamak için sadece ataerkilliğe odaklanmaz, kadınların sınıfsal ve ekonomik koşullarını da çözümlenmelerine dâhil eder. Ataerkil kapitalist yapı içinde kadının baskı altında olmasını ve sömürülmesini emeğin toplumsal cinsiyet açısından bölünmesiyle açıklar. Sosyalist feminizme göre, kapitalist dünya ekonomisinde kadın üzerindeki tahakküm çeşitlerinin dereceleri ancak kadının daha önceki dönemlerdeki toplumsal konumu ile karşılaştırılarak ölçülebilir. Bu açıdan araştırmalar, toplumsal cinsiyet rolünün doğuştan değil, tarihsel, sınıfsal ve toplumsal olarak nasıl üretildiği konusunda dikkate değer bilgiler sunmaktadır. Sosyalist feministler aile kurumunu ortadan kaldırmayı değil, kadın lehine olacak bir şekilde değiştirmeyi, dönüştürmeyi isterler. Aile kurumunun analizinin çok boyutlu ve karmaşık olduğunu

düşünen sosyalist feministlere göre, aile kurumunun kadını ezen sistemi, sadece üretim ilişkilerine dayanmaz, bunun, psikolojik, ideolojik ve kültürel boyutları da vardır

Sonuç olarak hem radikal feminizm hem de sosyalist feminizm “aile kurumunun” toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadının ezilmişliği üzerinde önemli bir payının olduğunu öne sürerler. Güneş’in (2018: 151) de belirttiği gibi, aile kurumunu toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve kadının ezilmişliğinin en güçlü kalesi olarak gören feminist yaklaşımların hepsinin, aileyi ortadan kaldırılması gereken bir kurum olarak gördükleri şeklinde bir yargıya ulaşmak hiç gerçekçi değildir. Aile kurumunun ortadan kaldırılması yönünde görüş bildiren radikal feministler elbette var olmuştur, ancak feminist yaklaşımların genel eğilimi aile kurumunun dönüştürülmesine dair eleştiri ve önerilere yöneliktir. Var olan “aile kurumunun” radikal feminizmin öncülerinden olan Firestone ve Millett açısından ataerkil bir yapıyı desteklediği ve kadını toplum nezdinde yok sayıp ikincil plana attığı gerekçesiyle reddedilmiş ve bunun yerine kadınların üstün olduğu, kadının erkek tahakkümden kurtulup kendi özünü, bedenini ve yaşamını kontrol edebileceği yeni kadın birliği sistemini ön görmüşlerdir. Buna karşın sosyalist feminizmin önemli temsilcileri olan Hartmann ve Mitchell ise kadının ev içinde erkek tahakkümü yani ataerkil boyundurukta ev dışı yani kamusal alanda ise kapitalist erkek örgütü tarafından haklarından yoksun bırakılıp kadını erkeğin gerisinde bıraktıkları gerekçesiyle ikili bir sistem olan ataerkil ve kapitalist sisteme karşı çıkarak kadının yağmalanan emeği üzerinde durmuşlardır. Bu hususta ailenin kadın üzerinde bir baskı kurduğunu ancak bu aile kurumunun ortadan kaldırılmasından çok dönüştürülmesini, kadına uygun bir düzenin kurulması gerektiğini savunmaktadırlar. Adı geçen düşünürler üzerinden edinilen bu sonuçlar diğer radikal ve sosyalist düşünürler için farklı amaç ve sonuçlar ortaya koysa da bu tezin ana karakterleri baz alınarak bu çalışma yürütülmüştür.

KAYNAKÇA

- Aktaş, G. (2013). “Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak”. *Edebiyat Dergisi*, Cilt 30, Sayı 1, 53-72.
- Akis, Y., Ü. Özakın ve S. Sancar (2010). “Türkiye’de Feminizm ve Kadın Hareketi”. Cogito-Edebiyat, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Altınbaş, D. (2010). Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm. *Kadın Araştırmaları Dergisi* (9), 29-30.
- Ataman, M. (2009). “Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti”. *Alternatif Politika Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 1- 41.
- Atan, M. (2015). “Radikal Feminizm: ‘Kişisel Olan Politikadır’ Söyleminde Aile”. *The Journal Of Europe- Middle East Social Science Studies Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 1-21.
- Arat, N. (1998). *Aydınlanmanın Kadınları*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Arat, N. (1991). *Feminizmin ABC'si*. İstanbul: Simavi Yayınları.
- Arat, N. (2010). *Feminizmin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Bebel, A. (1976). *Kadın ve Sosyalizm*. Sabiha Zekeriya Sertel (çev.). Ankara: Toplum Yayınevi.
- Berktaş, F. (2009). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Berktaş, F. (2015). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Berktaş, F. (2011). “Feminist Teoride Açılımlar”. *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları, Y.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2312*.
- Bolay, S. H. (2009). *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü, Kadın Hakları*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Bora, A. (2010). *Kadınların Sınıfı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Butler, J. (2008). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. Başak Ertür (çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Beauvoir, S. d. (1993). *Kadın*. B. Onaran (çev.) İstanbul: Payel Yayınları.

- Beauvoir, S. d. (2019). *İkinci Cins*. G. A. Savran (çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Cevizci, A. (2005). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma.
- Çaha, Ö. (1996). *Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Çaha, Ö. (2003). *Feminizm*. Ankara: Lotus yayınları.
- Çaha, Ö. (2003). *Siyaset*. Ankara: Lotus Yayınları.
- Çakır, S. (1996). *Kadın Araştırmalarında Yöntem*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Çardak, M. (2012). Toplumsal Bir Hareket ve Aydınlanmanın Bir Ürünü Olarak Feminizm. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi SBE.
- Çetin, O. B. (2005). Ekofeminizm: Kadın-Doğa İlişkisi ve Ataerkillik. *Sosyo Ekonomi Dergisi* (1), 63.
- Çilingir, L. (2002). Kültür Kaynaklarımız Açısından İlk İnsandan Günümüze Kadın Problemi. *İslami Araştırmalar Dergisi* (4), 478.
- Çakır, S. (2008). “Kapitalizm ve Patriyarkaya Karşı: Sosyalist Feminizm”. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*. Cilt 2, Sayı 4, 185-196.
- Davidoff, L. (2002). *Feminist Tarih Yazımında Sınıf ve Cinsiyet*. Zerrin Ateşer ve Selda Somuncuoğlu (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dal, Y. Ö. (2012). Liberal Eşitlik Anlayışı ve Ulusal Mekanizmalar. *Kadın Araştırmaları Dergisi* (7), 22-23.
- De Beauvoir, S. (1993). *Kadın “İkinci Cins”*. Bertan Onaran (çev.). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Demir, Z. (1996). *Modern ve Postmodern Feminist Akımlar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi SBE.
- Demir, Z. (1997). *Modern ve Postmodern Feminizm*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Demir, Z. (2014). *Modern ve Postmodern Feminizm*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Dikici, E. (2016). “Feminizmin Üç Ana Akımı: Liberal. Marksist ve Radikal Feminizm Teorileri”. *Bitlis Eren Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt 1, Sayı 43, 523-532.

- Donovan, J. (1997). *Feminist Teori*. Aksu Bora, Meltem A. Gevrek ve Fevziye Sayılan (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Donovan, J. (2001). *Feminist Teori*. Aksu Bora, Meltem A. Gevrek ve Fevziye Sayılan (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Donovan, J. (2016). *Feminist Teori*. A. Bora, M. A. Gevrek & F. Sayılan (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Durudoğan, H. (2006). "Judith Butler'da Biyolojik Cinsiyet-Toplumsal Cinsiyet İlişkisi," *Felsefe Tartışmaları*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Durğun, S. (2019). *Rawls ve Okin Üzerinden Aile Kurumunu Yeniden Düşünmek*. Konya: Çizgi Yayınevi.
- Durğun, S. (2020). "Ekofeminizm Perspektifinden Kartezyen Düalizm Eleştirisi". *Word Woman Conference*, Ankara: İksad.
- Ecevit, Y. (2011). "*Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*". T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Ecevit, Y. (201). "*Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*". T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Engels, F. (2003). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*. İstanbul: Eriş Yayınları
- Erdem, T. (2012). *Postmodern Feminizm*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Firestone, S. (2013). *Cinselliğin Diyalektiği*. Yurdanur Salman (çev.). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Firestone, S. (1993). *Cinselliğin Diyalektiği*. Yurdanur Salman (çev.). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Foucault, M. (1993). *Cinselliğin Tarihi* I. H. Tufan (çev.). İstanbul: Afa Yayıncılık.
- Gittins, D. (2011). *Aile Sorgulanıyor*. Tuna Erdem (çev.). İstanbul: Pencere Yayınları.
- Good, D. (1992). *Kadın Hakları*. (İç. Britannica Compton's Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt 11, İstanbul: Ana Yayıncılık, 207-212.
- Goody, J. (2004). *Avrupa'da Aile*. Serpil Arısoy (çev.). İstanbul: Literatür Yayınları.
- Güneş, H. N. (2018). "Feminist Kuramlarda Aile". *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*. Cilt 7, Sayı 3, 142-153.

- Güneş, F. (2017). Feminist Kuramda Ataerki Tartışmaları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27 (2), 245-256.
- Hartmann, H. (2006). *Marksizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği*. Gülşat Aygen (çev.). Ankara: Agora Yayınları.
- Heywood, A. (2013). *Siyasi İdeolojiler*. Ankara. Adres yayınları.
- Heywood, A. (2014). *Feminizm*. Siyasi İdeolojiler. Ş. Akın (çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- İmançer, D. (2002). "Feminizm ve Yeni Yönelimler". *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. Cilt 3, Sayı 19, 151-171.
- Kaylı, D. (2009). Feminist Eleştirel Yaklaşımlarda Özgürleşme ve Kadın Bedeni. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi SBE.
- Kılıçaslan, S.C. ve Işık, T. (2016). *Toplumsal Cinsiyet ve Efsaneden Gerçeğe Türkiye’de Kadın*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kolay, H. (2015). Kadın Hareketlerinin Süreçleri, Talepleri ve Kazanımları. *EMO Kadın Bülteni* (3).
- Kymlicka, W. (2016). *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*. Ebru Kılıç (çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Marks, K., F. Engels, ve V. Lenin (2002). *Kadın ve Aile*. Arif Gelen (çev.). Ankara: Sosyal Yayınları.
- Marks, K. ve F. Engels (2003). *Alman İdeolojisi*. Tonguç Ok ve Olcay Geridönmez (çev.). İstanbul: Evrensel Basım Yayınları.
- Marx, K. ve F. Engels (2012). *Komünist Manifesto*. Hasan İlhan (çev.). Ankara: Alter Yayıncılık.
- Millett, K. (2011). *Cinsel Politika*. Seçkin Selvi (çev.). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Mitchell, J. ve A. Oakley (1998). *Kadın ve Eşitlik*. Fatmagül Berktaş (çev.) İstanbul: Pencere Yayınları.
- Mill, J. S. (1987). *Kadınların Köleleştirilmesi*. Ş. Tekeli (çev.) İstanbul. Afa Yayınları.
- Mitchell, J. (1984). *Kadın ve Eşitlik*. F. Berktaş (çev.) İstanbul. Kaynak Yayınları.

- Notz, G. (2012). *Feminizm*. S. D. Çetinkaya (çev.). Ankara. Phoenix Yayınları.
- Notz, G. (2018). *Feminizm*. S. D. Çetinkaya (çev.). Ankara. Phoenix Yayınları.
- Özdemir, Ö. (2017). "İki Sistemli Kuram Olarak Sosyalist Feminizm". *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 9, sayı 2, 395-414.
- Ramazanoğlu, C. (1998). *Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*. Mefkure Bayatlı (çev.). İstanbul: Pencere Yayınları.
- Sancar, S. (2011). *Erkeklik: İmkânsız İktidar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Savran, G. A. (2003). Kadınların Emegini Görünür Kılmak: Marx'tan Delphy'ye Bir Ufuk Taraması. *Praksis*, 10, 159-210
- Sevim, A. (2005). *Feminizm*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Sümer, Z. (2009). *Tarih İçinde Görünürlükten Kadınların Tarihine: Amerikan Kadın Romanında Feminist Bir Bilinç ve Politika*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi SBE.
- Şahin, E. (2013). *Batı'da ve Türkiye'de Kadın Hareketleri ve Feminizm*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Şengül, M. B. (2015). Türk Romanında Feminizm (Kadın Romancılar, 1960-80). (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE.
- Şerbetçi, D. (2013). *Postkolonyal Feminizm Bağlamında "Küresel Kız Kardeşlik Kavramının İncelenmesi: Hindistan Örneği"*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aydın Üniversitesi SBE.
- Şişman, N. (2003). *Emanetten Mülke: Kadın Bedeninin Yeniden İnşası*. İstanbul: İz Yayınları.
- Tekeli, Ş. (1982). *Kadınlar ve Siyasal- Toplumsal Hayat*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Toprak, Z. (2016). *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908- 1935)*. Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tunalı, A. C. (1996). *Türkiye'de Feminizm Hareketi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi SBE.

- Yılmaz, B. O. (2009). *Avrupa Birliğinin Toplumsal Cinsiyet Politikalarının Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Dpctora Tezi). İstanbul Üniversitesi Doktora Tezi.
- Yeşilorman, Mehtap. (2001). Toplumsal Eşitlikte Kör Nokta: Kadın Eşitsizliğine Genel Bakış. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 11 (2), 270.
- Yörük, A. (2009). Feminizm/ler. *Sosyoloji Notları Dergisi* (7).
- Yüksel, Murat. (2003). *Feminist Hukuk Kuramı ve Feminist Düşünce Teorileri*. İstanbul: Beta Yayın Evi.
- Wollstonecraft, M. (2012). *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi*. Deniz Hakyemez (çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.